

Nieuwsbrief 43

Februari 1985

Verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur:

G. Schuitemaker, Voorzitter

IJssellaan 7,
2105 VA HEEMSTEDE tel. 023-288916

W. Verspoor, Secretaris

Wagnerkade 65,
2102 CT HEEMSTEDE tel. 023-283068

Chr. Smits, Penningmeester

W. de Withlaan 22,
2121 XE BENNEBROEK tel. 02502-8673

H.H. Hamming, Ledenadministratie

Provinciënlaan 100,
2101 SW HEEMSTEDE tel. 023-285034

Th. Dekker, redacteur Nieuwsbrief

Bosboom Toussaintlaan 47,
2103 SL HEEMSTEDE tel. 023-285136

P. Kapsenberg,

Molenwerfslaan 48,
2103 TD HEEMSTEDE tel. 023-288906

J.L.P.M. Krol,

Joh. Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE tel. 023-282977

mevr. I. van Thiel-Stroman,

Lage Duin 83,
2121 CE BENNEBROEK tel. 02502-8056

**Contributie minimaal f. 15,--
(incl. f. 2,50 Restauratiefonds)**

**Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester
v.d. Ver. Oud-Heemstede-Bennebroek
te Bennebroek.**

Redactioneel

Bij het uitkomen van ons vorige nummer ontvingen wij het bericht van het overlijden van ons erelid Coby Riemersma. Wij hebben mevrouw Riemersma gekend als een onvermoeibaar strijdster voor de handhaving van de Blekersvaart als historisch monument. Zij deed dit met een charmante vasthoudendheid die er voor zorgde dat zij meestal haar zin kreeg zonder dat de ander het idee kreeg overgehaald te zijn. Wij zijn dankbaar dat wij haar hebben gekend.

Dit "Redactioneel" wordt geschreven op het moment dat het buiten hard sneeuwt bij een temperatuur van vier graden onder nul. Wij hopen dat u deze Nieuwsbrief in een beginnend lentezonnetje kunt lezen.

U kunt lezen over: "Heemstede als uitwijkplaats", het verband tussen Heemstede, Bennebroek en de Haarlemmermeer, een buitenplaats die eens bij Heemstede hoorde, het Adriaan Pauwjaar en nog wat klein goed.

De uitreiking van onze jaarpremie mocht zich in een grote belangstelling verheugen. Ook de verkoop via de beide raadhuizen verliep vlot. Wij betreuren het dat door technische oorzaken de contourscherpte van de foto's niet optimaal was.

Hieronder vindt u een aankondiging van een lezing door drs. Lucia Albers op 14 februari a.s. Wij hopen u daar te begroeten.

Th. Dekker

Lezing Drs. Lucia Albers

Op DONDERDAG 14 FEBRUARI A.S. hebben wij drs. Lucia Albers bereid gevonden voor onze vereniging een lezing te verzorgen over de

"Landschapsparken in Zuid-Kennemerland"

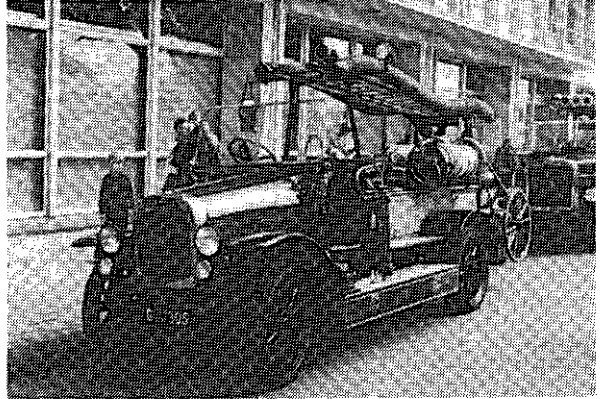
Mevrouw Albers is o.a. mede-auteur van het VOHB-boek "De Hartekamp" en als zodanig bij onze leden geen onbekende.

Wij nodigen u daarom gaarne uit om op 14 februari 's avonds om 8 uur naar het Oude Slot aan de ir. Lelylaan te Heemstede te komen. U gaat dan ongetwijfeld een belangwekkende avond tegemoet. Zoals te doen gebruikelijk zijn ook NIET-leden die avond van harte welkom.

Rectificatie

Abusievelijk zijn de onderschriften op de foto's op blz.3 en blz.5 onjuist vermeld. Wij plaatsen de foto's hieronder met de juiste onderschriften:

Historie:

De oude en trouwe automobielbrandspuit die de brandweer van Heemstede voor het eerst in haar geschiedenis motoriseerde.

Hier ziet u de modernere uitvoering van de ladderwagen.

Heemstede als uitwijkplaats van Dordts zwart schaap

Lambertus van den Bos (Sylvius)

(1620-1698)

Verbitterd om een zijns inziens onterecht ontslag als corrector van de Latijnse School in Dordrecht begaf Lambert van den Bos zich in gezelschap van zijn echtgenote en enige dochter en in zijn bagage enkele kisten met boeken in een karos bespannen met twee paarden, eind december 1671, op weg naar Heemstede. Uitgebannen als het ware door de "waardige Dordtse kring". Door ruwaard Cornelis de Witt, burgemeester van Dordrecht en uit dien hoofde curator van de Grote School, ontslagen om reden van "vadsigheyd, dronckenschap en ongebonden leven", zet Van den Bos in Heemstede met tomeloze energie zijn werk voort, bij zijn dood een oeuvre achterlatende, dat niet wat kwaliteit betreft, echter wel naar omvang en veelzijdigheid gemeten niet onderdoet voor het verzameld werk van nu nog beroemde tijdgenoten als Hooft, Huygens en Vondel.

Wie was deze veelweter en veelschrijver, vaak een broodpoët genoemd, omdat hij schreef naar de smaak van het publiek, wiens werk getuigt van een opmerkelijke talenkennis en enorme belezenheid? Ofschoon zijn betekenis, zowel in de literatuurhistorie als geschiedschrijving gering is, geldt hij als een onvermoeibaar popularisator, méér epigoon als scheppend kunstenaar, die een welgevulde boekenkast vol schreef en talrijke literaire genres beoefende: toneelschrijver (treurspelen in verzen), prozaïst, dichter (arcadische poëzie en heldendichter), geschiedschrijver en vertaler.

Zo staan op zijn conto een populair-wetenschappelijk werk over geneeskunde, een Engelse grammatica, naast bijvoorbeeld een reisgids voor Italië: "Wegh-wijzer door Italien" (Dordrecht, 1661), 500 bladzijden, ontleend aan Italiaanse en Franse boekjes - van den Bos had geen voet buiten de Nederlanden gezet - en aangehoorde beschrijvingen van met name zijn Dordrechtse vriend Van Hoogstraten.

Als dramaturg is hij langdradig en zonder verheffing. Van zijn dichtkunst zijn vooral de twee rond Dordrecht gesitueerde arcadische raamvertellingen (welke een groot aantal vertaalde novellen bevatten) een goede navolging van dit in de 17e eeuw geliefde genre. Zoals bekend in 1637 geïntroduceerd door Johan van Heemskerck: "Batavische Arcadia". Op hun beurt namen Claes Bruin (in zijn lofdicht op de Zegenpralende Vecht) en anderen Van den Bos als voorbeeld. Lambert van den Bos maakte een onbekend aantal gelegenheidsverzen en een grafschrift op de zeehelden Jan en Cornelis Evertsen. Niet gespeend van zelfkennis en zelfkritiek gaf hij zelf de volgende karakteristieken van zijn dichtgave:

"Mijn slappe pen, niet wel geleert op kloecke streecken,
En die maer al te veel betaemlijckheên ontbreecken".

Tot de verdiensten van Van den Bos behoort het feit dat hij de eerste 17e eeuw is geweest die oorspronkelijke Nederlandse epen schreef, vier in totaal. Vooral het derde "Batavias of Batavische Aeneas" (1648), het heldendicht over Baeto: stamvader van de Nederlanders zoals Aeneas voor de Romeinen was geweest, had in zijn tijd succes, maar is in de loop der jaren in volslagen vergetelheid geraakt, totdat professor dr. W.A.P. Smit in 1971 een studie aan dit epos wijdde. In het stuk, bestaande uit zes boeken, zijn invloeden van zowel de Klassieke Oudheid (Homerus en Vergilius) als Renaissance (Tasso) herkenbaar. Joost van den Vondel, de prins onzer dichters, wees het af, o.a. omdat aan Amsterdam slechts zeventien regels zijn gewijd en verzekerde aan burgemeester de Graeff in het toewijdingsgedicht van zijn Vergilius-vertaling, dat als hem de tijd gegeven zou worden hij - Vondel dus - een ander heldendicht over Baeto zou schrijven, namelijk - gelijk Vergilius' Aeneas - in 12 boeken en met alle aandacht voor de Amsterdamse regentengeslachten, die de Republiek groot gemaakt hebben. Vondel's voornemen werd echter niet uitgevoerd... Van zijn historische werken zijn het meest van belang: Toneel des Oorlogs (1675) en Historien onses tijds (1685), een vervolg op Lieuwe van Aitzema's werk: "Saken van Staet en Oorlogh". Verschillende folianten zijn verlucht met gravures, o.a. van dichter-graveur Jan Luyken. Om zijn partijdigheid - vijandschap ten opzichte der gebroeders De Wit - en vaak niet relevante (privé)levensgeschiedenissen kan hij de toets van objectiviteit niet doorstaan. Dr. Jan ten Brink schetst als Van den Bos' voornaamste verdienste het bekend maken van de Nederlandse lezers met o.a. Spaanse auteurs, ook van tweede rang, van Franse heroïsche verhalen en Italiaanse vertellingen. Hij vertaalde met groot gemak werken uit het Latijn, Grieks, Spaans, Italiaans, Engels en Frans. Dr. Jan te Winkel merkt dienaangaande op: "Van Cervantes' meesterwerk - deel I uit 1605, deel II uit 1615 - is in 1657 onder den titel "Den verstandigen vroomen ridder, Don Quichot de la Mancha" door Lambert van den Bos eene niet minder dan zeven maal herdrukte vertaling gegeven in een voortreffelijk proza, dat Van den Bos beter wist te schrijven dan verzen, maar dat zich zelf niet altijd gelijk blijft, omdat deze veelschrijver een zóo groot aantal vertalingen en oorspronkelijke - en dan vooral historische - werken heeft uitgegeven, dat het hem zeker dikwijls aan tijd ontbroken moet hebben om zóo goed te schrijven als hij dat wel kon". De twee deeltjes in duodecimo formaat, beide met een titelprent en 12 gravures gestoken door Salomon Savry, zijn in feite de allereerste geïllustreerde uitgave van dit beroemde boek uit de wereldliteratuur. Twee auteurs, namelijk de Dordtse dichter-schilder Samuel van Hoogstraten en Amsterdamse boekhandelaar-romanschrijver Baltus Boekholt vereerden deze vertaling met een lofdicht. In Heemstede maakte van de Bos een vertaling van de boeken der Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus.

Amsterdam (1620-1652)

Lambert van den Bos(ch) werd op 9 april 1620 in Amsterdam geboren. Reeds op twintigjarige leeftijd deed hij met succes het apothekersexamen.

Aangenomen wordt dat hij tot zijn benoeming in Helmond in de hoofdstad als apotheker werkzaam was. Zijn eerste boek dat in druk verscheen was een historisch treurspel, getiteld: "Carel de Negende"(1645), één jaar later gevolgd door: "Poetische Betragtingen".

Wellicht mogen we veronderstellen dat het apothekerschap hem weinig voldoening gaf. Hoe dan ook, zijn ambities gingen uit naar een functie aan een Latijnse School.

Helmond (1652-1655)

Met het sluiten van de Vrede van Munster in 1648 trad ook op onderwijsgebied voor de Katholieke Meyerij een periode van verdrukking in. Katholieke schoolmeesters werden ontslagen en vervangen door Gereformeerden, meestal zogeheten "vreemdelingen" uit het Noorden des lands. In Helmond was een "Duitse" school, waar enkel de Nederlandse taal onderwezen werd en een Latijnse school, waar ook in het latijn gedoceerd werd. De Latijnse school ontving tevens leerlingen uit de omgeving. In het midden van de 17e eeuw beleefde deze onderwijsinstelling in Helmond weinig bloei, omdat diverse katholieke ouders hun "paepsche kinderen" bij voorkeur naar plaatsen stuurden, zoals Gemert en Venray, die niet tot het gebied der Staten-Generaal behoorden of naar particuliere Roomse bijscholen (of zelfs het buitenland).

Op instigatie van predikant Cornelius Corstius vond men een nieuwe rector van de Latijnse school in de persoon van de intussen als geleerd bekend staande Lambertus Sylvius. Deze is op order van de - katholieke - magistraat in Helmond op 16 mei 1652 met zijn bagage in 's-Hertogenbosch opgehaald. Behalve een jaarlijks landstractement van 250 gulden, kreeg van den Bos nog 100 gulden extra van de stadsregenten. Van den Bos moet zich om verschillende redenen in Brabant weinig thuis gevoeld hebben en toen zich in 1655 in Dordrecht een vacature voordeed (van corrector) bij de Grote of Latijnse school aldaar solliciteerde hij met succes naar deze nieuwe functie onder rector en oud-predikant Cornelis Schalcken.

Dordrecht (1655-1671)

Het geestelijk klimaat van Dordrecht, Hollands oudste stad, sprak van den Bos beter aan dan in het "verre Helmond". Er was een bloeiende Latijnse school en een stadsbibliotheek van welke collectie in 1640 een eerste geschreven catalogus was gemaakt. Dordrecht gold als een centrum van geleerden en dichters (die o.a. in het nabij Zwijndrecht gelegen slot De Wevelstein regelmatig bijeenkwamen). Overigens wordt de Dordtse dichtersschool gekenmerkt door epigonisme van historische werken. In zijn nieuwe standplaats zet van den Bos zijn publicistisch werk onverdroten voort. Het ene boek na het andere verschijnt bij Dordtsè drukkers/uitgevers als Abraham Andriesz., Jacobus Savry en Gillis Neering. Hoogtepunten zijn de twee eerder vermelde Arcadische vertellingen, waaruit zijn belangstelling voor stad en omgeving blijken: Dordrechtse Arcadia (1662), één jaar later gevolgd door: Zuydhollandsche Thessalia, behorend tot het modegenre van die tijd, waarin een reisverhaal als kader dient voor half-historische, soms ero-

tische en andere vertellingen in proza en poëzie.

Voorloper van het huidige Johan de Wittgymnasium in Dordrecht was de Latijnse school, die stond op de hoek van het Augustijnenkamp. Roem verwierf de school mede omdat de geleerde Gerard Vossius er in de jaren twintig van de 17e eeuw rector was en Jacob Cats van 1628-1631 één van de curatoren. Johan en Cornelis de Witt en andere illustere personen bezochten de Latijnse school. Ten tijde van het conrectorschap van Lambert van den Bos was toezichhouder van de intussen "illuster" geworden school: burgemeester Cornelis de Witt. Deze laatste was het die van den Bos in 1671 ontsloeg vanwege nalatenschap en een lichtzinnige levenswandel. L. van den Bos was door dit congé zo gegriefd, dat hij na zijn vestiging in Heemstede niets nagelaten heeft in publicaties de gebroeders de Witt zo zwart mogelijk voor te stellen.

Dr. P.J. Verkruijsse (in: Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur; 2e editie) meent dat Lambert van den Bos de periode tussen zijn ontslag en verhuizing naar Heemstede overbrugd heeft met het opnemen van zijn vroegere baan als apotheker, hetgeen mij echter als volstrekt onwaarschijnlijk voorkomt.

Heemstede (1672-1682)

Niet uitgesloten is dat van den Bos zijn plichten ten aanzien van de school wat verwaarloosd heeft, van een glas bier hield en niet vies was van vrouwen, maar "vadsigheid" kan hem bezwaarlijk aangewreven worden. Duidelijk is dat hij met zijn familie zo snel mogelijk de stad uit wilde, maar een officiële benoeming aan een Latijnse school elders was uiteraard voorlopig onmogelijk geworden. Hij zou nu gaan leven van zijn inkomsten als publicist, aangevuld met het geven van privé-lessen aan studenten in de vreemde talen.

Zich vestigen in een heerlijkheid nabij een stad (Haarlem), niet ver ook van zijn geboortestad Amsterdam leek aantrekkelijk.

Een Latijnse school heeft Heemstede, in tegenstelling tot het nabijgelegen Haarlem, nimmer gekend, maar in 1668 had de Heer Van Heemstede aan een zekere Coccejus verlof gegeven particuliere lessen te geven in de klassieke en Hebreeuwse taal.

In een niet uitgegeven boek over de geschiedenis van de Heerlijkheid Heemstede schrijft Willem Anthonie Dolleman: "Op den 26 December 1671 admitteerde de Heer van Heemstede Dominus Lambertus Sylvius, om in 't Dorp van Heemstede eenige scholieren in de latijnsche, grieksche en Fransche talen te mogen oeffenen"(1).

Heer van Heemstede was in die tijd Gerard Pauw, zoon van Adriaan Pauw, en predikant Mattheus Hooft die gaarne in het gezelschap van van den Bos moet hebben vertoefd. Over Pauw zou L. van den Bos later noteren: "Op den twintigsten deser (mei 1676) overleed in 's-Gravenhage de heer Geraard Paauw, Heer van Heemstede, President der Reeken-kamer van der Grafelijkheyds Domeynen van Hollandt; een heer waarlijk die wij op lange ondervindinge van treffelijke deugden heerlijk voorzien bevonden hebben en wiens doot in sijn gebied van veelen seer beklagt is

geworden"(Historien onses tijds; derde deel, 1685).

Het was in de 17e eeuw niet ongebruikelijk dat studenten die voor de universiteit bestemd waren, in de kost waren bij een predikant of privé-leraar en niet onmogelijk is dat ook van den Bos een of meer jongens in huis nam. Zijn publicistisch werk vergde in ieder geval veelaandacht, waarover hij frekwent contact had met uitgever Jacob Lescaille in Amsterdam, die ook nauwe betrekkingen met Vondel onderhield (2).

Maart 1672 huwde van den Bos' dochter Maria met Willem van Beveren in Dordrecht (de latere predikant van Heusden en sedert 1671 rector en predikant te Tilburg). Opschudding verwekten zijn geschriften tegen de Dordtse magistraat Cornelis de Witt, die in het rampjaar 1672 op beestachtige wijze door het gepeupel (ook met janhagel of grauw aangeduid) in de Gevangenpoort te Den Haag tegelijk met diens broer werd vermoord. Cornelis de Witt was als vertegenwoordiger der regenten-kooplui bij het gewone volk gehaat en werd op beschuldiging van Willem van Tichelaar gearresteerd - hij zou een aanslag op de prins hebben beraamd -, van zijn waardigheden vervallen verklaard en gevangen gezet.

Van den Bos, gedreven door persoonlijke rancune om zijn ontslag in Dordrecht, heeft in zijn geschriften in Heemstede vervaardigd niets nagelaten de nagedachtenis van de gebroeders de Witt te besmeuren, al bekreunde hij wèl de moord op deze staatslieden. Joachim Oudaen reageerde fel in een pamflet: "Aanmerkingen op de beschuldigingen raakende de gebroeders de Witten, van Lambert van den Bos in zijnen Reysenden Mercurius...1674". Oudaen noemt Sylvius een "Soldaet van de Fortuyn" en verwijt hem zelfs een Dordtse arcadia te hebben geschreven... Ik citeer: "Veel nutter dan tegen de Geschiedenis te schrijven, hadt Gij dan wederom eene tweede Dordrechts Arcadia toegestelt, vol zenuwlooze en ongezoute vertellingen van Laura en haar gezelschap en uwe voddereien de Drukkers voor groot geld aangesmeerd, want dan hadt Gij maar de jeugd wat ontsticht".

"Het kan verkeren", aldus een bekende zegswijze van Brederode. Immers enige jaren eerder had van den Bos nog een lofdicht geschreven op de terugkomst der Ruwaard! In deze periode zijn diverse boeken ondertekend met: "Gegeven tot Heemstede".

Vianen (circa 1682-1698)

In 1682 (of 1683) verwisselde Lambert van den Bos na tien jaar Heemstede voor "vrijplaats" Vianen, waar hij een benoeming kreeg als rector van de Latijnse school. Volgens drs. J.Heniger, die de lijsten van de magistraat van Vianen raadpleegde, was hij bovendien van 1686 tot en met 1689 schepen van het Zuidhollandse stadje. In die tijd bestond de Viaanse magistraat uit de drost-schout, de substituut-drost-schout, de stadsburgemeester, de schepenburgemeester, zes schepenen en de secretaris van de stad. Zij werden jaarlijks, en wel op 1 januari, benoemd door de Heer van Vianen.

Onverminderd zette Sylvius zijn publicistische arbeid voort, vooral geschiedkundige werken, waarin soms heel wat schandaaltjes verwerkt zijn. Ook verscheen nog een medisch werk, gepubliceerd onder de ver-

momde naam L.S.M.D. et P. (= Lambertus Sylvius Med.Dr. et Prof.), getiteld "Het medicinale collegie over de practijk der Medicinen, behelzende d'oorsaken van de voorn. siekten.. alsmede een korte beschrijving van een sceleron" (Amsterdam, 1690).

Op 78 jarige leeftijd overleed Lambert van den Bos omstreeks 1 augustus 1698 en werd in Vianen begraven. Het derde deel van "Historien onzes tijds" verscheen posthuum; diverse werken zijn voorts na zijn dood nog herdrukt.

Omstreden

Wellicht omdat Lambert van den Bos(ch) onder zeker 15 schuilnamen (eigenlijk spellingen van zijn naam) boeken publiceerde, bovendien sommige werken anoniem, is nog altijd geen goede en volledige bibliografie van zijn oeuvre beschikbaar. In de bekende literatuurgeschiedenissen van Van Vloten, Te Winkel, Ten Brink, Prinsen, Walch, G. Kalff e.a. wordt zijn werk wisselend beoordeeld. Bijna onvoorstelbaar is dat nog altijd geen betrouwbare biografie over deze, zoals Jacob van Lennep hem typeert, "niet onvermaarde geleerde" ontbreekt. Alle encyclopedieën en biografische naslagwerken geven foutieve informatie over zijn levensloop (3).

Zowel van zijn literaire als historische werken zijn titels aanwezig in o.a. de Stadsbibliotheek-Haarlem. Deze zijn antiquarisch vrij zeldzaam geworden. In Querido's letterkundige reisgids is zijn naam niet minder dan zes keer opgenomen, onder Dordrecht, Zwijndrecht, Heemstede en Vianen.

Zelf middelmatig oorspronkelijk, heeft hij dankzij een fabuleuze belesenheid en kennis van talen een bemiddelende rol gespeeld bij de ontwikkeling van zijn tijdgenoten. Door middel van tienduizenden pagina's boekdruk heeft van den Bos bewezen dat in elk geval één van de redenen voor zijn ontslag in Dordrecht, namelijk "ledigheid", onterecht was. Wat van de andere redenen "dronkenschap" en "ongebonden leven" waar moge zijn, vast staat dat hij in zijn tijd zowel veel bewonderaars als vijanden had.

Ten slotte: voor belangstellenden is in de Heemstedse bibliotheek een lijst van door Lambert van den Bos(ch) geschreven boeken verkrijgbaar.

Hans Krol

Noten:

- (1) In: "Verhaal van al hetgeen merkwaardig is voorgevallen in en omtrent de Heerlijkheid van Heemstede voor soo verre zulks heeft kunnen nagespoort worden uyt de geschiedenissen en uyt de charters, boeken, documenten, registers en papieren, op 't comptoir aan den Huyze van Heemstede berustende van de oudste tijden af" (bladzijde 240); oorspronkelijke bron: Dorpszacken B fol.189. N.B. Na het vertrek van Lambert van den Bos naar Vianen ontving Adolphus Loderus, ex-predikant in Terborg, toestemming zich in Heemstede te vestigen als rector in de Griekse en Latijn-

se taal, echter vanwege een ongebonden leven door ambachtsvrouwe Agatha van Hartighsveld spoedig uit de Heerlijkheid verbannen.

- (2) Lambert van den Bos schatte Vondel zeer hoog (volgde hem na) maar laakte - in dit geval met Joachim Oudaen - diens harts-tochtelijke strijd voor het Katholicisme, hetgeen uit de volgende schimpdichten, in de vorm van een kwatrijn, overduidelijk blijkt:

Lambert van den Bos aan Vondel

"Die Godt alleen om loon bemindt
En God met hand en tand verslindt,
(Ik geef op uw geweten)
Mach die een Christen heeten?"

Lese Religionis vindicandae, et amicae observantiae ergo ludebam (= Ik schertste (rijmde) tot verdediging van de aangerande Godsdienst en welwillendheidshalve).

Vondels antwoord

"Die Godt niet by zijn woord gelooft
En van zijn Almacht hem berooft,
(Ik geef op uw geweten)
Mach die een Christen heeten?"

Deze pennetwist in dichtvorm is nog voortgezet met een mij onbekende R.I.I.v.L., gepubliceerd door Jan Koenerding.

- (3) Het N.N.B.W. laat van den Bosch tien jaar te vroeg geboren worden en na Dordrecht verhuizen naar Beverwijk en vervolgens Amsterdam. Grote Ned. Larousse Encyclopedie veronderstelt dat hij in 1610 in Helmond is geboren. Ook Grote W.P. en Grote Oosthoek spreken in dit verband over Helmond. Meest nauwkeurig is de tweede uitgave der Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur. Verantwoordelijk redacteur dr.J.P. Verkruijse laat mij in een schrijven van 3 april 1984 weten: "Het doet me genoegen dat uw spuurwerk weer een paar stukjes heeft doen toevoegen aan de toch nog steeds rare legpuzzel die Lambert van den Bosch heet. De gegevens die ik in de MEW heb kunnen opnemen, zijn niet louter gebaseerd op de bij dat lemma opgesomde literatuur. Ik heb kunnen putten uit enkele doctoraalscripties van studenten bij ons op de afdeling Documentatie Nederlandse Letterkunde in Amsterdam. Uw waardering voor het MEW-lemma moet op hun conto geschreven worden; zelf heb ik geen onderzoek gedaan. Het is echter niet goed mogelijk om scripties in de literatuuropgave te vermelden(...)".

Naschrift: Lambertus van den Bos in Heemstede

Dr. Verkruijsse was zo vriendelijk mij de (ongepubliceerde) scriptie ter inzage te geven van mej. F.A. S. Wilke die in 1969 aan het Amsterdamse Instituut voor Neerlandiek onder professor Stuiveling een uitgebreide studie maakte van Lambert van den Bos. Hiervoor deed zij naast literatuurresearch bronnenonderzoek in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag (betreffende het recht, archief Vianen) en de gemeentearchieven van Amsterdam, Rotterdam, Helmond en Dordrecht. Voor de periode dat Van den Bos in Heemstede verbleef ook in het Rijksarchief van Noordholland in Haarlem, alwaar zij het lidmaten- en attestatieboek (1623-1883) van de Gereformeerde (Hervormde) Kerk en voorts de schepenrollen (nr. 550) heeft geraadpleegd. Uit het attestatieboek blijkt dat Lambert van den Bos op 15 april 1672 is ingeschreven als lidmaat van de Hervormde Kerk te Heemstede, tegelijk met zijn echtgenote Maria van den Bos-van der Beek (oorspronkelijk afkomstig uit Delfshaven), terwijl ook de dochters

Johanna en Geertruyd genoemd worden. Johanna trouwde op 13 augustus 1675 in Heemstede met een Amsterdamse chirurgijn, een weduwnaar, Isaac Christiaansz.

Zowel in de attestatie als schepenrollen van de jaren 1671-'76 wordt Van den Bos als "rector" aangeduid. Weliswaar was in Heemstede geen Latijnse school gevestigd, al is bekend dat bijvoorbeeld op 25 oktober 1625 de toenmalige ambachtsheer Adriaan Pauw een door de Staten van Holland en Westfriesland ontworpen schoolorde ontving betreffende Latijnse scholen, teneinde deze in zijn Heerlijkheid te doen introduceren. Ongewijfeld slaat de titel op zijn functie als "rector" van een "privé-school" waarbij hij een aantal leerlingen onderwees in de klassieke talen (1).

Niet geheel onmogelijk is dat Van den Bos - die nogal eens over geldgebrek klaagt - behalve uit zijn publicaties in Heemstede ook enige tijd een bijverdienste heeft gehad als apotheker. Immers op 4 augustus 1672 eist Jan Jacob Meyer uit Amsterdam van "Lambertus Silvius, rector tot Heemstede" betaling tot f 101,- voor geleverde "medicamenten en droochgisterijen". Van den Bos verschijnt niet voor de schepenen. Pas drie jaar later volgt het vonnis. Hij moet alsnog het gevorderde bedrag betalen alsmede rente en de kosten van het geding. Dat alles binnen acht weken, anders volgt gerechtelijke executie van goederen.

Van den Bos erkende de schuld, maar voert tot zijn verontschuldiging aan dat hij het geleverde had gekocht voor zijn principaal voor wie hij borg zou hebben gestaan. Uit de stukken wordt niet duidelijk wie zijn baas was. Voorts voerde hij nog ter verdediging aan dat de door Meyer gevorderde som niet geïnd kan worden omdat deze volgens een placcaat (verordening) uit 1649 ten plattelande niet executabel is. Mevrouw Wilke vraagt zich af of de schepenen van Heemstede hun gemeente tot het platteland wilden rekenen. In elk geval achtten ze de argumenten van Silvius niet steekhoudend en veroordeelden hem alsnog tot betaling. Mevrouw Wilke verbindt aan de hoogte van de schuld de volgende hypothese. "Opmerkelijk is de grootte van het bedrag: f 101,-. In Dordrecht verdiende hij als corrector f 600,- per jaar, voor hem was dit dus zo'n twee maanden salaris. Deze uitgave kan toch moeilijk voor gewoon huishoudelijk gebruik geweest zijn en ook de vermelding van een "principaal" leidt tot de veronderstelling, dat hij tussen 1671 en 1672 b.v. in een drogisterij of bij een apotheker gewerkt heeft. In Amsterdam had hij eertijds (1640) zijn apothekersexamen afgelegd". Ondanks dit voorval moet de reputatie van Van den Bos in Heemstede goed geweest zijn, immers in 1674 (2) werd hij tot ouderling van de kerk gekozen (3). Drie maanden na het huwelijk van zijn oudste dochter moest Silvius wederom een zaak voor de schepenen bepleiten. Thans als gedaagde tegenover de eigenares van zijn huis juffrouw Cocceus (4). Zij eist de onmiddellijke betaling van een achterstallige huurschuld - van één jaar - ad f 120,-.

Van den Bos verschijnt voor de schepenbank en erkent schuld, maar voert aan dat hij grondige reparaties aan de woning heeft moeten verrichten en de lieve som van f 123,- heeft voorgesloten. Mejuffrouw Cocceus ontkent ten stelligste opdracht voor herstelwerkzaamheden aan het huis te hebben verstrekt, met uitzondering van het maken van een defecte pomp.

Ten opzichte van het vorige geding komt Van den Bos er nu goed af. Na beide partijen "int lange en brede gehoord" te hebben wordt besloten dat na wat hij aan reparatiekosten heeft betaald, niet nog eens huur hoeft af te dragen. Wel moet hij alsnog de helft van een openstaande rekening van een "glasenmacker" voldoen, te weten f 10,- van een nota van f 20,-.

Gelet op de hoge kosten moet het Heemsteedse woonhuis in een slechte staat verkeerd hebben. In 1680 werd zijn zoon Theodorus als predikant beroepen in Heinenoord en op 4 mei 1681 geschiedde de bevestiging, in aanwezigheid van beide

ouders, door zijn zwager Willem de Beveren die er voor uit Tilburg kwam. Vermoedelijk eind 1682 is Van den Bos met echtgenote naar Vianen vertrokken, waar hij een benoeming kreeg als rector van de Latijnse school aldaar en dit waarschijnlijk tot zijn dood in 1698 is gebleven. Bovendien werd hij als man van aanzien opgenomen in de stedelijke magistraat.

Ten slotte: in de literatuurhistorie is Lambert van den Bos intussen ontelbare malen - van Oudaen tot Knuvelder - aangeduid als "de dronken rector". Deze betiteling sprak kennelijk nòg meer tot de verbeelding dan de ver over de honderd edities die van zijn soms zeer volumineuze boekwerken verschenen. Mevrouw Wilke die de archivalia in Dordrecht intensief heeft nagespeurd heeft daarin niet het bewijs gevonden dat Lambert van den Bos om redenen van dronkenschap, ledigheid en vadsigheid ontslagen werd.

Noten naschrift

- (1) Vòòr hem was aan dominus Cocceus toegestaan (1668) scholieren in de Griekse, Latijnse en Hebreeuwse talen te onderwijzen en na zijn vertrek naar Vianen werd Adolphus Loderus (gewezen predikant in Terborg) door de toenmalige Ambachtsvrouw geadmitteerd om zich als rector in Heemstede te vestigen. In juni 1683 richtte Loderus een verzoekschrift aan het Hof van Holland waarin hij zich beklaagde door Johannes van Hoven, schout te Heemstede, op allerlei wijzen in zijn functie te worden gehinderd en thans zelfs bevel te hebben gekregen om binnen acht dagen uit de Heerlijkheid te vertrekken. Uit een onderzoek was namelijk gebleken, dat Loderus gedurende zijn verblijf te Amsterdam in April 1679 een amorele levenswandel had geleid.
- (2) "Dit is juist het jaar waarin Joachim Oudaen zich fel tegen hem keerde. Een beschuldiging van dronkenschap e.d. zal hem niet erg welkom geweest zijn"
(F.A.S. Wilke, Lambert van den Bos, biz. 39).
- (3) Nadere gegevens hieromtrent zijn mogelijk te vinden in het oud-archief der Hervormde Gemeente, zich bevindend in de Haarlemse Bavo-kerk, ressorterend onder het Stadsarchief (inf. dr. Bruch).
- (4) Mogelijk een dochter van de rector in de klassieke talen Cocceus, voorganger van Lambert van den Bos.

Premie-uitreiking 1984

Op 29 november 1984 vond de uitreiking van onze jaarpremie plaats in het EHBO-gebouwtje aan de Hereweg. Door de onverwacht grote belangstelling (ruim 125 leden) konden wij helaas niet aan iedereen een zitplaats aanbieden. Deze handicap werd gelukkig door de inschikkelijkheid van de aanwezigen goed opgevangen.

Bij de opening van de avond herdacht de voorzitter, de heer Schuitemaker, in sobere bewoordingen ons pas overleden erelid Coby Riemersma. Daarna namen de aanwezigen ter herdenking enige tijd stilte in acht.

De introductie van de jaarpremie bestond uit een diaserie die voor het merendeel dezelfde beelden te zien gaf als die welke in het boekje zijn opgenomen. Daarna was de beurt aan ons lid Lies Visser die wegens haar verdiensten voor o.m. het behoud van het karakter van de Blekersvaart het eerste exemplaar van "Dit zijn... Heemstede en Bennebroek" kreeg aangeboden.

Vervolgens vond de uitreiking aan de overige leden plaats. Velen maakten van de gelegenheid gebruik om onder gezellige kout de relaties met vrienden en bekenden wat nauwer aan te halen.

Heemstede, Bennebroek en Haarlemmermeer

De eerste predikant = Toen het droog gemaakte Haarlemmer meer in 1855 gemeente was geworden leverde burgemeester Pabst aan het eind van dat jaar een verslag over de toestand in zijn gemeente in bij het provinciaal bestuur (zoals dat was voorgeschreven). Hij vermeldde daarin dat er nog maar één kerkelijke gemeente bestond n.l. de protestantse en dat de dienst werd waargenomen door Ds. Nicolaas Beets uit Heemstede, die echter datzelfde jaar vertrokken was naar Utrecht, waarna Ds. Bernard Gewin uit Oud-Loosdrecht herwaarts was gekomen. Voorts vermeldde Mr. Pabst dat de rooms-katholieken nog geen eigen gemeente hadden en kerkelijk behoorden tot het naburige Berkenrode. Daar werden hun doden ook begraven al was er op de algemene begraafplaats in de Haarlemmermeer dan ook een gedeelte voor hen gereserveerd.

Baron van Verschuer van 'De Hartekamp' nabij Bennebroek stelde paard en rijtuig ter beschikking van Ds. Bernard Gewin, die Ds. N. Beets ook had opgevolgd als voorlopig predikant van Haarlemmermeer (in 1856). De noodkerk lag op ca. 9 km vanaf zijn pastorie in Heemstede. Ds. Gewin zat ook in de commissie welke zich o.a. belast had met bijebrengen van gelden voor de bouw van een kerk en pastorie te Hoofddorp (toen nog 'Kruisdorp' genoemd).

Raadhuis verhuurd = Mr. Pabst, burgemeester van Heemstede en kort geleden ook burgemeester van Haarlemmermeer, deelde in de raadsvergadering van 29 februari 1856 mede dat hij gemachtigd was om het Heemstedse gemeentehuis voor f 45,- per jaar, zijnde vergoeding voor vuur en licht, aan de gemeente Haarlemmermeer aan te bieden voor het houden van haar vergaderingen en dat voor de secretarie in dat zelfde huis een kamer van de veldwachter gehuurd kon worden voor f 40,- per jaar.

Beide voorstellen werden met algemene stemmen door de Meerse raad aangenomen onder dankzegging voor de verleende medewerking.
N.B. = De gemeente Haarlemmermeer was midden 1855 ingesteld, maar beschikte nog niet over een eigen "huis der gemeente".

Over dit onderwerp schreef Ir.Colenbrander reeds eerder in de "Nieuwsbrief".

Burgemeester Pabst werd te Heemstede begraven. De stichting 'Meer-Historie' heeft toen zij nog 'Historische Commissie Haarlemmermeer' heette, de grafsteen, die in drie stukken was gebroken, doen vervangen. Kort geleden bezocht ik het graf nog eens en zag tot mijn genoegen dat de steen nog in goede staat was.

Geld uit Heemstede =

Verschillende ingezetenen van Heemstede hebben zitting gehad in het bestuur van de Haarlemmermeerpolder omdat zij land in de nieuwe polder bezaten en dus tot polderbestuurder gekozen konden worden. De naam van Wickevoort Crommelin komt men als hoofdingeland en zelfs als heemraad meerdere keren tegen. Mr.J.P.A.v.Wickevoort Crommelin was hoofdingeland van 1856 tot aan zijn dood in 1873. Hij heeft verschillende keren in die eerste jaren het polderbestuur geld geleend. In 1865 moest rente betaald worden over f 68.000,- tegen $4\frac{1}{2}\%$ en voor nog een lening van f 64.000,- tegen eenzelfde rente. Naast deze leningen moest men opnieuw bij hem aankloppen om in de eerste behoefte aan kasmiddelen voor het jaar 1866 te kunnen voorzien en leende van hem toen een som van f 25.000,- Wanneer men de waarde van het geld ruim een eeuw geleden in acht neemt, waren dat enorme bedragen, waar als waarborg tegenover stonden de inkomsten van de polder welke begroot werden op f 160.000,- (polderlasten en verkoop veenslik).

Slob

Historisch Heemstede

bibliografisch overzicht 1982-1983 II

C. Personalia

Hendrik Franciscus Andriessen (1892-1981); dirigent, componist, hoogleraar muziekwetenschap was de laatste jaren van zijn leven woonachtig in Heemstede. Necrologie, in Haerlem jaarboek 1981, blz. 190-191.

Dik Beets (1907-1982); sportman, bestuurder was woonachtig in Heemstede. Necrologie door Pim Wentink, in Haerlem jaarboek 1982, blz.198.

Godfried Bomans (1913-1971); letterkundige/in jeugdijaren woonachtig op "Berkenrode". Afgezien van verschillende andere publikaties worden in dit verband slechts vermeld:

- Bomansiana in de gemeentelijke openbare bibliotheek Heemstede, Heemstede, 1981.
- Michel van der Plas (ps); met redactionele bijdragen van Ted van Turnhout.

Godfried; het leven van de jonge Bomans 1913-1945.
Bussum, Villa, 1982.

Jan Brants Kzn. (1899-1981); notaris, bestuurder, publicist/was woonachtig in Heemstede.

Necrologie door H.L.Prenen, in Haerlem jaarboek 1981, blz. 192-193.

D.H. Couvée (geb. 1923); historicus, museumdirecteur/woonachtig in Heemstede. Omtrent Couvée; tien jaar educatief museumbeleid 1972-1983. Haarlem, Frans Halsmuseum, 1983.

Albert van Dalsum (1889-1971); toneelspeler/was woonachtig in Heemstede. Jan Pĳekker, Albert van Dalsum; man van het toneel. Zutphen De Walburg Pers, 1983.

Emile Erens (1865-1951); letterkundige (hagiograaf) en anjelierkweker/was woonachtig op het Oude Slot in Heemstede.
Brieven van Emile Erens, in: J.Royaards-Sandberg, Ik heb je zoveel te vertellen. Baarn, Erven Thomas Rap, 1981, blz. 414-431.

H.J. Koenen (1809-1874); magistraat en letterkundige/rond 1850 bewoner van "De Gliphoeve" in Heemstede.
Jaap Meijer, H.J.Koenen; Geschiedenis der joden in Nederland (1843); historiographische analyse. Heemstede, 1982 (Balans der Ballingschap. Bijdragen tot de Geschiedenis der Joden in Nederland II/III).

Ben Korsten (1916-1969); p.r.adviseur van politici/was woonachtig (en begraven) in Heemstede - was gedurende W.O.-II medewerker aan het illegale blad "De Patriot" in Heemstede.
Mede naar aanleiding van film "De Mannetjesmaker" diverse publikaties in kranten en tijdschriften, o.a. drie artikelen van Rudie van Meurs in Vrij Nederland, 12 november 1983 (blz. 5-6), 19 november 1983 (blz.5-6) en 26 november 1983 (blz. 7).

Henk Loerakker (1900-1981); bestuurder/geboren in Heemstede.
Necrologie door Wim Helversteijn, in Haerlem jaarboek 1981, blz.203-205.

Jaap Meijer (geb.1912); historicus en dichter (onder pseudoniem Saul van Messel)/woonachtig in Heemstede.
Neveh Ya'akov; jubilee volume presented to dr. Jaap Meijer on the occasion of his seventieth birthday; edited by Lea Dasberg and Jonathan N. Cohen. Assen, Van Gorcum, 1982 338 blz. Bevat bibliografie (262 titels) van enkel wetenschappelijk werk.

Els van Rooden (1941-1981); toneelspeelster/geboren (en begraven) in Heemstede.
Necrologie door Jac Heyer, in Haerlem jaarboek 1981, blz. 206-208.

Gerard de Swart (1917-1981); NZH-functionaris, publicist/was woonachtig in Heemstede.

Necrologie door Joop H. Bartman, in: Haerlem jaarboek 1981, blz. 210-212

Van Wickevoort Crommelin; Heren van Berkenrode van 1809 tot 1939. Informatie betreffende portretten door Hodges van verschillende telgen uit dit adellijk geslacht in:

A.C.W.A. van der Feltz, Charles Howard Hodges (1764-1837). Assen, Van Gorcum, 1982.

D. Literatuur/Beeldende kunst

Dirk Harting. Heemstede, 1983.

Toelichting: beknopte biografische schets van deze kunstenaar (1884-1970 overleden in Heemstede) + catalogus van 90 etsen in november 1983 tentoongesteld in cultureel centrum 't Oude Slot.

Harry Mulisch. De Aanslag. Amsterdam, De Bezige Bij, 1982.

Toelichting: deze roman speelt zich af in W.O.II in o.a. Haarlem en Heemstede. De auteur woonde van 1938 tot 1941 op het adres Spaarnzichtlaan 23. In "Mijn Getijdenboek" (1975) schrijft Mulisch o.a.:

"Een verhaal als "De sprong der paarden en de zoete zee" is aan dit huis gebonden. Ik denk er met groter genoegen aan terug dan aan het vorige. De buurt was leuker en ik beleefde er mijn tweede verliefdheid" (blz. 57).

Kennemerland in tekst en beeld; samengesteld door Sjoerd Kuyper en Arie Rampen. Vianen, Kwadraat, 1983.

Toelichting: bevat afbeelding van twee etsen van Heemstedenaar Willem Snitker (+ beknopte biografische informatie); blz. 116-119.

Querido's letterkundige reisgids van Nederland; onder redactie van Willem van Toorn. Amsterdam, Em. Querido, 1982.

Onder Heemstede (blz. 388-390) worden genoemd: Lambert van den Bos (Sylvius), Nicolaas Beets, D.J. van Lennep, Jacob van Lennep, Multatuli, A.E. van Collem, J. Slauerhoff, Godfried Bomans, Harry Mulisch, Alet Schouten, I. da Costa, J.P. Hasebroek, Gerrit van de Linde en A. Roland Holst. (Niet echter: Lodewijk van Deyssel, Marga Minco, Herman Divendal, Saul van Messel, Apie Prins, Henriëtte Roland holst e.v.a.).

Verborgene dichters in Heemstede.

Heemstede, Bibliotheek, 1983.

E. Miscellanea

De Christelijke Vereniging voor de Verpleging van Lijders aan Epilepsie 1882-1982. (brochure). Heemstede, 1982.

Groenendaal. Heemstede, bureau voorlichting, 1983.

(brochure over nieuw multifunctioneel sportcomplex "Groenendaal"; bevat beknopte geschiedenis)

J.C.S.Kuylen, C.S.Oldenburger-Ebbers en D.O.Wijnands. *Paradisus Batavus*; bibliografie van plantencatalogi van onderwijstuinen, particuliere tuinen en kwekerscollecties in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (1550-1839). Wageningen, Pudoc, 1983.

Toelichting: bevat informatie over o.a. Joh.Rosenkrantz (en Zoon), kwekerij "Rozenburg" aan de Herenweg/hoek Zandvoortselaan te Heemstede (vanaf 1760 tot 1938). Voorts betreffende tuinen van Jan Commelin (1629-1692), eigenaar van de hofstede Zuiderhout; Willem Adriaen van der Stel (1664-1723), schepen van Amsterdam, bezitter van Duin en Vaart (bij Berkenrode).

Uitvoerig komen ook de plantencatalogi van de Hartekamp ter sprake (Linnaeus, Pieter Clifford, Johan Christiaan Meijer).

Nicolaas Beetsschool. (Gedenk)uitgave ter gelegenheid van de reünie voor oudleerlingen van de Nicolaas Beetsschool, Bosboom Toussaintlaan 18 te Heemstede, 7 mei 1983.

C. Peper. Heemstede in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1971. Deel 1. Vijfde ongewijzigde druk 1982.

Apie Prins. Biggenvangen in Heemstede anno 1900. Santpoort, Mercator Pers, 1983.

Toelichting: Bibliografie uitgave in 75 exemplaren uitgeven t.g.v. het 35-jarig bestaan van de gemeentelijke openbare bibliotheek.

Repertorium van tijdschriftartikelen betreffende de geschiedenis van Noord-Holland (m.u.v. Amsterdam en Haarlem), onder redactie van J.H.Rombach. Velsen, Culturele Raad Noordholland, 1982.

Toelichting: ten aanzien van Bennebroek: 12 referenties en Heemstede: 37 - zeer onvolledig.

C. van Roon. 155 jaar Algemene Begraafplaats (mei 1828-mei 1983). In: Informail, mei 1983 (informatieblad Gemeentelijk Technisch Bedrijf Heemstede), blz. 1-4.

G.W.Smallegange. De Glorie van Heemstede. In: Noord Holland, december/januari 1983, blz. 13-16.

Toelichting: duidend op de door Cor Geerlings gekweekte "Glory of Heemstede" wordt geschreven: "In 1492 ontdekte Christopher Columbus Amerika, zo hebben we destijds op school bij de geschiedenislessen geleerd. Columbus staat aan het begin van een heleboel ontwikkelingen. Voor West-Europa in ieder geval wel. Nadat Amerika ontdekt was, hebben de opvolgers van Christopher Columbus en passant ook de dahlia ontdekt. Hoog in de bergen van Mexico in het wild. Maar ook in de tuinen en parken van het ontwikkelde volk der Azteken. Van Mexico in 1500 jaar naar Kennemerland en de Bollenstreek in 1983 is een aardige stap. Maar de dahlia voelt zich in beide landstreken even goed thuis. Zowel in 1500 als anno nu. Heemstede is zo'n beetje de navel, het middelpunt van de dahlia-teelt in Nederland. Ten noorden van Heemstede ligt het Kennemerland, een lange strook duinen en zand- en geestgronden langs de

kust van Noord-Holland. Kennemerland is vanouds één van de grootste dahlia-gebieden van Nederland. Ten zuiden van Heemstede ligt de Bollenstreek, het andere gebied waar veel bloembollen en dus ook dahlia's geteeld, gekweekt en gecultiveerd worden. Heemstede vormt als het ware de trait-d'union tussen beide. Er ligt een voortreffelijke proeftuin van dahlia's waar zo'n 235 variëteiten (cultivars) in de openlucht staan te pronken. De tuin is voor ieder toegankelijk. Heemstede heeft bovendien zijn naam geleend aan een zeer beroemde Nederlandse dahlia met de onbescheiden naam van "Glory van Heemstede". Zo'n 850.000 knollen van deze dahlia gaan per jaar Nederland en de wereld in (...)"

St. Paschalis Baylon 50 jaar in touw. Heemstede, 1983.

Gedenkboekje van gelijknamige Heemstedse scoutinggroep.

Adriaan Venema. Vanuit het duister; schetsen van honderd jaar epilepsiebestrijding. Met voorwoord van professor A.J. van 't Klooster. Amsterdam, Meulenhoff, 1982.

Sig.W.Wolf De deuren van de telewinkel gaan steeds verder open. Toelichting: over voorgenomen tele-winkelen experiment van James-distributie in Heemstede e.o.; een wereldprimeur.

In: Elseviers Magazine, 10 september 1983, blz. 18-19.

Merkwaardigheden in Heemstede

OPGESPOORD DOOR A.H. SUERINK.

Op dinsdag 14 april 1908 werd aan de gemeenteraad van Heemstede een voorstel gedaan om maandelijks een schoonmaakbeurt te geven aan de Dorpsvaart van Heemstede. Het college van B. en W. had hier geen bezwaar tegen.

Op 25 aug. 1908 werd een besluit genomen om het leggen van een riool tussen de van Merlenlaan en de Zandvoortselaan te Heemstede. De lengte is 1250 meter en de kosten waren voor dat jaar f 5759,00. Dat was voor die tijd een heel groot bedrag.

Op 30 dec. 1918 heeft de raad van Heemstede een besluit genomen voor een tariefverhoging met de tram van uit de Camplaan naar Haarlem met een bedrag van f 0,10 voor twee ritten op dezelfde dag. Wat kosten nu anno 1984 twee ritten met de bus ????

Op 27 maart 1918 heeft de raad van Heemstede besloten tot de aanleg van een grindpad aan de Bleekersvaartweg te Heemstede. De kosten waren in die jaren f 25.000,-. De raad was van mening dat de aanleg van algemeen belang was vanwege de werkloosheid.

Het recht om te vissen in de Zandvaart en Wippervaart (Dorpsvaart) werd tot 31 dec. 1920 verpacht aan M.H.W. Versteeg voor een bedrag van f 102,60 per jaar.

In de Rondvraag van de gemeenteraadsvergadering op 26 nov. 1918 deelde raadslid Höcker mee dat de kinderen met de slinger van de pomp aan de Glip spelen. Hij vraagt dan ook of de pompen aan de Glip en Raadhuisstraat geruimd kunnen worden.

Het antwoord was "Het college en de gemeente opzichter zullen hiervoor zorg dragen". Hoe zou de commissie "KARAKTERBEHOUD" anno 1984 hierop reageren?

De vroegere vuilnisbelt aan de Cruquiusweg werd aangekocht van de eigenaar van de buitenplaats "HET CLOOSTER". We lezen verder in het raadsstuk "De eigenaar G.N. Abersson verkoopt aan de gemeente Heemstede een stuk weiland tegen een bedrag van f 3.000,- per H.A. en het rietland tegen een bedrag van f 1.000,- per H.A."

De gemeente ging ook over tot de aanschaf van materiaal:

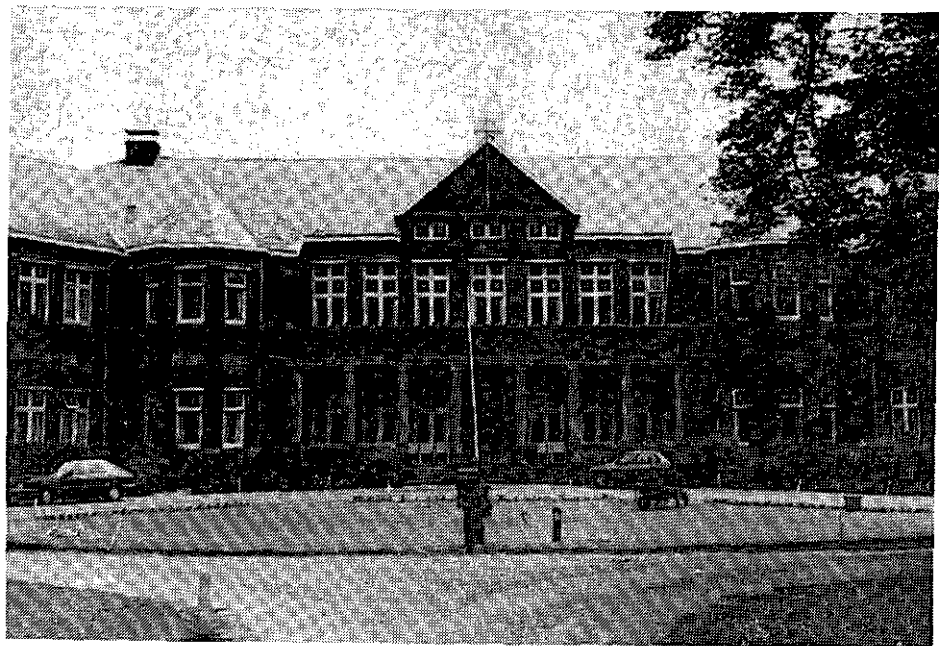
2 vierwielige vuilniswagens met zijdeuren kostten in die tijd tezamen f 900.000,-; 1 beerwagen met inhoud van 200 liter kostte f 725,-.

Daar moest nog een complete handluchtpomp bij komen waar een bedrag van f 700,- gemoeid was; de slangenwagens met een slanglengte van 325 meter kwam op een bedrag van f 300,-.

Jaarplan VOHB (onder voorbehoud)

1. 14 februari : lezing drs. L. Albers.
2. 14 mei : Premie presentatie in het kader van het Adriaan Pauw-jaar in de Pauwenhof achter de Wilhelminakerk in Heemstede.
3. begin juni : jaarvergadering
4. september/oktober: excursie

In de nummers van de Nieuwsbrief van mei en augustus krijgt u uiteraard nadere informatie over de punten 2,3 en 4.

De huidige aanblik van "Spaar-en-Hout"

Spaar - en - Hout

Buitenplaats aan het Spaarne

Degenen die onze bustocht hebben meegemaakt zullen zich ongetwijfeld nog het "Hofje van Heythuyzen" herinneren. Daarnaast aan de zuidkant ligt een buitenplaats waarover wij van de VOHB nog niets gepubliceerd hebben. Dit is de buitenplaats "Spaar-en-Hout". Tot de grenswijziging van 1927 behoorde dit buiten ook tot de gemeente Heemstede. Met wat goede wil kunt u op de foto van de grenssteen nog juist de naam Heemstede ontletteren.

De geschiedenis van dit buiten begint op 31 mei 1631 als Sacharias Hoffmans een tuintje koopt van Johan Cornelisz. Geelvinck, oud-burgemeester van Amsterdam en eigenaar van de naburige buitenplaats Oosterhout. In de loop van de volgende eeuwen veranderde de buitenplaats diverse malen van eigenaar. Een van de kopers was een zekere Philips de Fines wiens moeder een zuster was van onze bekende dichter Joost van den Vondel.

De grenspaal tussen Heemstede en Haarlem die oorspronkelijk bij het hofje van Heythuyzen stond doch nu te vinden is in het voorgazon van Spaar-en-Hout.

In 1700 verwierf Guillelmo Pels, een vermogend Amsterdamse koopman, voor 20.600 Carolus guldens het buiten. In 1702 kocht Pels van Johan Cockeij het aangrenzende buiten "Middelhout". Op dit buiten was destijds het bekende "Hofje van Heythuyzen" gebouwd.

In 1722 werd "Spaar-en Hout" vergroot met het grootste gedeelte van de buitenplaats "Oosterhout". De laatste buitenplaats werd toen aangekocht door David Mattheus de Neufville, de toenmalige eigenaar van Spaar-en-Hout.

Hoe zag de buitenplaats er in die tijd uit? Het hoofdgebouw was in klassieke stijl opgetrokken en versierd met pilaren en beelden. Daarvoor lag een doolhofachtige tuin die betreden kon worden door een toegangspoort waarboven in smeedijzeren letters de namen van het huis en de eigenaar stonden.

Margaretha Jacoba de Neufville werd in 1814 eigenaresse van het buiten. Door haar zorgvuldige opvoeding wist zij zich in de trant van Wolff en Deken een bescheiden plaats in de Nederlandse letterkunde te verwerven. Zij schreef een maatschappelijke roman "De kleine Pligten". Daarnaast publiceerde zij een historische roman "De Schildknaap".

Een prachtig voorbeeld van
gespaard gebleven oude bomen.

In 1856 werd de buitenplaats voor f 24.500,- verkocht aan Julius Bunge. Tot de annexatie door Haarlem van een deel van de gemeente Heemstede in 1927 bleef "Spaar-en-Hout" het eigendom van de familie Bunge. Daarna verkocht de gemeenteraad van Haarlem de buitenplaats voor f 200.000 aan een stichting.

Deze stichting liet eerst het totaal verwaarloosde gebouw slopen. De bekende tuinarchitect L.A. Sprenger reorganiseerde de tuin met behoud van de oude bomen. Op 20 mei 1930 opende men het onder architectuur van K. Jonkheid opgetrokken thans bestaande Doopsgezinde rusthuis. Dit rusthuis wordt in 1985 op ingrijpende wijze verbouwd en aangepast aan de eisen van de huidige tijd.

Th. Dekker

Bron: "De Buitenplaats Spaar-en-Hout", C. v.d. Haar, Haarlem 1958.

Adriaan Pauw - jaar 1985

Op instigatie van burgemeester jonkheer mr. O.R. van den Bosch is het 400ste geboortjaar van de staatsman en ambachtsheer Adriaan Pauw (geboren op 1 november 1585 in Amsterdam; overleden in 1653 te 's-Gravenhage; begraven in Heemstede) aanleiding geworden 1985 te proclameren tot ADRIAAN PAUW-JAAR. Geridderd door de koningen Jacobus I van Engeland en Lodewijk XIII van Frankrijk, en begiftigd met een ere-doctoraat van de universiteit van Cambridge, heeft Pauw zich blijvende betekenis in de Europese geschiedenis verworven als voornaamste vertegenwoordiger van Holland en West-Friesland en vredestichter par excellence bij de vredesonderhandelingen in Westfalen (Vrede van Munster, 1648).

Ter nagedachtenis aan Adriaan Pauw en om de herinnering aan deze persoonlijkheid levendig te houden zullen in Heemstede en elders allerlei activiteiten en festiviteiten plaatsvinden, waartoe door een speciaal comité voorbereidingen worden getroffen.

Onder auspiciën van de Vereniging Oud-Heemstede-Bennebroek verschijnt een geïllustreerd gedenkboekje, waarin o.a. twee Heemstedse historici (drs.H. de Boer en dr.H. Bruch) de betekenis van Pauw voor onze plaatselijke gemeenschap zullen belichten. Door ons lid de heer R.A. Keur uit Heiloo wordt gewerkt aan een maquette van het kasteel in welstand (omstreeks 1650). De zomertentoonstelling in cultureel centrum het Oude Slot zal gewijd zijn aan Pauw en het vroegere kasteel. Daarbij zullen naast talrijke andere voorwerpen en documenten de staatsieportretten van Adriaan Pauw en zijn echtgenote Anna van Ruytenburgh, vervaardigd door de 17e eeuwse kunstschilder Gerard ter Borch - in het bezit van de familievereniging Pauw van Wieldrecht - voor het eerst sinds lange tijd in Heemstede te bewonderen zijn. De opening van deze expositie zal zo mogelijk plaatsvinden in de Hervormde Kerk, alwaar zich de stoffelijke resten van Pauw in een marmeren praalgraf bevinden. Pauw was niet alleen stichter van de kerk, aan hem is het ook te danken dat de huidige Voorwegschool in 1630 een nieuwe behuizing kreeg. Een en ander met medewerking van deze school en van het Christelijk Atheneum "Adriaan Pauw" zullen lesbrieven en fotoposters worden uitgegeven ten behoeve van leerlingen van de basisschool en het voortgezet onderwijs. Behalve in Heemstede zijn in de meeste grote gemeenten van ons land - met uitzondering van Haarlem - straten vernoemd naar de Heer van Heemstede. In het tijdschrift "Holland" verschijnt een uitgebreid artikel over Pauw's veelzijdige activiteiten. Ook de volgende nieuwsbrief van de V.O.H.B. - een dubbelnummer bovendien - zal helemaal in het teken staan van deze diplomaat en landheer van allure. Wijnhandel Leo Zwarter b.v., een van de oudste zaken in de Raadhuisstraat, komt met een bijzondere Slot-wijn op de markt. De openbare bibliotheek geeft een katalogus uit van aanwezige publicaties over Adriaan Pauw, zijn familie en het Oude Slot, tegelijk met een essay over de in de eerste helft van de 17e eeuw vermaarde "Bibliotheca Heemstediana",

die na ruim dertig jaar verzamelen meer dan 16.000 boeken bevatte en door geleerden van naam en faam om zijn rijke en gevarieerde inhoud is geprezen. Pauw was tweemaal Raadpensionaris (eerste-minister) en Grootzegelbewaarder van Holland en West-Friesland, eerst van 1631-1636 en op latere leeftijd van 1651 tot zijn overlijden in 1653. Het waren bepaald niet de gelukkigste jaren in zijn leven, al bleef hem het tragische lot van zijn illustere voorganger Johan van Oldenbarnevelt en opvolger Johan de Witt gelukkig bespaard. Eerst wonend in Amsterdam, vanaf 1627 in Den Haag, vele malen op diplomatieke missie in het buitenland, verbleef hij bij voorkeur op het Huis te Heemstede, alwaar hij - zoals zijn vader rijk geworden door de handel - de luxe van met name de Franse adel trachtte na te bootsen. Zijn mentaliteit als een geboren regent bracht hem menigmaal in conflict met de Haarlemse vroedschap. Pauw stond op zijn heerlijke rechten, al ging hij als verstandig diplomaat nooit tot het uiterste. Met behulp van "gezworen landmeters" als Balthasar Floriszoon van Berckenrode liet hij zijn territorium (o.a. ook Bennebroek, Zuid-Schalkwijk, Vijfhuizen, Rietwijk, Rietwijkeroord, Nieuwerkerk) duidelijk afbakenen. Zelfs een stuk land door de "waterwolf" van Heemsteeds grondgebied afgekalfd en nabij Aalsmeer te voorschijn gekomen (Ruyshout=Rijsenhout) rekende hij tot zijn eigendom. De Heerenzandvaart werd gegraven - van belang voor de economische infrastructuur: blekerijen! - en wegen als de Heerenlaan (=Kerklaan) en Hoflaan aangelegd. Heemstede groeide in hooguit drie decennia uit van een onbeduidend plaatsje - weliswaar met een rijke historie van het gravengeslacht van Heemstede - tot een aanzienlijke ambachtsheerlijkheid. Het kasteel werd bouwkundig gerenoveerd en met kunstwerken uit o.a. Italië, Carthago en de Levant verfraaid. Niet enkel de bestuurders van Heemstede, Haarlem en Amsterdam behoorden somtijds tot zijn gasten, ook verschillende koninklijke bezoekers brachten een beleefdheidsbezoek aan Pauw op het Huis te Heemstede (ook al was hij in feite in hoge mate anti-monarchaal). Voor prins Frederik Hendrik was Pauw de enige tegenstander van formaat. Vorstelijke bezoekers waren o.a., behalve de jonge prins Willem II en zijn echtgenote Maria Stuart, de zogeheten "Winterkoning" Frederik V (in 1623), de koningin-moeder van Frankrijk Maria de Medici (1638) en haar dochter Maria Henrietta, echtgenote van koning Karel I in 1642. Van de laatste visite is een fraaie gravure vervaardigd door Claes Janszoon Visscher. Een in 1811 door een anoniem dichter gemaakt vers - opgenomen in de Enckhuizer Almanak van dat jaar - herinnert aan dat bezoek:

Henriëtta Maria's bezoek aan A. Pauw op het Slot te Heemstede, 1642

"In de onrust van geheel Euroop'
Deed ook de woeste zamenloop
Der Britsche Kerk- en Staats-Krakeelen
Ons Neêrland in de vrees en hoop
Voor 't lot des eersten Karels deelen.

De Britsche Koningin, dat Rijk
in tijds ontvlugt, nam straks den wijk
Naar Holland, om daar hulp te vinden,
En vond ook daadlijk blijk op blijk
Van troost en raad, bij menschen-vrinden.

Op 't Slot te Heemstede thans begroet,
Door Hollands Ridder Pauw ontmoet
Zij de eer, 't onthaal, haar hoogheid waardig.
Een Koningin, in tegenspoed,
Eerbiedigt elks gevoel dienstvaardig".

Belangrijkste Artikelen uit de STATUTEN van
de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek".

- art. 1 De vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek", vereniging tot bevordering der kennis van het verleden, heden en toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, oorspronkelijk opgericht op 12 maart 1947 wordt, te rekenen van 12 maart 1972 af, aangegaan voor de tijd van 29 jaren en alzo eindigende op 11 maart 2001.
- art. 2 De vereniging is gevestigd te Heemstede en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis en de belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, alsmede het behoud van alle zodanige zaken, die van historische, esthetische en/of stedenbouwkundige betekenis zijn.
- art. 3 Zij tracht dit doel te bereiken door:
- het uitgeven van geschriften,
 - het bijhouden van documentatie,
 - het geven van adviezen,
 - het houden van lezingen, tentoonstellingen en excursies,
 - alle andere wettige middelen, die zij voor dit doel bevordelijk acht.

Belangrijkste Artikelen uit het

H u i s h o u d e l i j k R e g l e m e n t

van de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek"

- art. 1 De werkkring der vereniging omvat het ten uitvoer brengen van al hetgeen in de artikelen 2 en 3 van de statuten is genoemd. Indien andere instellingen of lichamen identieke werkzaamheden uitvoeren of identieke doelstellingen nastreven zoekt het bestuur met die organen contact en onderhoudt daarmee betrekkingen, ten einde zo mogelijk medewerking, c.q. samenwerking en financiële steun te verkrijgen c.q. te verlenen.
- art. 2 Het bijhouden van documentatie omvat o.m.: het vastleggen van gegevens, foto's, tekeningen, plattegronden; het investariseren van het markante gemeentebesit en het verzorgen van leggers of repertoria van al datgene, wat voor het doel van de vereniging van belang is.
- art. 3 Het opstellen en verstrekken van adviezen, zowel aan overheidsinstellingen als aan particulieren heeft o.m. betrekking op:
- het conserveren van karakteristieke zaken;
 - de vestiging van werkplaatsen, fabrieken, pakhuizen op plaatsen, die naar de visie van de vereniging daartoe niet geëigend zijn;
 - het straat aanzien, b.v. de erfafscheiding betreffende en de plaatsing van animatie-elementen en straatmeubilair, zoals: sierbestrating, lantaarns, bloembakken, luifels, reclamezuilen met klok. plattegrond, thermometer en barometer, lichtreclames, uithangtekens, zitbanken, kiosken, speelgelegenheden, terrasjes, koffiешops, muziektent, enz.

Bestuur:

G. Schuitemaker, Voorzitter
Ijssellaan 7,
2105 VA HEEMSTEDE tel. 023-288916

W. Verspoor, Secretaris
Wagnerkade 65,
2102 CT HEEMSTEDE tel. 023-283068

Chr. Smits, Penningmeester
W. de Withlaan 22,
2121 XE BENNEBROEK tel. 02502-8673

H.H. Hamming, Ledenadministratie
Provinciënlaan 100,
2101 SW HEEMSTEDE tel. 023-285034

Th. Dekker, redacteur Nieuwsbrief
Bosboom Toussaintlaan 47,
2103 SL HEEMSTEDE tel. 023-285136

P. Kapsenberg,
Molenwerfslaan 48,
2103 TD HEEMSTEDE tel. 023-288906

J.L.P.M. Krol,
Joh. Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE tel. 023-282977

mevr. I. van Thiel-Stroman,
Lage Duin 83,
2121 CE BENNEBROEK tel. 02502-8056

Contributie minimaal f. 15,-
(incl. f. 2,50 Restauratiefonds)

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester
v.d. Ver. Oud-Heemstede-Bennebroek
te Bennebroek.

Redactioneel

In het nu voor u liggende nummer vindt u een scala aan lezenswaardige artikelen. Voorzover wij kunnen nagaan is dit de "dikste" Nieuwsbrief sinds de eerste verschijningsdatum van ons blad. Dit komt doordat deze Nieuwsbrief gevuld wordt met wetenswaardigheden over en met betrekking tot het Adriaan Pauw jaar.

U krijgt een terugblik op de restauratie-geschiedenis in de vijftiger en zestiger jaren verzorgd door de oud-wethouder H.J. Verkouw. De heer Verkouw voert een uitstekende pen zoals ook blijkt uit het succes van zijn pas verschenen memoires: "Herinneringen van een Zwolse jongen". De heer F.T. Scholten, als kunsthistoricus verbonden aan de kunstnijverheidsafdeling van het Gemeentemuseum in Den Haag, heeft ontdekt dat de graftombe in de Oude Kerk niet door Rombout Verhulst doch door Pieter de Keyser vervaardigd moet zijn.

De verwachting is gerechtvaardigd dat in dit Adriaan Pauwjaar meerdere ondergesneeuwde gegevens te voorschijn komen. Eerder werd door de heer Krol opgespoord dat de "Bibliotheca Heemstediana" in de jaren 1656-1657 in 's Gravenhage is geveild. Tevens werd ontdekt dat dat Pauw's echtgenote haar nagelaten kapitaal ad f. 400.000,- voor een aanzienlijk deel in Munster heeft "verdiend".

Voor deze gelegenheid werd de redactie uitgebreid met onze bestuursleden Irene van Thiel en Hans Krol. Zij brachten een kleine selectie van wetenswaardigheden omtrent Adriaan Pauw en het Oude Slot voor dit bijzondere Pauw-nummer bijeen. Een aantal stukjes en artikeltjes heeft betrekking op Pauw's werkzaamheid als staatsman en diplomaat; een ander deel op zijn activiteiten als streekhervormer.

Uitgebreidere informatie vindt u in de VOHB-gedenkuitgave "Adriaan Pauw (1585-1653); staatsman en ambachtsheer".

Verder bieden wij u als losse bijlage de jaarverslagen van onze vereniging aan die u kunt bespreken op onze jaarvergadering in de Prinsenhof aan de Glip op woensdag 12 juni a.s.

Maar voordat het zover is verwachten wij u graag op de jaarpremiepresentatie op dinsdag 14 mei. In de losse bijlage kunt u daar meer over lezen.

Th. Dekker

Het geslacht Pauw

Oude Hollandsche adel, in begin 14e eeuw in West-Friesland opduikend. De naam Pauw komt in het eind dier eeuw in zwang en verdringt den oorspronkelijken naam de Grebber bij dezen tak, zodat de familie zich niet eens meer daarvan bewust was, toen zij in de 17e eeuw op het toppunt van haren roem stond. In de regering van Gouda eind 15e eeuw, in die van Amsterdam eind 16e, in die van Delft vanaf begin 17e eeuw. Verheven in den adel door Koning Jacobus I van Engeland 1613 door Koning Lodewijk XIII van Frankrijk 1622 voor uitgestorven takken. Ten onrechte 1847 verheven als Ridder bij eerstgeboorte en niet erkend. Uitgestorven in mannelijke lijn 1939. Een niet-adellijke tak staat op uitsterven.

(Uit: Nederland's Adelboek 1949).

Drie meningen over Reinier Pauw, vader van Adriaan

1. Reynier Pauw: "een sanguinisch temperament; hartstochtelijk en onstuimig, heftig bij 't ruwe af; heerschzuchtig en onverdraagzaam. Sterk door zijn onwankelbaar geloof in de heiligheid van zijne roeping als redder van het bedreigde calvinisme, en bereid om de belagers daarvan door elk middel ten onder te brengen. Waar het het doordrijven van beginselen geldt, die hem ter harte gaan, voor geen hardheid en dwang terugdeinzende; driftig, maar als alle hevige, impulsieve naturen soms een gevoelig hart toonende, en als de hartstocht hem niet tijdelijk verblindt, in staat om tot schreiens toe bewogen te raken bij het aanschouwen van een anders ongeluk. In zijn dagelijksch leven eenvoudig en burgerlijk... wint hij de harten der schare, wier streng godsdienstige denkbeelden hij deelt en bij wie hij, de tribuun, die in den kring der machthebbenden de vox populi verkondigt, een onbegrensde populariteit geniet. Als ondernemend man van zaken is hij zonder weerga: aan zijn energiek initiatief is hoofdzakelijk de ontluiking van onzen indischen handel en de stichting van de Oostindische Compagnie te danken. In vergaderingen domineert hij de oppositie door de scherpte en de farsheid van woord en blik: zóózeer vervuld van en opgaande in zijne plannen en ontwerpen, dat hij zich er één mede gaat voelen en elk argument van zijne tegenstanders als persoonlijk tegen hem gericht beschouwt. Waar Hoofd door overvloed van argumenten zijne meening ingang tracht te doen vinden, daar overrompelt en ontwapent Pauw zijne tegenpartij door barsche interruptiën, ieder die hem in den weg treedt met niets ontziende smaadreden en bejegendend."

(J.E. Elias, Amsterdamsche Patriciërs)

2. "De leider der Amsterdamsche politiek in de dagen van het Bestand was Reynier Pauw, een man van geweldige beteekenis, tegen wien zijn tegenstander, de brave Cornelis Pietersz. Hooft, wat armelijk afsteekt. Hij, de overtuigde Calvinist, de geboren heerscher, een ijzeren figuur, een eerlijk man van beginsel en daad tegelijk, is de eerste, die in waarheid het magnificiat in handen had. Daarmede werd reeds in de zeventiende eeuw de leiding der Amsterdamsche regeering aangeduid".

(H. Brugmans, Opkomst en bloei van Amsterdam).

3. "De kroniekschrijvers berichten ons dat in 1636 bij de begrafenis van de Amsterdamse oud-burgemeester Reinier Pauw "vele ongenoot uyt liefde medegingen". Wel is dat blijkbaar vermeldenswaard geweest. Was Pauw een opmerkelijke uitzondering, dan behoeft dat echter nog niet te bewijzen dat minder geliefde regenten tekort schoten. Volksenthousiasme wekten de meesten inderdaad niet op, maar ze zochten dan ook de volksgunst niet".

(A.Th. van Deursen, Het kopergeld van de gouden eeuw).

Raadpensionarissen DER STATEN VAN HOLLAND EN WEST-FRIESLAND van 1575 tot 1672

Paulus Buys	1572 - 1584
Johan van Oldenbarnevelt	1586 - 1619
Anthony Duyck	1621 - 1629
(Na het overlijden van Duyck Jacob Cats interim-Raadpensionaris)	
Adriaan Pauw	1631 - 1636
Jacob Cats	1636 - 1651
Adriaan Pauw	1651 - 1653
Johan de Witt	1653 - 1672

Hollandse levenswijsheden en uitspraken

UIT DE PAMFLETTEN VAN ADRIAAN PAUW

"Een sot ist, die met sijn stercker wil vechten".

"De justitie is al voor lange jaren ten Hemel ghevaren; souden dan wij ons alle vreemde dinghen, die ons niet immediatelijck aengaen, aennemen, alles was krom is recht maecken? Wij souden noyt ghedaen werck hebben".

"De beeten der stervende beesten pleghen doodtlijck te zijn".

"Met een benepen kat ist quaedt vechten".

"Gheen vijandt is meer te vreesen al die deur de noodt stout werdt".

"Daer het Serpent het hoofd in krijght, daer krijghet voor het gheheelē lijf in".

Pauw's mening over twee van zijn grootste tegenstanders: Jacob Cats en Frederik Hendrik.

Zijn getuigenis over Cats als raadpensionaris (en dichter) laat aan duidelijkheid niets te wensen over: "Die meenen dat Spaignen sonder resource is: laetse lesen de Gulde Veersen van den incomparabelen Cats, incomparabel in gheleertheyt, in ervarentheyt ende onophoudelijcke getrouwe diensten tot desen Staet".

En over de prins - in modern Nederlands omgezet - "Frederik Hendrik heeft geen ander doel dan zijn fortuin op te richten op onze puinhopen. Zullen we, nadat we het juk van een machtig koning afgeschud hebben, onder de tyrannie van een prins raken, die, daar hij geen goudmijnen in Indië heeft, het goud uit onze beurzen zal putten?"

Gedichten

GRAFDICT VOOR DE Hr. VAN HEEMSTEDE *

Hier leyt begraven die geen eer en socht,
Maer sijn verstaelde siel om geldt verkocht:
Die op sijn schouders droegh 't hooghmoedigh Spangien,
En verdruckte 't loffelijcke huys Orangien.
Hier leijt hij, die 't vervloecte Engelandt
Om eijgen baatsucht hoodt de rechterhandt;
Die 's Coninx moordt (1) met heijl'gen schijn verbloemde,
En om het 's wereldts goedt sijn siel verdoemde.
Hier leijt hij, die de welvaerd van de staet
Verkleijnde om te soecen eijgebaet.
De Vreede-stat kan ons genoegh betuijghen,
Hoe geldtsucht doet het recht ten kromme buijgen.
Hier leijt hij die verhit op 's Derbijs schat, (2)
Geen rust en vondt, voordat hij die besat;
Niet voor sijn geldt of willighe betalingh,
Maer om te sijn een van d'Eng'landtsche dwalingh.
Denckt, leser, waer een siel blijft, die om geldt
Sijn eijgen Vaderlandt in onrust stelt:
Die 's landts vrijheijdt, om schatten op te hoopen,
Den Spaenschen wolf getracht heeft te vercoopen.

*(verzameling Pauw van Wieldrecht, inv.80, A.R.A., getranscribeerd door mevrouw H. Kerkvliet-Blans)

(1) De onthoofding van Karel I van Engeland in 1649 op gezag van Cromwell. In januari 1649 waren Pauw en Joachimi als buitengewoon gezanten naar Engeland gezonden om te trachten het leven van de koning, de schoonvader van Prins Willem II te redden. Kwade tongen beweerden dat Cromwell hem de bibliotheek van Karel I en enige van diens tapijten aanbood in ruil voor goedkeuring van de koningsmoord.

(2) Vermoedelijk wordt bedoeld op de verzamelingen van de in 1651 overleden landgraaf James Stanley Derby.

"Mathenes en Pauw getrouwe,
Bataviers laet U niet rouwe,
Wat te Munster is geschiet,
Hollandt en misprijst het niet."

Aldus de zanger van een Peys-Ghedicht dat zich onder het alleszins duidelijke motto Nulla Fides Gallo bovendien nog nadrukkelijk aandienende als gericht "tegen den Ed. Heere Ambassadeur Servient".

Twee fragmenten uit het hekeldicht "Neetelen" van J. Six van Chandelier:

"Ik meen den Admiraal, wien Neerland alle toomen
 Te mennen trouwde, langs de ruime waterstreamen:
 Ik meen den afgesant, die 't verken soude waschen,
 Besoedelt van den flagh, waar Blaak Tromp zou verraschen.
 Om klaarder, Tromp en Pauw (1) verraaders van de staaten,
 Zoo 't waar is, waar het Y van wwergalmt, langs de straaten.
 Pauw socht, of kon de vree, in Engeland, niet treffen.
 (...)

Zal niemand anders dan een hoofd der Ambtenaaren
 Pauw vraagen, of hy ook trekt Engelsche pensioenen?
 Wil niemand snufflen vergiftige scorpioenen
 Licht schuilden, in tapijt, en Kooninghyke boeken?
 Of hy betoovert wierd, door zulke hou papieren?"
 (...)

(1) Six van Chandelier hanteert de namen Pauw en Tromp in Griekse letters als een wel zeer doorzichtig geheimschrift in zijn satirische gedicht.

Huizen Stuart (Engeland) en Bourbon (Frankrijk) in relatie tot ADRIAAN PAUW

Jacobus I Stuart van Engeland (1) 1566-1625	Hendrik IV de Bourbon 1553-1610 x 1. Margaretha de Valois 1553-1615 2. Maria de' Medici van Toscane 1573-1642 (5)
--	--

Elisabeth Stuart 1596-1662	Karel I van Engeland 1600-1649 (3)	
x	x	
Frederik V van de Palts (2) (kleinzoon van Willem van Oranje) 1596-1632	Henriëtte Maria de Bourbon 1609-1669 (4)	Lodewijk XIII van Frankrijk (6) 1601-1643

- (1) In 1613 nobileert koning Jacobus I Adriaan Pauw tot Gulden Ridder
- (2) 24 juni 1623 brengt Frederik V een bezoek aan Pauw in Heemstede
- (3) In 1649 tracht Adriaan Pauw als buitengewoon ambassadeur van de Republiek tevergeefs - bij Cromwell c.s. - de voorgenomen onthoofding van koning Karel I te voorkomen
- (4) 1642: bezoek van Henriëtte Maria, met haar dochter Maria Henriëtte en schoonzoon prins Willem II van Oranje aan het Slot te Heemstede
- (5) In 1638 bezoek van Maria de' Medici aan het Huis te Heemstede
- (6) In 1624 verheft koning Lodewijk XIII Adriaan Pauw tot ridder in de orde van Sint Michaël.

Pauw en Leeghwater

Over de veelvuldige kontakten tussen Pauw en Leeghwater schreef J. Spaander in zijn boek "De erfenis van Leeghwater. Adriaan Pauw nam financieel deel aan verschillende droogmakerijen, zond hem naar Drenthe in verband met ontginning van de veenkoloniën en aanleg van een kanaal en bereidde de reizen van ingenieur Leeghwater voor naar Frankrijk in 1628 (beleg van La Rochelle) en 1630, alsmede in 1632 de Maasveldtocht, waarbij hij als militair technicus voor Frederik Hendrik belangrijke diensten verrichtte bij het beleg van 's-Hertogenbosch. Spaander schrijft onder meer: "Voor wie werkte Leeghwater, met wie ging hij om?" Steeds weer duikt op de grote Adriaan Pauw, waarover straks veel meer, dat weinig bekend is.

Wij zoeken de mens Leeghwater en als we over hem zelf niet genoeg weten dan meten we hem af aan zijn vrienden en een dier vrienden was niet minder dan die Adriaan Pauw, die hij (door Pauw's familie bewaarde) brieven schrijft, zo gemoedelijk, zo vriendschappelijk, dat een droogstoppelige geschiedschrijver als het ware uitroept: "Wat een vlerk niet, om zo aan de heer Pauw te durven schrijven".

Opgeworpen dan in zee, om Rochelle te benaauwen,
op last van den Kardinaal DE RICHELIEU.

"Natuurlijk krijgt hij geen antwoord", voegt deze man er aan toe. Natuurlijk kreeg hij wel antwoord, maar Leeghwater bewaarde de brieven van Pauw niet. Misschien had hij geen gelegenheid op het werk, misschien liet hij ze liever niet slingeren. Het is maar niet toevallig dat Leeghwater bij Maurits moest komen, niet toevallig dat Leeghwater zijn "vriend" Adriaan Pauw verzoekt te zorgen dat zekere boeren verder geen overlast van het water krijgen, het is niet toevallig dat Leeghwater, de promotor, zijn "vriend" Pauw verzoekt een hoge heer in Den Haag eens aan te porren om zeker werk te beginnen. Natuurlijk weet u dat Adriaan Pauw in zijn dagen raadpensionaris is geweest, misschien is het u ook bekend dat diezelfde Adriaan Pauw met ere genoemd wordt in de Drentse ontginningsgeschiedenis, dat hij, zijn familielid of zijn "crowd" deel had in de meeste werken, waaraan Leeghwater deel neemt, maar u moet heel wat meer van deze nationale figuur weten om een sluier op te kunnen lichten hangende over de man, die wij willen leren kennen. Jan Adriaansz Leeghwater.

Laten wij dan beginnen over de Pauw's met 't negatieve.

In 1618 bij 't verzetten der regering, had een der burgemeesters van Amsterdam een naam vervangen op de lijst voor Maurits waarop stonden de af te zetten leden der magistratuur. Zo had hij de broer van zijn schoonzoon gered. Er werd gefluisterd dat Reyer Pauw dit had gedaan. In 1625 geloofde Vondel in verband met zijn Palamedes "dat de Procureur-Generaal hem in Den Haage zigt terecht te doen stellen; dat de Pensionaris der stad, Adriaan Pauw, zoon van den Burgemeester Reinier Pauw, die als Regter over Oldenbarneveldt gezeten hadt, hiertoe had geraaden. Daarom scheenen de Pauws in kleinagting te zijn geraakt bij veelen onder 't gemeen. Zelfs werdt ten hunnen nadeele verspreid in de Lente des jaars 1625 dat Reynier en zijne Zoonen, of eenigen hunner veel boter en kaas van hier naar den vijand zouden hebben gevoerd, en dat zulks in Zeeland ontdekt zou zijn". (Wagenaar XIII Boek). De Pauws waren echte kinderen van hun tijd en niettegenstaande hun snel groeiende deftigheid gebeurden bij hen ook nogal "rare" dingen, volgens onze vooroorlogse begrippen. De Pauws waren geslepen. In hun dienst zijn er voor Jan Leeghwater rare dingen op komst, heel raar. In 1627 is het kanaal in Drenthe tot Echten klaar en pas in 1631 wordt het doorgetrokken tot de venen, maar er gaat daar veel meer gebeuren. In die drie tussenliggende jaren is er heel wat in de lucht, nationaal en internationaal en nu zien wij drie dingen.

In 1628 is Leeghwater bij het beroemde beleg van Rochelle in Frankrijk,

in 1629 is hij bij het even beroemde beleg van 's-Hertogenbosch en

in 1630 is hij te Metz op het kasteel van een belangrijk Fransman de Fabert als de jonge Calvinistische Turenne, die in 1629 het eerste schot op Den Bosch afvuurde, daar als kolonel in Kardinaal Richelieu's dienst deel gaat nemen aan de veldtochten in Lotharingen en langs de Rijn.

En Leeghwater is daar in Lotharingen en zakt gemoedelijk per schip de Moezel en de Rijn af in 1630 en na deze drie roemruchte jaren, waar

angstig over gezweven wordt, noemt Leeghwater zich ingenieur, dat is militair technicus in zijn tijd en dan te weten dat "vrund" Adriaan een veldtocht langs de Maas in zijn kop had. Van die Adriaan en van de Franse en Engelse geschiedenis moeten we nu eventjes wat meer weten en van die de Faberts en van de hertog van Epernon vooral.

De vader van Adriaan was onder Maurits weer een machtig Magistraat geworden, een der rechters van Oldenbarneveldt, maar na de dood van Maurits in 1625 nam de invloed van de oude Reyer Pauw in binnenlandse aangelegenheden snel af. Dit was reden voor zijn schatrijke zoon Adriaan, zich aan stadsbemoeningen te onttrekken en zich te werpen op de internationale politiek. Dat viel hem heel gemakkelijk omdat de familie Pauw uitgebreide buitenlandse handelsconnecties had en dat werden in deze dagen vanzelfsprekend ook politieke.

Adriaan Pauw en de Fabert interesseerden zich beide voor de allerhoogste politiek. Vooral Frankrijk interesseerde Adriaan zeer en Holland lag de Fabert na aan het hart.

In 1627 was Pauw afgetreden als pensionaris van Amsterdam en hij trad nu op als gezant in verschillende landen, ook Engeland en Frankrijk en in 1631 werd hij zelfs onze raadpensionaris, en als zodanig lag hij dikwijls overhoop met Frederik Hendrik, vooral over de buitenlandse politiek, waar Pauw veel meer van wist dan de Prins en waar hij geen inmenging duldde, de Secreete Besogne ten spijt.

Ook bereidde Pauw als reeds gezegd in de jaren dat zijn vriend Leeghwater de genoemde merkwaardige Franse reizen in 1628 en 1630 maakte, de Maasveldtocht voor, waarvan de uitvoering evenwel vertraagd werd tot 1632. Laten wij hier nog bijvoegen volledigheidshalve dat Pauw als bewindhebber der Oost Indische Compagnie uitermate rijk was geworden, dat hij het was die eigenlijk de hoofdpersoon was bij het sluiten der vrede in 1648. Hij stierf in 1653, midden in de eerste Engelse oorlog en werd opgevolgd door zijn assistent Johan de Witt.

Waar hij in 1585 geboren was, was hij tien jaar jonger dan Leeghwater. Deze grote man onderhield jaren en jaren lang connecties met Leeghwater, openlijke, maar ook verborgene en daarover spreekt noch Pauw, noch Leeghwater, evenmin als Reyer Pauw ooit zei wie hij naar Lissabon stuurde - de Houtman waarschijnlijk zegt prof. Brugman. Met meer recht mag ik hier zeggen dat Adriaan Pauw Leeghwater op deze merkwaardige twee buitenlandse reizen stuurde en het was Pauw die hem voor Den Bosch bracht, met zijn Drentse ploeg, Pauw's ploeg mensen en machine-rie, om bij het beleg te helpen met Leeghwater als zijn ingenieur.

Ongeveer 10 jaar later schrijft Leeghwater dit alles neer, het komt uit in druk, hij draagt dit zelfs op aan de Staten van Holland en aan Zijne Hoogheid de Prins van Oranje, enz., die hij in de tweede plaats noemt.

Hij stuurt Adriaan Pauw een afdruk van dit boek en een aan Prins Frederik Hendrik. Wat hij schrijft over die twee merkwaardige buitenlandse reizen, over zijn deelnemen aan het beleg te 's-Hertogenbosch, het krijgen van een erepenning daar, is dus alles waar. Wat 'n malloot van een geschiedschrijver die hier aan twijfelt. Leeghwater schreef dit toch toen zijn getuigen nog leefden en in volle fleur waren. Frederik Hendrik

toch stierf pas in 1647, Pauw in 1653 als gezegd en d'Epernon in 1642. Leeghwater roept zelfs uit in dit werk: velen kunnen nog getuigen dat dit alles zo gebeurd is. Hij draagt als 't ware de mensen uit het hem te heten liegen.(.....)"

(Uit: J. Spaander. De erfenis van Leeghwater, 1952).

Akten in het archief (G.A.)

Amsterdam M.B.T. ADRIAAN PAUW

- 2-1-1624 Goederen van Nicolaas del Beque, insolvent, verkocht ten verzoeken van A. Pauw (Nic.Pauw)
- 9-6-1629 Betaling West-Indische-Compagnie aan Roeland van de Perre
- 16-12-1636 Betalingen aan Pieter van der Kindert en Abraham van Casele uit Haarlem (Compagnie)
- 20-6-1636 Aantal akten gepasseerd op verzoek van Adriaan Pauw, Heer van Heemstede, rekenmeester der Grafelijkheid etc., betreffende de Bijlmermeer: over de bemaling met kleine molens en een grote molen. Alsmede een verklaring van personen die respectievelijk 9, 12 en 13 jaar in de Bijlmermeer wonen. Er was een kwestie gerezen over de moedwillige afbraak van een watermolentje staande op het land van Pauw waarbij zelfs soldaten gehaald werden. Uiteindelijk krijgt Pauw zijn zin en wordt de afgebroken molen hersteld.
- 16-1-1649 Betaling aan de Oost-Indische-Compagnie te Enkhuizen.

De vrede van Munster

"Nog tijdens het leven van Frederik Hendrik waren in Munster onderhandelingen begonnen. In 1643 wilden Spanje, Frankrijk, de Duitse Landen en de Republiek een eind maken aan de Tachtigjarige- en de Dertigjarige oorlog. Spanje smeekte in feite om vrede en ook de Staten van Holland waren er met het oog op de zeevaart sterk voor; de Staten van Zeeland namen een ander standpunt in. Die zagen met de vrede een groot deel van hun inkomsten uit de kaapvaart verdwijnen. Dit werd natuurlijk niet zo in de openbaarheid gebracht, de Zeeuwen brachten tegen de vrede met het katholieke Spanje religieuze argumenten in. In 1644 zouden onze gezanten deel aan de vredesbesprekingen nemen,

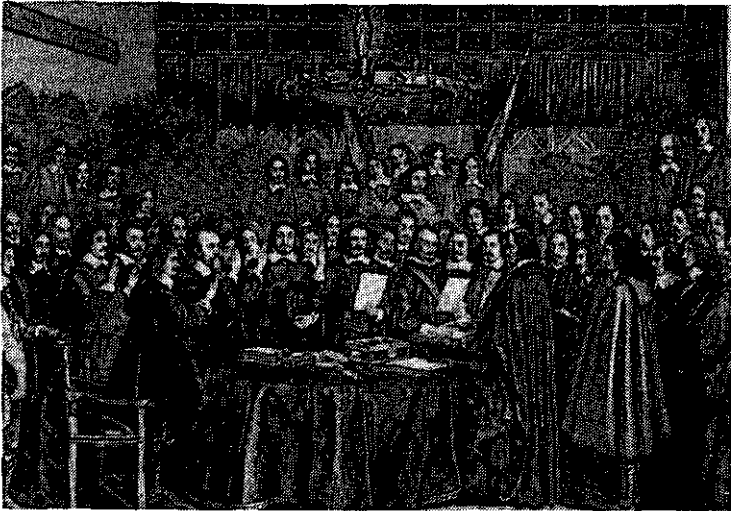
maar er kwam een kink in de kabel. De Staten-Generaal wensten, dat hun afgevaardigden in Münster werden aangesproken met 'Excellentie'. Niet omdat dat zo mooi klonk, maar omdat zo werd duidelijk gemaakt dat de andere partijen met een volwaardige partner te maken hadden. Frankrijk wilde hier niets van weten, dit land zag ons als 'bescherming', waardoor de besprekingen tot in 1646 werden opgehouden. Acht heren gingen naar Münster (1), uit elk gewest één en uit Holland twee, waaronder de zeer bekwame Adriaan Pauw. Deze was vroeger raadpensionaris geweest maar door Frederik Hendrik gedwongen af te treden, ten gunste van de veel volgzamere dichter Jacob Cats. Spanje wilde zo gauw mogelijk vrede met de Republiek, om verlost te worden van de dreiging op zee. Om een machtig bondgenootschappelijk blok in het noorden tegen te gaan, moesten de Spanjaarden de Republiek zien los te weken van Frankrijk. Geen middel werd hiertoe ongebruikt gelaten. Vele regenten en zelfs Frederik Hendrik en zijn snobistische gemalin werden bewerkt met de fraaiste geschenken en geldbedragen om hun verzet tegen de vrede zo snel mogelijk te staken.

De mooiste truc was het gerucht dat Frankrijk in het geheim onderhandelingen met Spanje was begonnen om de jonge Franse koning Lodewijk XIV te laten trouwen met een Spaanse prinses. Hierdoor zouden de Zuidelijke Nederlanden en officieel zelfs de zeventien verenigde gewesten als bruidsschat aan Frankrijk toevallen.

Ook de Fransen deden hun best om de Republiek van de vrede af te houden. Ze stuurden in 1647 graaf De la Roche met 30.000 livres op zak om de regenten wat anders te laten denken. Dit veroorzaakte een complete pamflettenoorlog, die ontaardde in ware scheldkanonnades.

Een man die in de Republiek met Zeeland en later ook Utrecht sterk tegen een vredesverdrag ageerde was de jonge prins Willem II. Later zou hij nog vaak spreken van 'de schelmen die de vrede gesloten hebben'.

De vrede van Munster, mei 1648. Rechts de Spaanse; links de Nederlandse delegatie. Tweede van links eerste rij: Adriaan Pauw.

Maar op 15 mei 1648 werd toch eindelijk de vrede tussen de Republiek en Spanje getekend. 'Met schieten, vuren en branden van pektonnen werd in de meeste steden grote vreugde bedreven.

Doch in gans Zeeland werd niet gevuurd', aldus een tijdgenoot.

De voornaamste bepalingen van de 79 artikelen waren:

1. De koning van Spanje erkent de zeven 'Verenigde Nederlanden' als vrije en soevereine landen.
2. Beide landen behouden het gebied, dat ze op dit moment in bezit hebben.
3. De Spanjaarden mogen geen handelsbetrekkingen meer onderhouden met door de Republiek bezette gebieden in Oost en West.
4. De Schelde blijft met de aangrenzende zeegeten gesloten voor vrij handelsverkeer. (Men had er schuiten, met stenen beladen, in laten afzinken en er werden vier forten aan de oevers gebouwd, die het passeren van ieder zeeschip onmogelijk moesten maken.)
5. De in- en uitvoertarieven in Zuid-Nederland mogen niet lager zijn dan die in de Noordelijke Nederlanden.
6. De godsdienst moet in het openbaar zo worden uitgeoefend, dat het in 'in alle zedigheid en sonder eenig schandael te geven geschied'.
7. De onafhankelijkheid van de Republiek zal ook erkend worden door het Duitse Rijk. Voor deze bepaling zal de koning van Spanje zorgdragen.

- (1) Bartold van Gent, Heer van Meinerswijk, voor Gelderland, president
van het gezelschap
Johan, Heer van Mathenesse, voor Holland
Adriaan Pauw, Heer van Heemstede, voor Holland
Johan de Knuyt, voor Zeeland
Godard van Reede, Heer van Nederhorst, voor Utrecht
Frans van Donia, voor Friesland
W. van Ripperda, Heer van Hengelo, voor Overijssel
Adriaan Clant van Stedum, voor Stad en Lande (Groningen, Drenthe)

WELVOORZIEN NAAR DE ONDERHANDELINGSTAFEL

Het achttal heren, dat voor de Republiek de onderhandelingen voerde, vertrok welvoorzien in de richting van Münster. Ze waren alle acht apart met hun familie ondergebracht in gehuurde huizen.

Een negende huis werd de officiële residentie die in ieder geval bestond uit 'vier publycke camers', prachtig ingericht met meubels en tapijten. Het tafelzilver was gehuurd van zilversmid Johan van der Maa, die er per jaar 698 gulden en 4 stuivers beter van werd, al had hij deze uitzet eerst voor een dikke duizend gulden moeten repareren.

Aan keukeninventaris en drinkgerei ging voor f.700,- en f.550,- mee. Tevens ontbrak de noodzakelijke 'vaderlandse kost' niet. Er werd voor f.2000,- aan wijn en bier en voor f.5000,- aan boter, kaas, zout, zeep, stokvis, zoutevis, haring, specerijen, lardeerspek, azijn, was, olie en allerlei andere artikelen meegenomen. De slaapkamers moesten nog wel ingericht worden; aan het huishoudboekje van de heren kunnen we zien wat daar zoal voor nodig was. f.9.000,- voor 'een ledicant met syn behanghsel, sprey, tafelleet ende ses stoelen voor damast; syn houtwerck ende een tafel'. f.1.000,- voor de rest van de aankleding: tapyt tot behanghsel, lampetbecken, 2 kandelaers, snuyter, ende waterpot'.

Elk van de heren, had een edelman toegewezen gekregen, die f.150,- mocht besteden voor zijn inrichting. Men ging er van uit, dat deze jonge edellieden in opleiding waren en dat de rest van de kosten door hun rijke ouders zou worden betaald.

De familie die de acht ambassadeurs vergezelde, is verder niet in het kostenrelaas opgenomen, al zal vermoedelijk in het bedrag van f.12.884,- en tien stuivers een groot deel van die kosten zijn opgenomen.

Dit bedrag had men uitgetrokken voor de reis van Den Haag via Deventer naar Münster. Dat was nog niet alles, want de 'bijbehorende bagage' werd voor f.6.273,- en 18 stuivers van Den Haag naar Münster verplaatst, een bedrag waar ook een verhuisbedrijf van onze tijd heel wat voor kan transporteren'.

(Uit: 10.000 jaar geschiedenis der Nederlanden, Leeuwarden, M.A. van Seijen, 1984.)

Handel op Venetië

In 1913 verscheen van de hand van dr. P. Geyl een boek over Christofforo Suriano; resident van de serenissime republiek van Venetië in Den Haag, 1616-1623. Hierin komt allerlei voor omtrent de handel van Amsterdam op Venetië in het eerste kwart der zeventiende eeuw. Hieronder een en ander over de familie Pauw, die een gewichtige handel op de Middellandse Zee dreef.

DE FAMILIE PAUW.

De Pauwen waren een eer- en geldzuchtig geslacht. Toevalligerwijze komen er in Suriano's brievenreeks nogal eens staaltjes daarvan te pas. Op het eind van Juli 1618 hadden de ambtenaren der Serenissima in volle zee twee Hollandsche schepen, die 'zout hadden ontscheept te Goro' aangehaald. Op het punt van hun handelsmonopolie in de Adriatische Zee verstonden de Venetianen geen gekscheren. De schepen waren verbeurd verklaard, de schippers en hun volk op de galeien geworpen en aan de riemen gezet. Het was niet de eerste maal, dat dergelijke moeilijkheden rezen. Nog in Juni had de Senaat op voorspraak van de Staten-Generaal en van Maurits een schip in vrijheid gesteld. In Juli hadden de Hoogmogenden "een van hun aanzienlijkste leden tot Suriano gestuurd om de zaak te bepleiten van een ander in beslag genomen vaartuig en de resident had gaarne tot mildheid geraden, omdat Filippo Calandrini, de trouwe bankier, er bij geïnteresseerd was. Ditmaal echter was het geval zeer ernstig. Goro ligt niet ver van Venetië en het is te begrijpen, dat de Senaat vooral in den omtrek der stad geen handel duldde. Bovendien waren de zeelui onhebbelijk geweest en hadden geweigerd schatting te betalen. Maar in Holland wekte het geval opschudding. Bij het woord galeien, zoo zegt Suriano elders, huiveren hier de menschen: men vond de straf voor het volk barbaarsch en dat Hollanders zoo werden behandeld maakte een slechte indruk. Maar de eigenaars lieten hun belang ook niet in den steek. Een der schepen - de Pauw - behoorde aan den burgemeesterlijken vriend van Maurits. Nog vóór Suriano zelf van de zaak wist, verscheen Adriaan Pauw, de zoon van Reynier, pensionaris van Amsterdam, te zijnen huize en drong aan op ontslag van schipper en matrozen, teruggave van het schip en vergoeding van geleden schade. Aan de Staten-Generaal en aan den prins was reeds kennis gegeven van het gebeurde.

Tevergeefs betoogde de resident - zelf nog niet ingelicht - dat zeker een zware overtreding moest zijn begaan. Trouwens, hij sprak heel anders tot zijn regering. Zonder omwegen ried hij haar alles te doen om de Pauwen genoegdoening te verschaffen. "Uwe Doorluchtigheid moet weten", schreef hij, "dat deze twee heeren als aanzienlijk in Amsterdam hier in dit bewind veel te zeggen hebben door aan- en ahangelingen en door rijkdom, en dat zij in de gunst van prins Maurits staan." De vergadering der Hoogmogenden was over het geval zeer verstoord; vooral de bejegening van de bemanningen, waarover consul Ouwerx ergertelijke

bijzonderheden schreef, wekte de verontwaardiging; en... ook de reeders van het tweede schip, de St. Paulus, waren regeeringspersonen. Met de "Gelukkige Leeuw", die in April 1619 de haven van Tessel verliet, had Suriano door enkele reeders goederen laten meegeven bestemd voor hun schepen, die in de vloot der Serenissima dienden. Zoo had ook Pauw voor twee schepen, waarin hij aandeel had, een groote hoeveelheid levensmiddelen en tuigagedeelten doen opladen. Maar hij had verzuimd er kennis van te geven aan de Admiraliteit, d.w.z. hij trachtte de uitvoerrechten te ontduiken. De twee heeren Admiraliteiten, die mee naar Tessel gingen, waren er even wel achtergekomen en lieten zich tegenover Suriano niet weinig krachtig uit. Zij namen nota van alle gesmokkelde artikelen en verklaarden, dat zij rapport zouden doen; als het niet was om de Serenissima niet te ontriefen door haar schip op te houden, zouden zij alles hebben doen afladen en het, verbeurd verklaard, naar hun kantoor hebben opgezonden. "Ik weet niet, wat ervan zal komen", merkt de resident op: "het gezag van dezen heer burgemeester is groot en ik geloof niet, dat zij het hart zullen hebben hem onaangenaam te zijn." Hij zag dat niet onjuist: van heel het geval is verder met geen woord sprake. Dezelfde Cornelis Pauw, die naar in den tekst gemeld is, in 1622 gezegd werd voor den Venetiaanschen gezantschapspost in aanmerking te komen, was ook in 1620 genoemd, toen er een buitengewoon gezant voor Venetië moest worden aangewezen. Maar hij was in dat jaar tevens in een leelijke intrigue gemoeid, die ten doel had hem het gezantschap te Konstantinopel, dat met zooveel talent door Haga werd bekleed, te bezorgen. Haga heeft in 1620 met aandrang om zijn ontslag gevraagd, en schoon men hem ongaarne miste, den 11den Maart is het hem toegestaan. Maar den 17den Maart nam men de zaak weer in beraad, totdat den 27sten Cornelis Pauw bij meerderheid van stemmen tot zijn opvolger werd benoemd: Holland wilde nog nader beraad. Haga had zelf uitdrukkelijk dien Cornelis Pauw tot zijn opvolger aangewezen. Waarom? En waarom is ten slotte Haga gebleven en Pauw niet naar Konstantinopel gegaan? Het is niet te verwonderen, dat dr. Heeringa deze geschiedenis "niet duidelijk" vindt. Suriano geeft de oplossing. "Maurits", zoo schrijft hij den 5den Mei 1620, "acht Haga en is misnoegd, gelijk velen, dat hij heengaat uit Konstantinopel. De jonge Pauw wordt zeker zijn opvolger. Haga heeft zich door het aanhouden van dezen Pauw, dat een jonkman van tusschen 25 en 30 jaren is, toen hij door Konstantinopel kwam en door zijn bedreigingen en beloften, dat het gezag zijns vader hem in het staatsbewind zou voorthelpen, als hij van deze betrekking afstand deed, en dat zij hem anders zonder hem dank te weten niettemin zou worden ontnomen, laten overreden, door de aanbiedingen en door zijn eerzucht om officieel zijn ontslag aan te vragen, en om zich de goede gezindheid van deze familie Pauw te verzekeren herhaalde hij zijn verzoek nogmaals en nogmaals. Maar nadat het ontslag reeds was toegestaan, ontdekte iemand, dat het niet uit eigen beweging was aangevraagd en nu, in deze omstandigheden voelt men er dus te minder voor om hem te laten gaan. Van den anderen kant bestrijdt Pauw hem onderdehand om zijn zoon vooruit te helpen. Maar Maurits, al is hij

Pauw goedgezind, zal wel weten gedaan te krijgen (daar hij betoogt, dat het algemeen belang op dit oogenblik geen persoonswisseling gedooft) dat Haga nog eenigen tijd aanblijft. Z.Exc. zei me dat zelf, maar voegde er aan toe: "De menschen laten zich te veel leiden door hun eigen voordeel."

Zeker had Maurits tot die verzuchting aanleiding. Het geeft intusschen van zijn gezag geen kwaden dunk, dat hij zoowel in deze zaak als in die van de intrigue om Langerack naar Venetië te zenden, die er merkwaardig veel overeenkomst mee vertoont, de zege van het persoonlijk belang heeft weten te verijdelen.

De aantijging tegen burgemeester Pauw, waarvan Brill in Arend's Algem. Geschied. des Vaderlands III, III, blz. 469 gewaagt, als zou hij deelgenoot zijn geweest in de valsche munterij, waarvoor in 1620 niemand minder dan de ons bekende Hendrik Sticke, resident van Brandenburg, is gevat en terechtgesteld, vermeldt ook Suriano. "Hij verdedigt er zich met verontwaardiging tegen", voegt er de briefschrijver bij, "en men zegt, dat hij er inderdaad niets mee te maken heeft, maar dat men zijn naam Pauw verward heeft met dien van een anderen Pauw, aanverwant van Sticke. Als het zoo is, is het wel. Maar de Arminianen, die het hooren, houden het tegendeel staande". Van Aerssen, die 't voorbijgaan opgemerkt, zegt Suriano in dit verband niets. 't Is zeker, dat deze praatjes bedenkelijk veel lijken op achterklap van de laagste soort.

In januari 1621 talmden, naar Maurits aan Suriano verzekerde, de buitengewone gezanten voor Frankrijk en Engeland bestemd, met hun vertrek "uit aanzien van den pensionaris Pauw, zoon van den burgemeester, die met twee anderen naar de betrekking van pensionaris van Holland dingt. De verkiezing moet deze week plaats hebben en de heeren zouden, gelijk men dat pleegt te noemen, op zijn "bruiloft" willen tegenwoordig zijn." - Zij hebben misschien met niet veel minder vreugde aangezeten op de "bruiloft" van Duyck, die, naar men weet, in plaats van Adriaan Pauw is gekozen.

Den 29sten Januari 1621 schreef de Senaat aan Suriano, dat gunstig beschikt was op het verzoek van de heeren Pauw en Lyclama om den titel van ridder van S. Marco. De te benoemen gezant zou de titels verleen. Zoo geschiedde inderdaad: 't was een van Morosini's eerste daden na zijn aankomst in 1623.

Welke van de zonen van burgemeester Pauw hier bedoeld is, kan ik niet uitmaken. Elias vermeldt er drie (Adriaan, Cornelis en Jacomo), die den riddertitel bezeten hebben. Van 's laatsten titel verzwijgt hij de herkomst. Mogelijk is hij het dus, die in 1623 ridder van San Marco is geworden.

Declaratie

'..DE BEROOVINGE ENDE PLUNDERINGE GEDAEN AEN MIJNE BAGGAGIE..'

In Pauws tijd reisde een gevolmachtigd gezant met een gevolg, waaronder vaak hun vrouw en kinderen, personeel en veel bagage. Ook edellieden hoorden wel tot het gevolg. Werd een ambassadeur voor langere tijd naar het buitenland gestuurd, dan behoorde deze "om de eer van het land te bewaren" complete ameublementen, tapijten, zilveren serviezen en een kostbare garderobe mee te nemen. Het reizen in oorlogstijd was niet zonder gevaar zoals blijkt uit een overval, die Pauws vrouw overkwam.

J.J. Poelhekke schrijft in zijn boek "De vrede van Munster" (Den Haag 1948, p.428) dat Adriaen Pauw op 12 april 1647 Munster tijdelijk verliet voor besprekingen in Den Haag. Zijn vrouw was drie dagen eerder al vertrokken en reisde via Wesel. Zij werd geëscorteerd door een trompetter, die haar door de Spaanse gezant in Munster, Penaranda, was meegegeven. Met zijn trompetsignalen moest deze man zorgen voor een vrijgeleide door de vijandelijke Spaanse troepen. Niettemin werd de koets door Spaanse troepen aangehouden en hun bagage geroofd. In de hier volgende eis van schadevergoeding meldt Pauw niet dat het eigenlijk om de bagage van zijn vrouw ging.

Uit de declaratie, à raison van f 2650,- die Pauw de Hoog Mogende Heren in Den Haag stuurt voor het geleden ongerief, krijgt men een aardig beeld van wat een ambassadeursvrouw aan linnen- en lijfgoed meenam op reis.

"Declaratie vande schaden ende verliesen bij mij onderschreven extra ambtenaer ende Plenipotentiaris van hare Hoog Mogenden geleden door de beroovinge ende plunderinge gedaen aen mijne baggagie, tussen Halteren (Haldern) ende s'Heerenbeek op den 9 april 1647. Daervan mij volgens de acte van indemniteyt (schadeloosstelling) vergoedinge competeert (rechtens toekomt).

Lijnwaet.--6 fijne laeckens van 3 breette, tot ijder laecken, bij de 24 ellen behalven het binnewerck (gevoerd) --6 laeckens met binnewerck van 2 breette van 15 ellen, met binnewerck --12 gemeene (gewone) laeckens van 2 breette --2 fijne grootte cattoene laeckens met roode strepen --4 fijne laeckens sonder binnewerck --12 sloopen met binnewerck --4 fijne peuluwe-laeckens (peluw = verhoging voor hoofdkussen) --6 heele stucken fijn lijnwaet (linnen) tot Münster gekoght --4 stucken gemeen lijnwaet tot Münster gekoght --24 fijne neusdoecken --6 silvere lepels -- 34 damaste servetten -- 6 damaste taefel-laeckens -- 12 servetten in uitenwerck (uitvoering) -- 3 tafellaeckens van t'selve -- 12 kleine servetten -- 3 sleghte tafellaeckens -- 12 fijne hembden -- 12 paer socken -- 12 paer pignetten (manchetten) -- 4 paer sijde hosen (kuitbroeken) -- 4 paer witte gebreijde onderhosen -- een heel levreijkleet van één vande dienaers -- 1 schoone (mooie) cambdoeck (batist), van Camerixdoeck, met kanten, ende alles erbij tot een nachtpacket be-

hoorende van fluweel ende armoisijn (tafzijde) -- 13 ellen fijn Hollantse-
lijnwaet ende noch 3 lappen fijn lijnwaet samen 30 ellen -- 2 cottoene
oost-indische hembden, met sijde genaeyt -- 1 fulpe (fluweel) kleet
(gewaad) met mantel ende aenkleven ende vordere toebehooren -- 1
swart damaste kleet ende mantel, van binnen gevoedert -- 1 wit damast
onderkleet -- 2 onderkleeren van wit gestickt lijnwaet -- 2 paer witte
dunne gebreijde onderkousenen -- noch verscheidene slaepmutsen met
kant ende binnewerck (voering) -- 1 turx tafelkleet -- 2 kleine silvere
candelaren met een silvere snuijter (dovertje) -- item (eveneens) een
saxken daarin 350 gulden in geld, aen verscheidene specien (geldstuk-
ken) -- voorts verscheidene ameublementen ende behoeften inde camers
(huisraad) ende tot mijnen lijve dienende daervan geen pertinente noti-
tie heeft konnen gemaect worden. -- Alle welke porthien na nauwe
overlegh ende overslach (beraad) gemaect, bevonden sijn ten minsten
gekost te hebben ende waardig te sijn tussen de 2600 ende 2700 gulden.
Ende word daervoor uitgetrocken de somme van f 2650 gulden, daervan
vergoedinge word versoght, bij mij ondergeschrevene ende was onder-
tekent Adriaen Pauw."

Men was in Den Haag blijkbaar niet vlot van betalen, want Pauw voegde
eraan toe copieën te zullen sturen van declaraties, gedateerd 8 en 17
oktober 1645 "voor gemelde Heer van Heemstede ende desselfs gevolgh,
baggage ende aenclven (war erbij komt), in 't gaen, keren, oft ver-
blijven, naer, van ende tot Munster."

Handschrift A. Pauw. Inv,nr.70 Familiepapieren Pauw van Wieldrecht,
A.R.A.

Woonhuizen van Adriaan Pauw

In 1585 (1-11) geboren in een Huis aan de Warmoesstraat, geheten "Het
Leydtsche Wapen".

In 1602 verhuist Reinier Pauw met zijn gezin naar het Singel in een
pand "De groote Pauw" of "De Pauw". (1)

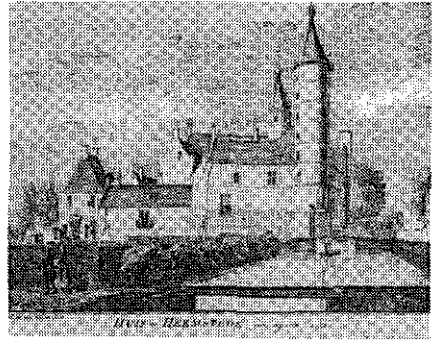
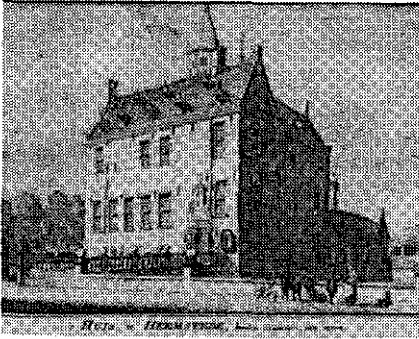
4 november 1600 is Adriaan Pauw aan de Leidse Academie ingeschreven
als student in de letteren, spoedig overschakelend op de rechtenstudie.
6-5-1602 neemt Adriaan Pauw zijn intrek bij professor E.Bronckhorst,
hoogleraar in de rechtsgeleerdheid.

In 1606 vestigt hij zich op de Dam "In 't Rat van Avonturen".

December 1620 koopt Pauw als buitenverblijf het Huys te Heemstede aan.

In 1617 bewoont de stadspensionaris een pand vanouds geheten "Tapes-
serypant", eerder bewoond door o.a. pensionaris Silla.

In 1627 verhuist Adriaan Pauw naar Den Haag waar hij een huis koopt
aan de Korte Poten (thans Herengracht 13). Geleidelijk verwerft hij ook
de belendende percelen. (2)

- (1) Reinier Pauw overlijdt hier op 19 februari 1636 na een ziekbed van veertien dagen aan een "hardichheit in de leever", na van zijn kinderen - exclusief Adriaan Pauw die zich in Parijs bevond - en vrienden een christelijk afscheid te hebben genomen, op 71 jarige leeftijd, 6 maanden en 20 dagen "wesende d'oudste in jaren en eerste in officie van Burgemeesteren en ses en dertigh Raden".
- (2) Omdat Pauw in de jaren voor 1648 als plenipotentiaris van de Republiek Holland en West-Friesland regelmatig in het buitenland vertoefde en bovendien over zijn gerenoveerde slot in Heemstede kon beschikken werd zijn statige huis in 's-Gravenhage medio 1645 voor twee jaar verhuurd aan Willem (don Guillermo), prins van Portugal, markies van Tramoso (een Spaanse titel), grande van Spanje, die o.a. als minister in dienst van de koning van Spanje is geweest. In de lijkstoet van prins Frederik Hendrik op 10 mei 1647 liep hij met zijn broer Emanuel Antony direct achter prins Willem II. Adriaan Pauw schitterde bij die gelegenheid door afwezigheid. In het Haagse pand heeft later onze staatsman Gijsbert van Hogendorp gewoond en in onze eeuw de toneelspeler Eduard Verkade. Thans is het eigendom van de gemeente 's-Gravenhage en er is een bar-cabaret-dancing in gevestigd.

Adriaan Pauw in Nederlandse gemeenten

In de volgende gemeenten is een straat vernoemd naar Adriaan Pauw, Heer van Heemstede.
 Apeldoorn, Bergen op Zoom, Delft, Den Haag, Groningen, Leiden, Tilburg, Utrecht, Vlaardingen en Zwolle: Eindhoven en Heemstede kennen een Adriaan Pauwlaan en de gemeente Zwijndrecht een Adriaan Pauwpad.

De ambachtsheerlijkheden VAN ADRIAEN PAUW

In de graventijd beleenden de graven van Holland vaak gedeelten van hun grondbezit als beloning aan hun edelen. Deze goederen, die erfrecht hadden, werden ambachtsheerlijkheden genoemd. Later, toen de burgerij was opgekomen, verkochten veel verarmde edellieden hun heerlijkheden aan rijke kooplieden, die daardoor hun bezit maar vooral ook hun aanzien vergrootten. Zij konden zich dan bijvoorbeeld "Heer van Heemstede" noemen. Verder bracht zo'n heerlijkheid allerlei rechten met zich mee, die de ambachtsheer door schout en schepenen in zijn naam en dienst liet uitvoeren. Een ambachtsheerlijkheid kende slechts de lage rechtspraak, d.w.z. burgerlijke kleine strafzaken. Halsmisdrijven kwamen voor rekening van de baljuw. Ook het wapen van een heerlijkheid werd door de nieuwe eigenaar gevoerd. Zo ontstond een nieuwe adel, waar ook Adriaan Pauw en zijn nakomelingen deel van gingen uitmaken. Pauw heeft in de loop van zijn leven verscheidene heerlijkheden gekocht en geërfd, zodat hij zich tenslotte kon noemen Heer van Heemstede, Bennebroek, Zuid-Schalkwijk, Vijfhuizen, Nieuwerkerk, Rietwijk, Rietwijkeroord, Oosterwijk, Schakenbosch en Hogersmilde. Waar lagen al die heerlijkheden eigenlijk precies? Over Heemstede-Bennebroek, zijn oudste aankoop en belangrijkste bezit, zullen we kort zijn, want daarover is al veel geschreven.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID HEEMSTEDE-BENNEBROEK

In 1620, vijf-en-dertig jaar oud, pensionaris van Amsterdam, bewindvoerder van de Oost-Indische Compagnie en reeds door de Engelse koning Jacobus I tot 'eques auratus' (guldenvliesridder) geslagen, kocht Adriaan Pauw van de erfgenamen van jonkheer Hendrik de Hovine (gest. 1617) de heerlijkheid Heemstede-Bennebroek voor f 36.000. Het kasteel, dat bij de aankoop in vervallen staat verkeerde, liet Pauw grondig herstellen en verfraaien om het vervolgens als buitenplaats te gaan gebruiken. Na Pauw's overlijden in 1653 werden Heemstede en Bennebroek twee zelfstandige heerlijkheden met Gerard Pauw, de oudste zoon, als Heer van Heemstede en Adriaan Pauw, de jongste zoon, als Heer van Bennebroek.

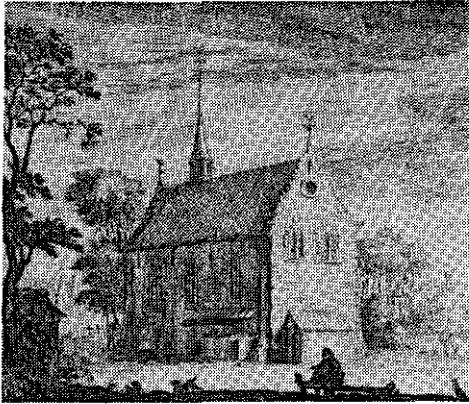
In 1633, inmiddels raadpensionaris van Holland en West-Friesland geworden en verhuisd naar Den Haag, kocht Pauw van Gerrit Willemsz van den Uytwech de ambachtsheerlijkheid Nieuwerkerk/Zuid-Schalkwijk/Vijfhuizen, benoorden de Haarlemmermeer. Bovendien kocht hij in dat jaar van dezelfde Van den Uytwech de ambachtsheerlijkheid Rietwijk/Rietwijkeroord, aansluitend aan Nieuwerkerk op de oost oever van de Haarlemmermeer. Deze gebieden, die voor Pauw interessant waren in verband met de turfwinning, brachten hem ongetwijfeld ook veel kopzorgen door de voortdurende afkaveling van de oostelijke oever van de Haarlemmermeer. Het meer werd steeds groter, waardoor de kracht van de golfslag

steeds groter werd. Bij westenwind spoelden grote stukken land weg en verdwenen hele dorpen in de golven. Claas Bruin dichtte in 1732 in zijn Noordhollandse Arcadia:

Hier zien we 't Meir van Haarlem in den mond,
Daar Nieuwerkerk, een dorp, voorheen stond,
En Rijk, doch voor veel jaren ingezwolgen,
Door deeze wolf, die, woedende en verbolgen,
Veel lands vernielt, tot schae voor 't algemeen.

Indijken en droogmaken was in Pauws tijd al actueel. In 1630 trachtte Jan Adriaensz. Leeghwater hem te interesseren voor een droogleggingsplan van de Haarlemmermeer.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID NIEUWERKERK-ZUID-SCHALKWIJK-VIJFHUIZEN

Nieuwerkerk

Van Olfen schreef in 1797 in *De Nederlandsche Stad en Dorpsbeschrijving van Kennermerland*: 'Deze gedeelten hoezeer ééne ambachtsheerlijkheid uitmakende, worden door de Helle of Spieringmeer, thans een gedeelte der Haarlemmer-meir gescheiden, zijnde Nieuwerkerk ten oosten, en zuid-Schalkwijk en Vijfhuizen ten westen der meir, digt bij 't vrolijk en aangenaam Spaarne.'

In 1632 was de grondoppervlakte van Nieuwerkerk 655 morgen groot; er lag het dorp Nieuwerkerk met een kerk en 28 huizen, dat in de 16de eeuw tot de belangrijkste onder de dorpen van Kennemerland werd gerekend. Vijftig jaar later werd vrijwel het gehele gebied met het dorp door het water overspoeld. Wat over bleef werd ingepolderd en grensde ten zuiden aan Slooten.

In het wapen van Pauw is Nieuwerkerk vertegenwoordigd met een blauwe golvende dwarsbalk met drie rode zwemmende vissen op een zilveren fond.

Zuid-Schalkwijk en Vijfhuizen waren in 1632 bijna half zo groot als Nieuwerkerk, namelijk 357 morgen met het dorp Vijfhuizen en verspreid over het gebied nog 17 huizen. Doordat Zuid-Schalkwijk en Vijfhuizen gunstiger gesitueerd waren, is er minder land verloren gegaan dan van Nieuwerkerk. Het dorp Vijfhuizen was echter in 1687 geheel verdwenen in het water. Het huidige dorp ligt thans aan de Ringvaart. Zuid-Schalkwijk werd ingepolderd tussen het Spaarne en de Ringvaart en is nu een stadswijk van Haarlem.

In 1653, het sterfjaar van Adriaen Pauw, is deze ambachtsheerlijkheid geërfd door zijn kleinzoon Adriaen, oudste zoon van Reinier Pauw, die in 1652, dus juist voor zijn vader, stierf.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID RIETWIJK EN RIETWIJKEROORD (Ook wel Rijk en Rijkeroord genaamd)

Deze beide gebieden werden doorsneden door de Oude en de Nieuwe Meer. Rietwijk grensde ten noorden aan Slooten en Rietwijkeroord ten oosten aan Amstelveen en ten zuiden aan Aalsmeer. In 1632 waren er slechts 18 huizen in beide landerijen en het dorp Rijk, dat in 1647 op last van Adriaen Pauw zover naar het noorden werd verplaatst, dat men op die afstand '... ternauwernood een wit paard onderscheiden konde.' Maar het mocht niet baten, want ook dit dorp werd een prooi van het water, evenals al het omliggende land.

Van Rietwijkeroord rest nog een polder bij Amstelveen, die al in Pauws tijd is ingedijkt. In 1637 maakte Hendrik Simonsz Duindam voor Pauw een 'caerte van de bepolderinge van de landen van Rietwijck gemeen met die van Slooten, ende hoeverre die van Rietwijck in de bepoldering begrepen ende daer buyten gelaten syn.'

De ambachtsheerlijkheid werd door Pauws kleinzoon Adriaen geërfd en in 1704 afgestaan aan diens neef, Gerard Hoeuft. Een gouden rietschoof waarover een golvende gouden dwarsbalk loopt op een rood fond vertegenwoordigt dit ambacht in Pauws wapen.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID HOGERSMILDE

Al in de 16de eeuw begon men in de omgeving van Diever, ten zuidwesten van Assen, turf te graven. Er ontstond een veenkolonie die Hogersmilde werd genaamd. Omstreeks 1625 behoorden de ontveende gronden van die kolonie aan de familie Pauw (Adriaen en diens broers Reinier en Michiel) en enkele andere families in Holland, daartoe verenigd in een compagnie. Door hun toedoen werd de landontginning sterk uitgebreid en nam de bevolking toe. Een groot stuk woest veen- en heidegebied werd tot bos- en akkerbouw herschapen.

Het landschap Drenthe besloot op 19 februari 1633 de Dieverder, Leggeler en Smilder Veenen tot één heerlijkheid Hoogersmilde te verheffen en wel ten behoeve van Adriaen Pauw en zijn nakomelingen '... om

sonderlinge goede reden ende consideratien ...'. Deze niet nader omschreven goede reden kan louter een blijk van erkentelijkheid zijn geweest of wel eigenbelang van Drente, dat politiek voordeel verwachtte van de machtige raadpensionaris Pauw, die zijn kapitaal had gestoken in de exploitatie van de Drentse venen. Het mes zal wel aan twee kanten hebben gesneden maar de overige deelnemers aan de veencompagnie waren niet met Pauws voorrecht tevreden. Zij stelden uit protest een commissie in bestaande uit Andries Bicker, Jan ten Grootenhuys, Willem Boreel en Charles Looten, die hun rechten moesten verdedigen. Het duurde tot 1642 voordat het conflict was opgelost en een college uit de veencompagnie recht van beslissing over de venen kreeg. Pauw behield de overige rechten, die aan een ambachtsheerlijkheid zijn verbonden.

De drost van Drente verleende Pauw in dat jaar op diens verzoek het recht tot het voeren van een wapen en zegel: een omziende zwarte arend van opzij gezien en vliegend boven een water opeeen zilveren fond.

Na Pauws overlijden is zijn zoon Michiel hem opgevolgd als Heer van Hogersmilde.

DE AMBACHTSHEERLIJKHEID OOSTERWIJK

De heerlijkheid Oosterwijk bij Beverwijk heeft Adriaen Pauw niet door aankoop maar door vererving gekregen enwel van zijn oudste zoon Nicolaas, de enige zoon uit Pauws eerste huwelijk met Anna Seys. Deze zoon, die Nicolaas Seys Pauw werd genoemd, had als jongeman Oosterwijk geërfd van zijn grootvader Claes Seys, een Amsterdamse koopman. Het gebied was 29 morgen groot.

Toen Seys Oosterwijk kocht was het nog slechts een ruïne met een boerderij en landerijen. Oorspronkelijk lag hier het stamhuis van het adellijke geslacht Uter Wijc. In 1366 was de bezitting overgegaan op Coenraad Cuser (stichter van het Heilige Geesthuis in Haarlem), die het Oosterwijk noemde. Later, van 1407 tot 1573, heeft de familie Van Foreest Oosterwijk in bezit gehad. Door het huwelijk van Magdalena van Foreest met Johan van Duvendoerde kwam het gebied tenslotte in handen van dit bekende Haarlemse geslacht maar het zou spoedig ten onder gaan. Na het beleg van Haarlem stierf Van Duvendoerde in de gevangenis en werd zijn slot verwoest. Toen verkochten zijn erfgenamen Oosterwijk aan Claes Seys. Zoals gezegd, kwam het via diens kleinzoon Nicolaas Seys Pauw aan diens vader Adriaen Pauw. Onder het erfgoed viel ook een hofstede in Beverwijk genaamd de Schans, die hij doorverkocht aan de weduwe van Elias Trip. Michiel Pauw erfde Oosterwijk van zijn vader.

DE HEERLIJKHEID SCHAKENBOSCH

De Staten van Holland en West-Friesland verleenden op 24 november 1618 aan Adriaan Pauw de rechten over het 'afgehouden schakenbosch' voor een jaarrente van 287 pond en 16 schillingen. Dit Schakenbosch was in 1569 deel van de heerlijkheid Voorschoten in Zuid-Holland. Op 26 april van dat jaar kreeg de toenmalige eigenaar, Philips, Graaf van Ligne en Faulcquenbergen en Heer van Wassenaar en Voorschoten, van koning Philips II octrooi om het Schakenbosch te rooien. Volgens een kaart uit dat jaar was het bos ruim 47 morgen groot. Pauw kocht Schakenbosch op 22 april 1615 van vrouwe Maria van Melun, in opdracht van haar echtgenoot Lamoraal, Prins van Ligne en Heer van Wassenaar. De rechten van deze heerlijkheid gingen over op zijn zoon Adriaan, Heer van Bennebroek.

Op deze kaart staan de meeste bezittingen van Pauw. U vindt ze wel....

Bij-inkomsten VAN RIDDER ADRIAAN PAUW

In Lams' Handvest-Boek zijn enige declaraties opgenomen van de schout van Heemstede, waaruit inkomsten blijken, welke genoten zijn door Ridder Adriaan Pauw, ambachtsheer van die plaats. Het doet wel vreemd aan, dat deze o.a. geldelijk voordeel trok uit boeten, opgelegd aan mes-

sentrekkers en soortgelijke vechtersbazen. Deze inkomsten, voorzover in het genoemde boek aangegeven, bedroegen per jaar van 18 stuivers tot 7 gulden 15 stuivers. De Schout Johan van Asch, die de declaraties opmaakte, specificieerde de declaraties niet zoals zijn voorganger Pieter Gysbrechtszoon Emaus. Ten tijde van deze Schout was Adriaan Pauw evenwel nog geen Ambachtsheer. In een declaratie, opgemaakt door Emaus over 1614-1615, staat b.v. vermeld: -ontvangen van Aris Corneliszoon uit het "Droncken-Huysken", omdat hij de oude Kaman een gat in het hoofd heeft geslagen: 15 stuivers. Het gat in het hoofd van de ongelukkige Kaman werd dus een geldelijk voordeel voor de ambachtsheer.

En de Schout zorgde er voor, dat zoveel mogelijk vechtpartijen en verwondingen niet geheim bleven. Zo bestond daartoe de verordening: dat barbiers, chirurgijns, patroons en meesteressen, geen tweede pleister op een wond mochten leggen alvorens het voornemen ter kennis te hebben gebracht van de Schout. De wet bepaalde nu eenmaal, dat de boeten voor een deel aan de ambachtsheer kwamen, en daarom kan over het genoemde voordeel trekken geen verwijt worden gemaakt aan Adriaan Pauw. Mogelijk besteedde hij het aldus verkregen geld voor nuttige doeleinden. In dezelfde declaratie is ook opgenomen hetgeen genoten werd uit het zegelen van stukken en voorts - doch dit was alleen in een schrikkeljaar - het geld, hetwelk voor het z.g. "Huis-Hoen" werd verkregen. Dit bestond hierin, dat per volledig gezin 2 stuks en door het gezin van een weduwnaar en weduwe 1 stuk "jarig hoen" aan Schout en Ambachtsheer moest worden gegeven. In plaats van een kip, kon men ook een bedrag aan geld geven.

K.L. Moens

Een Heemsteeds schoolmeester

DIE HET OP EEN ACCOORD LIET GOOIEN

In 1621 waren de schepenen van Heemstede en verscheiden bureu (d.w.z. ingezetenen) niet zo tevreden over de schoolmeester Aert Bruijselmans, zodat zijn van hem "ontleedigt" wilden worden. De zaak kreeg een ernstig karakter zodat de bemiddeling werd ingeroepen van het Classicaal bestuur te Haarlem. Dit bestuur begon zich er dan ook mee te bemoeien. Het ontbood schout en schepenen van Heemstede terwijl de baljuw van Kennermerland later - in juli - genoemde heren voor zijn hoge vierschaar liet verschijnen, daar hij ook van de klacht gehoord had. De Heer van Heemstede werd verzocht orde op zaken te stellen. Zo verscheen Bruijselmans naast Adriaan Pauw, die werd gesecondeerd door Pieter Gerrit van Ruijtenburg, ambachtsheer van Vlaardingen en

verder uit Amsterdam Dirk de Vlaming en Jacob Bicker, alsmede de schepenen van Heemstede.

De uitspraak van de rechtbank was dat de schoolmeester tot november 1621 in het huis van de school mocht blijven en vervolgens gewillig zou vertrekken. De schepenen zouden hem het volle jaar tractement betalen tot 1-1-1622, zijnde f 54,- en daarenboven f 11,- voor verhuiskosten. Zo werden ingezetenen en schepenen van hem "ontleedigt", ten koste van een half jaar salaris, verhuiskosten en nog enige tijd vrij wonen. De stukken vermelden niet waarover de ontevredenheid over Bruijselmans liep.

Schenkingen voor de bouw van een kerk

De bouw van een Gereformeerde Kerk in Heemstede wist Adriaan Pauw te financieren via allerlei belastingen, maar ook via een groot aantal giften die Adriaan Pauw als man van aanzien wist te verwerven. Zijn schout Johan van Asch ging voor met een royale schenking van f 50,- (ter vergelijking: een jaarloon voor een dorpsonderwijzer), doch ondanks dit goede voorbeeld lieten de Heemstedenen - veelal rooms-katholiek - het afweten. Meer succes had Pauw bij de magistraten die de volgende bedragen - uiteraard niet uit persoonlijke zak - schonken:

De Staten van Holland en Westfriesland	f 800,-
de gemeente Leiden	1000,-
de gemeente Haarlem	1000,-
de gemeente Amsterdam, met oud-burgemeesters (Reinier Pauw!)	600,-
de gemeente Alkmaar	300,-
de gemeente 's-Gravenhage	500,-
de gemeente Delft	100,-
de gemeente Rotterdam	200,-
Het gerecht van Dordrecht	150,-
de gemeente Gouda	100,-
de gemeente Hoorn	400,-
de gemeente Enkhuizen	300,-
de gemeente Monnikendam	100,-
de gemeente Edam	100,-
de gemeente Purmerend	33,18

Adriaan Pauw's broer, Cornelis Pauw, hoofdconsul in Aleppo, schonk een som van f 500,- uit een fonds voor christelijke gebruiken dat tot zijn beschikking stond. Ook de koning van Frankrijk Lodewijk XIII betaalde mee aan de Heemstedse kerk door middel van een gift via zijn secretaris Claude Michel ad f 400,-

Adriaan Pauw en de Heemsteedse Katholieken

Had Pauw een open oog voor de stoffelijke belangen van zijn volk, voor de geestelijke belangen heeft hij niet de zorg gehad, die de groote meerderheid van hem verlangde. Pauw was een ijverig Protestant. Dit kan men afleiden uit de houding van zijn vader en zijn eigen opvattingen bij de godsdiensttwisten. In het Katholieke Parijs had hij zijn ijver voor het Calvinisme getoond door het gezantschapshotel, waar hij zijn intrek had genomen, tot een vrijplaats voor de aldaar verblijvende Protestanten te maken. De Staten hadden hem terdege op 't hart gedrukt, dat hij zijn godsdienstplichten in de Fransche hoofdstad goed zou vervullen. In de groote zaal van het hotel werden godsdienstoefeningen gehouden, welke voor een ieder toegankelijk waren. Begrijpelijk is, dat een man, die de belangen van zijn Kerk in 't buitenland ijverig had gediend, zeker onverzoenlijk zou staan tegenover de Katholieken en zijn eigen gebied. Niet alleen moest de Heemsteedsche bevolking, die bijna geheel Katholiek was, belasting op bier, turf en dergelijke opbrengen voor den herbouw van de hen ontnomen kapel, doch tevens heeft ze ook nimmer kans gekregen onder de regeering der familie Pauw op Heemsteedsch gebied een kerkje te bouwen, al ware het dan ook maar een schuilkerk geweest tegen betaling van "recognitiegeld". Zij zochten daarom bescherming bij den katholieken ambachtsheer van Berkenrode, Floris Roest van Alkemade. Deze had zijn eigen kapelaan en stelde de H. Mis op zijn kasteel ook toegankelijk voor katholieken uit de omgeving. Maar toen in 1691 Berkenrode overging aan de Protestantsche familie Pouille kwam er natuurlijk een einde aan dit voorrecht. De Heemstedeners wilden nu wel een pastoor in hun eigen dorp hebben, maar ook toen nog werd dit door de weduwe van Gerard Pauw geweigerd. Door de welwillendheid van Benjamin Pouille konden ze tegen betaling van f 100,- recognitiegeld jaarlijks hun gewetensvrijheid afkopen en onder Berkenrode een huiskerkje stichten. Dit eerste kerkje van Berkenrode werd gebouwd in 1696 en stond aan de Westzijde van den Heerenweg, op de plaats van de tegenwoordige St. Jozefsschool.

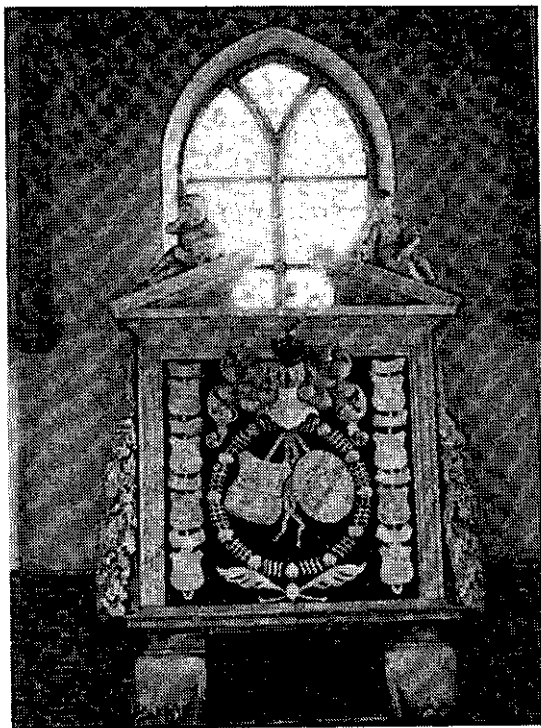
C.P.M. Holtkamp, pr. (1938)

Het grafmonument

In de jaren '50 van de 17de eeuw, de exacte datum is onbekend, werd in de kerk van Heemstede het grafmonument voor Adriaan Pauw en diens tweede echtgenote, Anna van Ruitenburg opgericht. Nauwkeurige gege-

vens over dit monument ontbreken helaas; ze zijn waarschijnlijk verloren gegaan met het familie-archief van Pauw.

Vragen naar de maker van het graf, de exacte oprichtingsdatum enz. moeten daarom deels onbeantwoord blijven. In dit artikel zal toch een poging gedaan worden om het monument in een scherper daglicht te stellen dan tot dusver is gebeurd.

Grafmonument van Adriaan Pauw en echtgenote in de Oude Kerk te Heemstede (foto Th. Dekker)

Het oprichten van een grafmonument was in de 17de eeuw in ons land geenszins een normale zaak. Beeldhouwkunst had in calvinistische kring een zeer bedenkelijke naam. De praalgraven en epitafen, die in deze tijd werden gemaakt zijn in de meeste gevallen dan ook géén particuliere opdrachten, maar pure staatse zaken. Veel grafmonumenten werden opgesteld ter ere van zeehelden, om het gemene volk tot voorbeeld te zijn: niet de persoonlijke eer van de gestorvene, maar zijn daden en deugden ten behoeve van de Republiek werden herdacht.

Pas in de loop van de 17de eeuw is er ook in privé kringen een interesse te bespeuren om zichzelf met een monument te eren. Het graf voor Adriaan Pauw behoort tot de vroegste particuliere initiatieven op dit vlak.

De oorzaken voor dit verschijnsel zijn nog onvoldoende onderzocht. Ik geef twee factoren, die zeker een rol hebben gespeeld in het proces van toenemende tolerantie ten opzichte van beeldhouwkunst.

Beeldhouwkunst werd traditioneel in verband gebracht met adel en vorsten. Landhuizen en paleizen werden ermee verfraaid. Toen in de 17de eeuw de Hollandse burgerij de adel op talloze fronten begon te overvleugelen, groeide er onder de gevestigde edelen een besef zich als elite klasse te moeten blijven profileren. Grafmonumenten boden daartoe een uitgelezen kans. De monumenten werden zonder uitzondering rijk voorzien van heraldiek om de eigen (edele)afstamming te benadrukken en het voorgeslacht te eren. Voorbeelden van dit soort monumenten vindt men in Katwijk-Binnen, In Midwolde en in Stavenisse (1).

In regentenkringen werd beeldhouwkunst als onderdeel van de adellijke presentatie - net zoals het bezit van een buitenplaats - al vroeg erkend. In hun streven naar adellijke status verwierven de regenten óók landgoederen, legden ook beeldenverzamelingen aan en richtten soms particuliere grafmonumenten op.

Men kan Adriaan Pauw beschouwen als zo'n "adellijke" regent bij uitstek. Hij liet een oud slot restaureren tot een gerieflijke buitenplaats, legde een grote collectie beelden aan en richtte posthuum een grafmonument op. Voor de beeldencollectie, grotendeels Antieke goden of keizers, moest hij zich uiteraard uitvoerig excuseren: "Vat de oude misbruiken naar Christelijk gebruik op", zo heette het in een explicatie bij de verzameling (2).

Geheel in dit kader van de regent-edelman past het grafmonument, waarvoor de opdracht al besloten lag in Pauws testament van 1645. Toch valt onmiddellijk op, dat het monument door zijn classicistische soberheid schril afsteekt bij de pronkzucht, die we van Pauw gewend zijn. Het monument heeft meer van een epitaaf, een hangende grafplaat, dan van een praalgraf. Het enige beeldhouwwerk van betekenis wordt gevormd door de treurende putti op de top.

Deze soberheid vraagt om een uitleg. Waarom geen barok praalgraf, zoals ze elders in den lande wel werden opgericht? Vooral met Amsterdam in de buurt, waar in de jaaren '50 een enorme beeldhouw-activiteit heerste met de decoratie van het nieuwe stadhuis (paleis op de Dam). De beeldhouwer daar, Artus Quellinus uit Antwerpen, leverde wel meer beeldhouwwerk voor particulieren af in die tijd.

Het is zondermeer duidelijk, dat we de beeldhouwer van Pauws graf niet in de kring rond Quellinus moeten zoeken. Ook diens vermaarde leerling Rombout Verhulst, hoewel een specialist in grafbeeldhouwwerk, zou nooit een dergelijk sober en stijf graf hebben afgeleverd. Er is echter één beeldhouwer, wiens naam we met grote waarschijnlijkheid mogen verbinden aan Pauws grafmonument. Het is de Amsterdammer Pieter de Keyser (1595-1664), de oudste zoon van de vermaarde architect-beeldhouwer Hendrick de Keyser (3). Pieter nam na zijn vaders dood in 1621 het atelier over en bracht het net als zijn vader tot stadssteenhouwer van Amsterdam. Tot de jaren '50 leverde hij een aantal belangrijke projecten af, met name voor de Zweedse markt. Hij maakte

een praalgraf voor de Zweedse ridder Eric Soop in Skara en een altaar voor de kerk van Kristianstad. Uit eigen land kennen we van hem het vroeg-classicistische praalgraf voor Piet Hein (1629) en het in de Franse tijd vernielde praalgraf voor Willem Lodewijk van Nassau in Leeuwarden. In de 50er jaren kwam Pieter de Keyser in de schaduw te staan van Artus Quellinus en zijn medewerkers.

Kenmerkend voor De Keyzers stijl is zijn voorliefde voor eenvoudige classicistische vormen en een spaarzaam gebruik van figuratief beeldhouwwerk. De figuren zijn meestal gedrongen van gestalte met ietwat plompe gezichts- en nekartijen. Deze karakteristieken vinden we ook in het Heemstedse grafmonument: Een sobere en vrij vlakke omlijsting met een gebroken tympaan, zoals in Leeuwarden en Kristianstad ook werd gekozen. Twee treurende putti - het traditionele bijwerk van grafmonumenten - bekronen het fronton en liggen tegen de schuine zijden van het tympaan aan, op een manier die De Keyser ook in Leeuwarden (met harnasstukken) en Skara toepaste. Het idee van zulke liggende figuren stamt van Michelangelo, van diens grafmonument voor Lorenzo de' Medici in de San Lorenzo in Florence. De twee putti op Pauws graf sluiten qua stijl volkomen aan bij het type figuren dat we van De Keyser kennen.

Deze kenmerken wijzen er mijns inziens duidelijk op, dat Pieter de Keyser of zijn atelier verantwoordelijk was voor de levering van het grafteken voor Adriaan Pauw.

Intrigerend blijft echter, waarom juist voor Pieter de Keyser werd gekozen. Men mag aannemen, dat er een goede reden voor die keuze bestond, waarmee men de toonaangevende Quellinus passeerde. Misschien bestonden er goede contacten met tussen de familie Pauw en Pieter de Keyser, daterend van voor Quellinus' aanwezigheid in Amsterdam. Ook is mogelijk, dat Quellinus geen gelegenheid had een dergelijke opdracht uit te voeren naast zijn officiële werkzaamheden.

Waarschijnlijker acht ik het, dat Pauws nabestaanden een sober graf wensten voor hun ouders, meer Hollands van karakter dan het "barokke" van de Vlaamse Quellin. Hoewel De Keyser mogelijk goedkoper zal zijn geweest dan Quellinus, lijkt het met uitgesloten dat financiële aspecten een rol bij de keuze hebben gespeeld. Temeer, daar de veilingopbrengsten van Pauws boekenbezit ondermeer voor het graf werden bestemd (4).

Als we tenslotte willen vaststellen, wanneer het grafmonument voor Pauw precies is gemaakt, moeten we een aantal data op een rij zetten. Adriaan Pauw stierf in 1653 en Pieter de Keyser in 1664, hetgeen ons ruwweg een decennium geeft, waarbinnen het monument is gemaakt en opgericht. Pauws boekenbezit werd in 1656 en 1657 geveild. Als we ervan uitgaan, dat de beeldhouwer een voorschot heeft gekregen op de betaling, hetgeen heel gebruikelijk was, en dat het leveren van zo'n grafmonument niet meer dan twee jaar vergde (5), dan lijkt me waarschijnlijk, dat de erfgenamen omstreeks 1654 de beeldhouwer hebben benaderd voor de opdracht. In dat jaar werd ook Pauws bibliotheek gecatalogiseerd. Is deze gedachtengang juist, dan zou het grafmonument in de loop van 1656 kunnen zijn geïnstalleerd.

Ofschoon geen meesterwerk van Hollandse beeldhouwkunst, bezitten we in Pauws grafmonument een uniek kunsthistorisch document. Het is een van de weinige werken van Pieter de Keyser in ons land en tegelijkertijd een vroeg voorbeeld van de, weliswaar posthume, adellijke pretenties van een vooraanstaand regent.

Drs. F.T. Scholten
Groningen

NOTEN

- 1 - Zie hiervoor ook: F.T. Scholten, Rombout Verhulst in Groningen, Utrecht 1983
- 2 - Dr. J.C. Tjessinga, Enkele gegevens omtrent Adriaan Pauw en het slot van Heemstede, II, Heemstede 1949 (bijlage A, nr. 32
- 3 - Deze mogelijkheid werd door Weissmann al geopperd in De Opmerker, 1902, 44 en door Neurdenburg, De zeventiende eeuwse beeldhouwkunst in de noordelijke Nederlanden, Amsterdam 1948 onderschreven.
- 4 - Catalogus van literatuur over Adriaan Pauw en Het Oude Slot in de Gemeentelijke Openbare Bibliotheek, Heemstede 1985, 24
- 5 - Verhulst leverde bijvoorbeeld binnen deze termijn het praalgraf in Katwijk-Binnen voor Willem van Liere, en het monument voor van Kerckhoven in de Leidse Pieterskerk.

Een terugblik op de restauratie van "Het Oude Slot"

In de Nieuwsbrief van februari 1985, nr.43, werd aangekondigd dat, als onderdeel van het "Adriaan Pauw-jaar 1985", in het cultureel centrum van "Het Oude Slot" een zomertentoonstelling zal worden gewijd aan Pauw en het vroegere kasteel.

Toen ik dat bericht onder ogen kreeg, flitste het door me heen hoeveel weerstand er destijds overwonnen moest worden om de gemeenteraad van Heemstede zo ver te krijgen dat hij zou instemmen met de restauratie van de overblijfselen van het Slot, voor zover die zich voor restauratie leenden.

Invloed van de Pers

Het is niet te boud gesproken door te beweren dat het vooral de regionale en de landelijke Pers is geweest, die in de naoorlogse jaren het grote belang van een verantwoorde restauratie heeft bepleit. Ook het bestuur van de Bond Heemschut bleef daarbij niet achter.

Weliswaar had het gemeentebestuur zich al voor de tweede wereldoorlog (om precies te zijn vanaf 1930) met restauratieplannen bezig gehouden, maar het ligt voor de hand dat die plannen geruime tijd moesten blijven rusten.

De eerste stap

Een eerste stap op een lange weg, die gegaan moest worden, werd door de raad gezet in zijn vergadering van 14 augustus 1947. In die vergadering werd met 9 stemmen voor en 6 tegen een voorstel van burgemeester en wethouders aangenomen om van mevrouw L.A.E. Beels van Eibergen Santhagens te Haarlem aan te kopen de gronden en opstallen van Het Oude Slot voor de som van f 150.000,-.

Van het aan te kopen terrein zou een deel, waarvan de verkoopwaarde op f 60.000,- werd geraamd, voor woningbouw bestemd kunnen worden. Het zgn. rechterbouwhuis, dat in eigendom aan anderen toebehoorde, bleef dus buiten de transactie.

Om de lezer enige indruk te geven van de negatieve mentaliteit, die bij een deel van de raadsleden heerste en die niet zou wijken als de zaak in de volgende jaren opnieuw aan de orde kwam, laat zich misschien het beste illustreren aan de woordkeuze van één der raadsleden uit die tijd: "Spreker moge dit vraagstuk in de eerste plaats enigszins ontdoen van alle lyriek, alle sentimentaliteit, alle gepraat over "kunsthistorische-waarde" en "behoud van cultuurmonumenten" kortom van alle romantiek. Want de werkelijkheid is zo romantisch niet. Wat is dit "oude slot" eigenlijk, liever gezegd, wat is er nog van over? Dat is maar bitter weinig!"

Het jubeljaar 1948

Uit niets blijkt dat de raad er zich in 1947 van bewust is geweest dat in 1948 Nederland de Vrede van Munster, die 300 jaar geleden geproclameerd was, feestelijk herdacht.

Deze herdenking greep de vereniging Oud Heemstede-Bennebroek aan om onder de titel: "Enkele gegevens omtrent Adriaan Pauw en het Slot van Heemstede" een geschrift, in drie delen, het licht te doen zien.

Toen eenmaal tot aankoop was besloten, had de Pers een goed aanknopingspunt om in versterkte mate een lans voor de restauratieplannen te breken.

In het Algemeen Handelsblad van 22 februari 1958 verscheen een uitgebreid geïllustreerd artikel onder het hoofd "Adriaan Pauw's Vredesbrug te Heemstede wacht op herbouw".

Het artikel ging naar de leden van het Koninklijk Huis,
de leden van het Kabinet,
de voorzitters van de kamerfracties,
de Commissaris der Koningin in Noord-Holland,
de leden van Provinciale Staten,
de Bond Heemschut,
Vereniging Hendrick de Keyser,
Nederlandse Kastelen Stichting,
Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond,
Rijkscommissie voor de Monumentenzorg,
Historisch Genootschap,
Historisch Genootschap Zuid-Kennemerland,
Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst,
Architectura Amicitiae,
Arti et Amicitiae,
de Oudheidkundige Verenigingen van Leiden, Haarlem en Heemstede-
Bennebroek.
Het mobiliseren van een wijdere en belangrijker kring om voor de res-
tauratie geïnteresseerd te raken, laat zich nauwelijks denken.

Invloed van een particulier

Zonder anderen tekort te doen, moet hier de naam vermeld worden van de heer J.J. Gerstel te Heemstede, één van de beste kenners van Het Oude Slot, die zich vanaf 1945 in de geschiedenis van het Slot verdiepte. Het gemeentebestuur vond de al bejaarde heer Gerstel, gepensioneerd tekenleraar uit Rotterdam, bereid om, op basis van een aantal oude tekeningen, gravures en ander documentatiemateriaal, een schilderij te maken van het Slot, zoals dat er ten tijde van de ambachtsheer Adriaen Pauw, moet hebben uitgezien. De heer Gerstel aanvaardde niet alleen de opdracht maar, toen het werk eenmaal gereed was, bood hij dit de gemeente Heemstede aan. Het schilderij werd door de raad in dank aanvaard en het stuk, dat aanvankelijk een plaats in het Raadhuis kreeg, prijkt nu in de benedenzaal van het cultureel centrum.

Doorgaand verval

De gemeente moest ontdekken dat aankoop van de ruïne alleen niet voldoende was. Van enig toezicht op de restanten, van wat eens een monument genoemd kon worden, was geen sprake. Verweerde muren en enige nog bewoonde bouwvallen boden een troostloze aanblik. Storm, wind en regen hadden vrij spel. En was er een romantischer speelterrein denkbaar waar de jeugd zich - soms in een ver-gaand vadalisme - kon uitleven? De oude renaissancebrug "de Pons Pacis" raakte zodanig in verval dat moest worden besloten de beeldhouwwerken te verwijderen. De ornamenten, zo berichtte een krantenverslag uit die dagen, werden onderge-

bracht in de Stadstimmerwerf (?) - het voormalige onderkomen van het bedrijf van Openbare Werken aan de Cruquiusweg -.

Inschakeling architect

Nadat de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek een onderzoek had ingesteld naar de mogelijkheden en de historische waarde van restauratie, deelde de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen bij brief van 1 mei 1948 aan het gemeentebestuur mee, dat hij op grond van de resultaten van het onderzoek bereid was in de kosten van de restauratie van het gehele complex een rijksbijdrage toe te kennen. In 1950 werd een restauratieplan met begroting en tekeningen opgesteld door architect A.A. Kok te Amsterdam. Deze stukken werden aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen toegezonden met verzoek deze goed te keuren en bij deze goedkeuring tevens het percentage vast te stellen van het reeds in beginsel toegezegde subsidie. Eerst bij brief van 22 november 1955 berichtte de Minister dat hij zich met de strekking en omvang van de ingdiende plannen kon verenigen en deed hij de toezegging een rijkssubsidie in de eigenlijke restauratiekosten te verlenen.

Aankoop hofstede of rechterbouwhuis

Zeker niet in de eerste plaats om de restauratie daarvan veilig te stellen ging de gemeenteraad in zijn vergadering van 30 november 1956 er toe over de Hofstede, het zgn. rechterbouwhuis met aanhorigheden, aan te kopen van de ervan van wijlen de heer M.E.J.H. Erens. De aankoop had weliswaar tot doel om verder verval van het rechterbouwhuis te voorkomen, om voorts de bouw van nog enkele woningen mogelijke te maken en om enige wegverbeteringen te kunnen aanbrengen, maar als doorslaggevend argument moest dienen dat in het rechterbouwhuis, na een opknapbeurt, de gemeente eindelijk de gelegenheid kreeg een Commandopost voor de Bescherming Bevolking te kunnen inrichten.

Bestedingsbeperking

Door de ongunst der tijden moest het rijk bezuinigen en zo bleef uitkering van het rijkssubsidie voorlopig uit. Toch moest er wat gebeuren. Doordat de nog overeind staande delen van de opstallen steeds meer in wankele toestand geraakten, besloot de gemeenteraad op 21 augustus 1958 voor de zo noodzakelijke conserverende werkzaamheden een crediet van f 30.000,- uit eigen middelen beschikbaar te stellen. Alle goede bedoelingen ten spijt, kon dit toch niet verhinderen dat het linkerbouwhuis, hoewel gestut, in elkaar viel, terwijl de duivenpoort, tijdens het herstel, eenzelfde lot onderging.

Een volgende fase

Er waren inmiddels weer een aantal jaren verstreken. De raad - intussen in een gewijzigde samenstelling - voteerde in zijn vergadering van 28 februari 1963 een crediet van f 5.000,- ten behoeve van het - voor de zoveelste maal - doen opmaken van een globale begroting door de architect Y. Kok, te Amsterdam voor de restauratie van Het Oude Slot. In juni van dat jaar diende de architect zijn rapport met begroting in.

Bakermat van de gemeente

In het voorstel van burgemeester en wethouders dat tot het hiervoren-bedoelde besluit van de raad leidde, had het college nog eens in zeer grote lijnen de gang van zaken ten aanzien van de restauratie vanaf het tijdstip van aankoop, in 1947, uiteengezet. Tot deze aankoop, aldus het college in zijn voorstel, besloot uw raad in het besef van de culturele betekenis die het behoud van deze - herhaaldelijk verwoeste en weer opgebouwde - bakermat voor de gemeente heeft.

Te vroeg gejuicht!

Zou het er dan eindelijk van komen? Hoe dikwijls waren eerdere plannen niet tussen de daarbij betrokken instanties heen en weer geschoven of waren ze in de ijskast gezet.

Alles leek er op dat de raad in zijn vergadering van 28 september 1963 een crediet van f 387.500,- beschikbaar zou stellen voor restauratie van:

de brug

het rechterbouwhuis

de walmuur

en de inrichting van het voorplein met alle bijkomende werken.

(er waren daarvoor al credieten verleend tot een bedrag van f 168.615,- en inmiddels stond vast dat het rijk tot een percentage van 50% zou bijdragen in de restauratiekosten).

Wederom werden echter hoge verwachtingen de bodem ingeslagen. In een urenlang debat, waarbij voor- en tegenstanders uit de diverse fracties op zowel felle, zakelijke als poëtische wijze hun standpunt ten aanzien van het voorstel van burgemeester en wethouders naar voren brachten, leidde niet tot aanvaarding daarvan. Burgemeester en wethouders moesten hun huiswerk voor de zoveelste keer overdoen.

Een motie van één der raadsleden om het voorstel terug te nemen en met een meer uitgewerkt stuk te komen, waarbij in het bijzonder aandacht zou moeten worden besteed aan de exploitatie van het geheel, na de restauratie, werd met 14 tegen 6 stemmen aangenomen.

Was Heemstede niet zo cultuur-minded?

Wie indertijd in de gelegenheid was de vele besprekingen en discussies in commissies en raad van nabij mee te maken, kon zich er over verbazen hoeveel moeite het kostte, zelfs wethouders, en een deel van de gemeenteraad zover te krijgen om van harte in te stemmen met het realiseren van de plannen.

Niettegenstaande de talloze publicaties waren sommigen er nog steeds niet van overtuigd dat het hier om een cultureel belang van de eerste orde ging.

Anderen schrokken terug voor de hoge kosten. Natuurlijk waren die door de lange duur van voorbereiding en het getreuzel met sprongen omhoog gegaan. Als het daarom ging, konden de debatten in oeverloze en kleinzielige betogen verzanden.

Wie het doel niet ziet, ontbreekt het vaak aan moed om een gebaar te maken.

Een vurig pleitbezorger

Vanaf den beginne mochten de plannen tot restauratie in de toenmalige burgemeester, mr. A.G.A. Ridder van Rappard, een vurig pleitbezorger vinden. Door zijn opstelling en enthousiasme gelukte het hem een aantal weifelaars over de drempel te helpen.

De Raad van 27 februari 1964

Dit zou de vergadering worden waarin de gemeenteraad ten slotte zijn fiat aan de plannen gaf.

Burgemeester en wethouders waren er in geslaagd de N.V. Ploeg, die zich door haar stoffenfabricage in Bergeyk (Noord-Brabant), een goede naam in het land had verworven, bereid te vinden niet alleen het rechterbouwhuis te huren maar ook de kosten van de gehele inrichting voor haar rekening te nemen.

Hoewel, ook toen al, verschillende raadsleden liever hadden gezien dat aan het rechterbouwhuis een meer culturele bestemming zou worden gegeven, waren velen gelukkig met de oplossing die voor de exploitatie was gevonden. Hoewel?

Niet alle tegenstanders waren te bekeren. En onder de voorstemmers bleven er die slechts schoorvoetend hun stem aan het voorstel konden geven dat uiteindelijk toch met 12 tegen 6 stemmen werd aangenomen. Hier zou misschien de vraag kunnen opkomen of mogelijk bij voor- en tegenstanders toch de verhouding Rome-Reformatie, bewust of onbewust, een rol kan hebben gespeeld. Maar dit is echt een vraag achteraf. Zij is tijdens de langdurige behandeling nooit naar buiten getreden. En dat typeert dan wellicht de goede verhoudingen die, in het algemeen, bij alle verschil van inzicht, in de Heemstedse raad heersten en heersen.

De terugblik

Door in vogelvlucht het verleden de revue te laten passeren, was het mogelijk een indruk te geven van een stukje bewogen geschiedenis, waarin de restauratie van Het Oude Slot werd voorbereid en haar beslag kreeg.

Dat was ook de opzet van dit artikel. Het was niet de bedoeling het licht te laten vallen op de belangrijke betekenis die de restauratie voor het culturele leven van Heemstede zou krijgen. Anderen zullen daar, op een andere plaats, zeker gelegenheid voor vinden.

Wie de komende tijd een wandeling naar Het Oude Slot maakt, mag de woorden meenemen waarmee een voorstander in één der raadsvergaderingen zijn betoog sloot:

"IN DEZE JACHTIGE TIJD ZAL MEN BIJ HET OUDE SLOT EEN PLAATS VAN RUST EN BEZINNING VINDEN. DE MENS VAN HEDEN ZAL ZICH DAN HERINNEREN DAT ER OOK EEN VERLEDEN IS GEWEEST, EEN VERLEDEN VAN DE GEMEENTE HEEMSTEDEN, VAN NEDERLAND, MAAR OOK VAN EUROPA!"

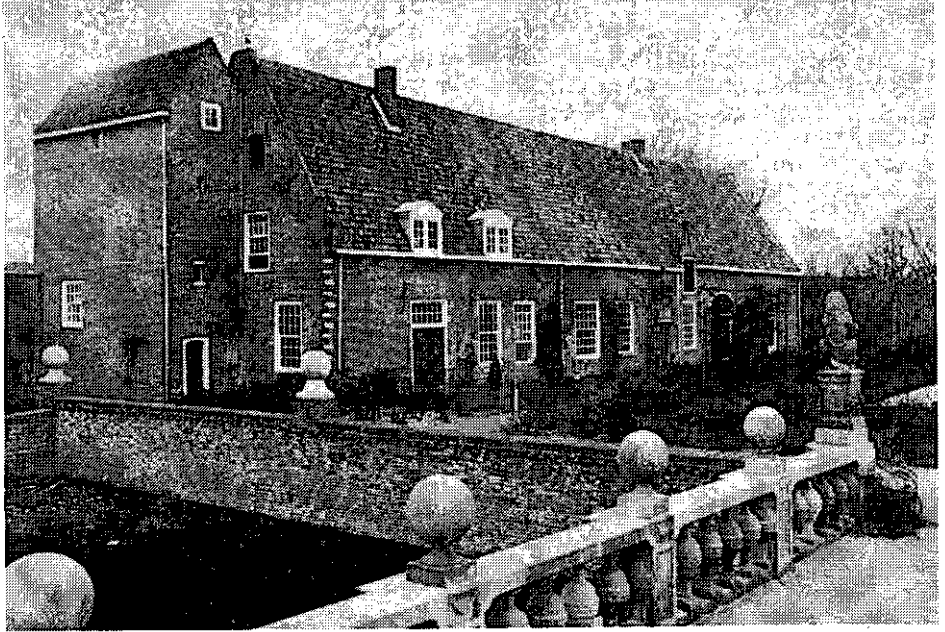
H.J. Verkouw

Restant aan ornamenten.....

BASEMENTEN ETC. OP HET TERREIN VAN HET OUDE SLOT ANNO 1985

- Boven toegangspoort naar cultureel centrum een vrijstaand wapen (aan beide zijden) zijnde een schild met een geslachtswapen Pauw en aan de andere zijde Ruitenburg, gevat tussen twee schildhoudende leeuwen.
- In de zijmuur van het huidige cultureel centrum één kraagsteen met leeuwenmasker (een tweede vrouwekop is verdwenen)
- In het gevelvlak van het cultureel centrum boven het Tecklenburgse poortje een beëindigingsstuk van een fries met voluten en bladornament.
- In de hof een achtkant basement met schuinen kant, een groot blok Namense steen, het voetstuk waar een beeld van Venus op gestaan heeft. Er staat op:

Veneris Graecae
in columna
Benthemiensi
Statva collocae
(1647)

Gezicht op het vroegere Nederhuys. Thans in gebruik als Cultureel Centrum

- In de hof een vierkant piedestal - thans met daarop een zonnewijzer - van hardsteen, met profielen, aan twee zijden een ledig schild, aan de twee andere zijden een cartouche.
- Aan de Duivenpoort Noordzijde een spitsboogvulling, een steen met wapen Pauw-Heemstede, helm en helmteken. Eronder op een lint:
HEERE VAN HEEMSTEDE
 (1636)
- Het Tecklenburgse poortje, thans bij de ingang van het cultureel centrum is uit fragmenten samengesteld. In de vulling een beschadigde steen met:
**axium exvetustissima a
 klenburgica uic transporta**
 (1647)
- Aan de Duivenpoort Zuidzijde een spitsboogvulling, met vlak gehakt schild, helmkleed, helmteken.
- Aan de Duivenpoort Westzijde een grote kraagsteen voor de aanzet van een gewelf en een kleine kraagsteen.

Johan van Asch

De ambachtsheer van Heemstede had het recht o.a. de volgende functionarissen aan te stellen:

schout en secretaris van Dorp en Heerlijkheid

baljuw en kastelein van het Huis

schepenen en armmeesters

predikant

onderwijzer, tevens stovenzetter, klokkenluider etc.

rentmeester van het Huis

houtvester particulier en pluimgraaf

notaris

Genoemde ambten werden zoveel mogelijk onder zijn tucht en toezicht gehouden. Verschillende functies werden door één persoon vervuld. In dit verband heeft vooral JOHAN VAN ASCH, die voor Pauw een eed van trouw aflegde, een voorname rol in Heemstede gespeeld, vooral ook bij Pauw's afwezigheid, hetgeen vanwege zijn politieke en diplomatieke functies veelvuldig voorkwam.

Talrijke akten uit de eerste helft van de 17e eeuw zijn via Johan van Asch gepasseerd.

Vanaf 1616 schout van dorp en heerlijkheid werd hij spoedig na Pauw's intrede tot baljuw (lage jurisdictie) benoemd en kastelein ofwel slotbevaarder van het kasteel. Bovendien was hij secretaris van het dorp (tot 1638).

10 juli 1625 volgde in Pauw's residentie in Den Haag zijn officiële aanstelling als houtvester particulier en puimgraaf (in verband met zwanedrift) te Heemstede. Aanvankelijk zitting hebbend in het zogeheten Schoutenhuis (de latere herberg "Wapen van Heemstede"), was hij na de grondige verbouwing van het kasteel veelal op het Huys gevestigd in het Groot Comptoir (zoveel als de gemeentesecretarie).

Na zijn overlijden zijn diverse functies overgenomen door Hendrik de Goyer, die al in 1631 was benoemd tot rentmeester van het Huis te Heemstede en stadhouder van de lenen.

Johan van Asch werd begraven in de Kerk te Heemstede. Om in haar onderhoud te kunnen voorzien begon zijn weduwe een tapnering in het van Pauw gepachte schoutenhuis. In een akte van 1677 is al sprake van een "vermaarde herberg". Tot in onze tijd is het "Wapen van Heemstede" een gerenommeerd restaurant naast de kerk in het centrum van het oude Heemstede gebleven.

Adriaan Pauw's erfgenamen

Op 21 februari 1653 overleed Adriaan Pauw na een ziekbed des namiddags te 's-Gravenhage. Blijkens een brief van zijn opvolger als raadspensionaris Johan de Witt - evenals zijn vader - tengevolge van een ziekte aan de lever. Op de laatste dag van februari vond in 's-Gravenhage de uitvaart plaats in aanwezigheid van de Hoog Mogende Heren der Staten-Generaal. Vervolgens werd het lichaam op 1 maart te Heemstede in de kelder onder het koor der Kerk bijgezet in tegenwoordigheid van zijn naaste familieleden. Bij zijn testamentaire beschikking van 22 november 1645 had hij geordonneerd, dat hij aldaar moest worden begraven en dat een tombe met behoorlijke inscriptie daarop ter zijde van 't murage tot een nagedachtenis zou gemaakt worden. Na het overlijden van Adriaan Pauw waren de te verdelen goederen (ambachtsheerlijkheden, bezittingen en geld) talrijk.

In twee huwelijken waren zeven kinder geboren. Drie daarvan waren in 1653 reeds overleden, te weten Nicolaas Seys Pauw (in 1641), Pieter (1637) en Reinier (1652), in leven baljuw en dijkgraaf van Amstelland. De enige dochter Anna Cornelia hertrouwde na de dood van haar man Theodore Huygen (1646) in 1652 met jonkheer Servaes van Panhuys, pensionaris van Schoonhoven en een redelijk vermogend man. Anna Cornelia erfde de Haagse bezittingen, zoals het statige huis aan de Herengracht, stal en koetshuis aan het Bezuidenhout e.d.

Michiel Pauw, eerst page, later kapitein in het leger, werd Hogersmilde toegewezen (evenals Oosterwijk bij Beverwijk). Voorts werd Adriana Jonckheyn, weduwe van de in 1652 overleden Reinier Pauw beleend met de heerlijkheden Nieuwerkerk, Zuid-Schalkwijk en Vijfhuizen.

De oudste nog in leven zijnde zoon Gerard werd uiteraard leenopvolger van de belangrijkste heerlijkheid Heemstede en tevens ambachtsheer van Rietwijk en Rietwijkeroord. Uit de rijke Heemsteedsche boedel bracht hij 50.000 carolingische guldens in voor verdeling onder zijn broers en zuster. Gerard Pauw was rentmeester van de Espargnes van Holland en West-Friesland (1640) en sinds 1652 dankzij zijn vader raad en rekenmeester in de Rekenkamer der Grafelijkheidsdomeinen en uit hoofde van die functie vanaf 1672 hoofdingeland van Delfland. Het zuidelijke gedeelte van Heemstede, vanouds Bennebroek genaamd, ging over aan Adriaan Pauw jr., en werd daarmee een zelfstandige gemeente. Eerder had Adriaan als huwelijksgeschenk van zijn vader in 1649 Schakenbosch onder Voorschoten ontvangen. Hij studeerde eerst wijsbegeerte, vervolgens rechten in Leiden en werd in 1641 raadshier in het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland en op 12 januari 1697 zelfs president van dit hoogste rechtscollege. Overleden in 's-Gravenhage op 12 januari 1697 is Adriaan Pauw in Bennebroek ter aarde besteld in het door hem in 1658-1660 gestichte kerkje.

Activiteiten in het Adriaan Pauw - jaar

Behalve deze nieuwsbrief en een gedenkboek verschijnen in 1985 de volgende publicaties in relatie tot Adriaan Pauw:

CATALOGUS van literatuur over Adriaan Pauw en het Oude Slot in de gemeentelijke openbare bibliotheek Heemstede.

Voorts een handgedrukte BLADWIJZER in een oplage van 150 stuks, vervaardigd door de Mercator Pers in Santpoort.

Onder auspiciën van het Comité Herdenking Adriaan Pauw komen twee LESBRIEVEN uit. Eén voor de hoger klassen van de basisschool (samengesteld door Th. Dekker en E. van der Zwaag) en één ten behoeve van de onderbouw van het voortgezet onderwijs (geschreven door drs. C.W. Korevaar en drs. G.J. Schuitemaker).

Een ARTIKEL van drs. W.H.J. de Boer en dr. H. Bruch: "De betekenis van Adriaan Pauw voor Heemstede" verscheen in het april/mei nummer van het tijdschrift "Nederlandse Historiën". Losse nummers zijn à drie gulden verkrijgbaar.

Foto van een gravure door Holsteyn naar het schilderij van Gerard Terborgh.

Op 1 november - de 400ste geboortedag van Pauw - zal in de Burgerzaal van het Heemstedese raadhuis een BOEK worden gepresenteerd, getiteld: "De straat waarin wij wonen: Heemstede", geschreven door de heer H. Smit, chef van de afdeling Interne Zaken op het Raadhuis. In overleg met auteur en uitgever Kruseman zal een reductie voor V.O.H.B.- leden worden nagestreefd. In de eerstkomende nieuwsbrief volgt hierover nadere informatie.

H. Krol bereidt een STUDIE voor over de (gecompliceerde) persoonlijkheidsstructuur van Adriaan Pauw, welke rond 1 november uitkomt. Voorbereid wordt verder een BIBLIOFIEL BOEKJE, eventueel uit te geven door de Lojen Deur Pers in Heemstede, met een groot aantal meningen over de staatsman en diplomaat Adriaan Pauw. Uitspraken van zowel tijdgenoten als 18e - 20e eeuwse geleerden en politici uit binnen- en buitenland, o.a. van de Franse historicus F. Guizot, Willem Bilderdijk, Johan de Witt, Hugo de Groot, de Richelieu, prins Willem II ("die schelm van Heemstede"), de portugees F. de Sousa Coutinho ("Pauw is de meest omkoopbare van alle Provinciën"), en paus Alexander VII (Fabio Chigi) ("Adriaan Pauw is de meest bekwame diplomaat sinds mensenheugenis") e.v.a. De prijs van deze uitgave zal ongeveer tien gulden bedragen. Belangstellenden kunnen nu reeds intekenen bij de bestuursleden H. Hamming of H. Krol.

Bij voldoende deelname verschijnt onder auspiciën van de V.O.H.B. een HERDENKINGSPENNING in brons. Een uniek bezit, omdat voorzover bekend niet eerder een aan Adriaan Pauw gewijde penning is geslagen. Op de voorzijde komt het portret van Pauw die de eed aflegt bij de Vrede van Munster; op de achterzijde de grondvesten van het Huys te Heemstede. Ontwerper is de Heemstedese edelsmid Joos van Vlijmen. De prijs zal f 69,- bedragen. Ontwerpen in was kunnen worden bekeken in de raadhuisen van Heemstede en Bennebroek, de openbare bibliotheken, cultureel centrum Het Oude Slot en bij boekhandel Blokker. Intekening kan geschieden bij een van de bestuursleden van de V.O.H.B. Adriaan Pauw was een forse bierdrinker, maar hield ook van een goed glas wijn. Hij zorgde er voor dat in Munster voor hem en de andere gezanten op kosten van de Republiek de meest uitgelezen Franse wijnen aanwezig waren. Hierop inhakend brengt wijnhandel Leo Zwarter b.v. een speciale SLOTWIJN op de markt die zowel in zijn zaak aan de Raadhuisstraat als in cultureel centrum Het Oude Slot tijdens de duur van de tentoonstelling gekocht kan worden. Voor liefhebbers van harte aanbevolen, alleen al om het in Frankrijk gedrukte etiket met daarop een fraaie afbeelding van het bezoek aan Heemstede van Henriëtte Maria de Bourbon, echtgenote van de Engelse Koning Karel I en schoonmoeder van prins Willem II.

Het spreekt vanzelf dat de ZOMERTENTOONSTELLING in Het Oude Slot gewijd zal zijn aan Adriaan Pauw; vredestichter en streekhervormer. De officiële opening vindt plaats op zaterdag 9 juni door de burgemeester van Heemstede in de Nederlands Hervormde Kerk, met als gastspreker dr. S. Groenveld. Nadere informatie over deze expositie volgt in de regionale pers.

1	Redactioneel
2	Het geslacht Pauw
2	Drie meningen over Reinier Pauw
4	Raadpensionarissen
4	Hollandse levenswijsheden en uitspraken
5	Gedichten
6	Huizen Stuart en Bourbon
7	Pauw en Leeghwater
10	Akten
10	Vrede van Munster
14	Handel op Venetië
17	Declaratie
18	Woonhuizen
19	Straten in Nederlandse Gemeenten
20	De ambachtsheerlijkheden
24	Bij-inkomsten
25	Een Heemsteeds schoolmeester
26	Schenkingen voor de bouw van een kerk
27	Adriaan Pauw en de Heemsteedse Katholieken
27	Grafmonument
31	"Het Oude Slot"
37	Restant aan ornamenten
39	Johan van Asch
40	Adriaan Pauw's erfgenamen
41	Activiteiten in het Adriaan Pauw-jaar

Henriëtta Maria's bezoek aan A. Pauw op het Slot te Heemstede, 1642

"In de onrust van geheel Euroop'
Deed ook de woeste zamenloop
Der Britsche Kerk- en Staats-Krakeelen
Ons Neêrland in de vrees en hoop
Voor 't lot des eersten Karels deelen.

De Britsche Koningin, dat Rijk
in tijds ontvlugt, nam straks den wijk
Naar Holland, om daar hulp te vinden,
En vond ook daadlijk blijk op blijk
Van troost en raad, bij menschen-vrinden.

Op 't Slot te Heemstee thans begroet,
Door Hollands Ridder Paauw ontmoet
Zij de eer, 't onthaal, haar hoogheid waardig.
Een Koningin, in tegenspoed,
Eerbiedigt elks gevoel dienstvaardig".

Belangrijkste Artikelen uit de STATUTEN van
de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek".

- art. 1 De vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek", vereniging tot bevordering der kennis van het verleden, heden en toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, oorspronkelijk opgericht op 12 maart 1947 wordt, te rekenen van 12 maart 1972 af, aangegaan voor de tijd van 29 jaren en alzo eindigende op 11 maart 2001.
- art. 2 De vereniging is gevestigd te Heemstede en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis en de belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, alsmede het behoud van alle zodanige zaken, die van historische, esthetische en/of stedenbouwkundige betekenis zijn.
- art. 3 Zij tracht dit doel te bereiken door:
- het uitgeven van geschriften,
 - het bijhouden van documentatie,
 - het geven van adviezen,
 - het houden van lezingen, tentoonstellingen en excursies,
 - alle andere wettige middelen, die zij voor dit doel bevordelijk acht.

Belangrijkste Artikelen uit het
H u i s h o u d e l i j k R e g l e m e n t
van de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek"

- art. 1 De werkring der vereniging omvat het ten uitvoer brengen van al hetgeen in de artikelen 2 en 3 van de statuten is genoemd. Indien andere instellingen of lichamen identieke werkzaamheden uitvoeren of identieke doelstellingen nastreven zoekt het bestuur met die organen contact en onderhoudt daarmee betrekkingen, ten einde zo mogelijk medewerking, c.q. samenwerking en financiële steun te verkrijgen c.q. te verlenen.
- art. 2 Het bijhouden van documentatie omvat o.m.: het vastleggen van gegevens, foto's, tekeningen, plattegronden; het investariseren van het markante gemeentebezit en het verzorgen van leggers of repertoria van al datgene, wat voor het doel van de vereniging van belang is.
- art. 3 Het opstellen en verstrekken van adviezen, zowel aan overheidsinstellingen als aan particulieren heeft o.m. betrekking op:
- het conserveren van karakteristieke zaken;
 - de vestiging van werkplaatsen, fabrieken, pakhuizen op plaatsen, die naar de visie van de vereniging daartoe niet geëigend zijn;
 - het straat aanzien, b.v. de erfafscheiding betreffende en de plaatsing van animatie-elementen en straatmeubilair, zoals: sierbestrating, lantaarns, bloembakken, luifels, reclamezuilen met klok, plattegrond, thermometer en barometer, lichtreclames, uithangtekens, zitbanken, kiosken, speelgelegenheden, terrasjes, koffieshops, muziektent, enz.

Nieuwsbrief 45

Augustus 1985

Verschijnt 4 maal per jaar

Bestuur:

G. Schuitemaker, Voorzitter
Ijssellaan 7,
2105 VA HEEMSTEDE tel. 023-288916

W. Verspoor, Secretaris
Wagnerkade 65,
2102 CT HEEMSTEDE tel. 023-283068

Chr. Smits, Penningmeester
W. de Withlaan 22,
2121 XE BENNEBROEK tel. 02502-8673

H.H. Hamming, Ledenadministratie
Provinciënlaan 100,
2101 SW HEEMSTEDE tel. 023-285034

Th. Dekker, redacteur Nieuwsbrief
Bosboom Toussaintlaan 47,
2103 SL HEEMSTEDE tel. 023-285136

J.L.P.M. Krol,
Joh. Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE tel. 023-282977

K. de Raadt
Zandvoortselaan 54
2106 CR HEEMSTEDE tel. 023-280641

mevr. R. Suiker
Fresialaan 26
2106 BS HEEMSTEDE tel. 023-288543

Contributie minimaal f. 15,-
(incl. f. 2,50 Restauratiefonds)

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester
v.d. Ver. Oud-Heemstede-Bennebroek
te Bennebroek.

Redactioneel

Het is dinsdag 30 juli en het giet van de regen. Echt een goede gelegenheid om de Nieuwsbrief van augustus persklaar te maken. Wat kunt u allemaal verwachten?

In de eerste plaats een oproep voor een nieuwe bijeenkomst: een excursie naar de Pauw-kerken. Maar het kan niet op. Want op vrijdag 1 november verwachten wij u in de Burgerzaal van het Heemstedse raadhuis.

Daar vindt dan de presentatie plaats van het boek "De straat waarin wij wonen". Over deze beide bijeenkomsten vindt u verderop in deze Nieuwsbrief nadere gegevens. Onze activiteiten t.a.v. het karakterbehoud van onze gemeenten staan centraal in een tweetal beschouwingen. De ene gaat over het Centrumplan te Bennebroek waar mevr. I. van Thiel-Stroman en de heer Chr. Smits de zienswijze van de VOHB verwoorden; de tweede heeft betrekking op de Blekersvaart in Heemstede waarvan steeds meer het karakter wordt bedreigd.

De heer Slob legt op zijn bekende boeiende wijze weer verband tussen Heemstede, Bennebroek en de Haarlemmermeer; de heer Schuitemaker en ondergetekende zijn op bezoek geweest bij een "oude" Heemstedenaar; u kunt via een bon relatief goedkoop komen aan een stratenboek van Heemstede; we stellen een aantal nieuwe leden aan u voor.

Na het themanummer van mei krijgt u nu wat meer een allegaartje onder ogen. Wij hopen dat deze verandering van spijs u doet eten!

Th. Dekker.

Aantasting Blekersvaart

Blekersvaart, begin 1985. Hoelang blijft dit karakteristieke deel van Heemstede nog intact? Foto: Th. Dekker

De VVD-fractie in de Heemsteedse gemeente raad heeft het voorstel gedaan om het noordelijk gedeelte van de Blekersvaart te "overkluisen". B&W van Heemstede staan daar in principe niet afwijzend tegenover doch wensen eerst een onderzoek in te stellen naar de mogelijke gevolgen.

Het bestuur van de VOHB heeft inmiddels per brief gewaarschuwd tegen de verdere aantasting van de Blekersvaart. In deze brief doet het bestuur een indringend beroep op het college van B & W het profiel van de Blekersvaartweg niet verder aan te tasten.

Het bestuur is van mening dat de richting waarin de bouwplannen gaan desastreuus is voor het profiel en dat daardoor de Blekersvaartweg in twee delen zal worden gehakt. Met behulp van een drietal op schaal verkleinde tekeningen wordt deze mening toegelicht.

Het bestuur wijst er verder op dat het niet nodig is om ter ontsluiting van het Blekersvaartkwartier panden te slopen omdat de voor deze ontsluiting benodigde terreinen al in handen van de gemeente zijn. Om de noodzakelijke renovatie van een aantal panden te verwezenlijken stelt het bestuur voor deze niet te slopen doch ze te bestemmen voor jonge ondernemers, de z.g. "starters". E.e.a. gebaseerd op de "Structuurschets voor het Gewest Kennemerland".

Tenslotte doet het bestuur een dringend beroep op het gemeentebestuur om de Blekersvaartweg te bestempelen als "beschermd dorpsgezicht" en geen sloopvergunningen meer voor panden aan deze weg af te geven.

Premie - uitreiking Adriaan Pauwjaar

Op dinsdagavond 14 mei waren 571 leden van de VOHB thuisgebleven. Dat betekende dat 90 leden wel naar de Voorwegschool waren gekomen. Deze leden waren niet alleen. Ook een aantal genodigden hadden de gang naar de eeuwenoude "leerruimte" gemaakt: jhr.mr.O.H.v.d.Bosch, burgemeester van Heemstede, mevr. van Egenschot, echtgenote van de burgemeester van Bennebroek, de heer Sanchez Bustamante, de Spaanse cultuureel attaché, de auteurs van het gedenkboek Adriaan Pauw, de auteurs van de lesbrieven over Adriaan Pauw.

In de sfeervolle centrale hal hield voorzitter Schuitemaker zijn openingswoord. Het grootste gedeelte van zijn toespraak hield hij in het Nederlands maar tot aangename verrassing van onze Spaanse gast en tot bewondering van de overige aanwezigen heette hij de heer Bustamante in zijn eigen taal welkom.

Vervolgens belichtte ons bestuurslid, de heer H.Krol, de figuur Adriaan Pauw. Op zeer boeiende wijze liet de heer Krol Pauw tot leven komen en door een langdurig applaus na afloop lieten de aanwezigen blijken dat zij het betoog ten zeerste hadden gewaardeerd.

Opnieuw trad de heer Schuitemaker voor het voetlicht. Deze keer om de eerste exemplaren van de jaarpremie uit te reiken aan de burgemeesters van Heemstede en Bennebroek, aan de heer Bustamante en aan de auteurs, de heren H.W.J. de Boer en H.Bruch.

In zijn dankwoord wees de heer van de Bosch op de grote betekenis die onze vereniging heeft voor het levend houden van het historisch besef van de Heemstedenaars en Bennebroekers. Hij sprak zijn waardering uit voor de vele activiteiten die de VOHB onderneemt en wenste haar daarbij veel succes.

Onder het genot van een hapje en een drankje kon nu via de bon in de Nieuwsbrief gratis exemplaren worden uitgereikt en om ongeveer 22.30 was deze geslaagde avond achter de rug.

Heemstede, Bennebroek en Haarlemmermeer

Een drietal heren van Wickvoort Crommelin uit Heemstede en baron van Verschuier uit Bennebroek hebben een rol gespeeld in de vroegste geschiedenis van de gemeente en polder Haarlemmermeer. Eerstgenoemden vooral als eigenaren en exploitanten van de Cruquius Hoeve en laatstgenoemde als eigenaar van landerijen in de Meer en als lid van de afdeling Haarlemmermeer van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw. Hoewel de heren Crommelin ook wel belangstelling hadden voor de landbouw, ging hun interesse toch in de eerste plaats uit naar de paardenfokkerij en naar de veehouderij en wat daar verder bij hoorde. Baron van Verschuier van 'De Hartekamp' was echter een typisch voorbeeld van een landgoedbezitter met belangstelling voor het gehele agrarische terrein. Hij behoorde tot die 19e-eeuwse grootgrondbezitters, die men rangschikte onder 'hereboeren' en aan wie de landbouw ontzettend veel te danken heeft gehad. Over de heren van Wickvoort Crommelin is meer geschreven dan over baron van Verschuier en dat was een gevolg van hun successen met de paardenfokkerij, maar ook van hun rol in het polderbestuur.

Voor wat de Baron van Verschuier betreft volgen hierna enkele feiten waaruit zijn veelzijdige agrarische belangstelling moge blijken. Van Verschuier had na de droogmaking enige stukken land vlak bij De Glip in de nieuwe polder gekocht en wel voor tezamen f 62.300,-. Op deze stukken stichtte hij twee boerderijen, die volgens een overzicht opgesteld in 1868 door burgemeester Mr. Amersfoordt van 'De Badhoeve' heetten 'Onvermoeid Vooruit' en 'Overleg Alles'. Op eerstgenoemde boerderij woonde ene Ten Hage en op de tweede genoemde Otto Groeneveld. In 1857 vertelde Mr. Amersfoordt in een van zijn bekende lezingen voor het genootschap 'Felix Meritis' in Amsterdam dat de weg van Bennebroek naar de Haarlemmermeer 'onlangs verbeterd was tengevolge van bemoeiingen van den Baron van Verschuier'. Dat is natuurlijk niet zo vreemd want de baron had er zelf het grootste belang bij dat hij op niet al te ongemakkelijke wijze regelmatig zijn boerderijen kon bereiken. In het Weekblad van Haarlemmermeer van 1862 stond een lijst afgedrukt van werktuigen, die alle op de buitenplaats en de boerderijen van hem werden gebruikt. Wel een bewijs dat hij een vooruitstrevend landgebruiker was. In datzelfde blad stond ook in dat jaar een advertentie waarin op 'Rusthof' blijkbaar een boerderij nabij Bennebroek en het station Vogelenzang, een ruime keuze van fokbiggen aanwezig was van een groot Engels soort en dat op 'Onvermoeid Vooruit' in de Haarlemmermeer rammen van het volbloed Lincoln- en Leicester ras en gekruiste rammen te koop waren. Dit wijst op een voor die tijd moderne kleinveeteelt. In 1862 bracht een 25-tal leerlingen van de Duitse akkerbouwschool te Bonn onder leiding van directeur Dr. Hartstein een bezoek aan een zijner boerderijen. De Duitse

leider had er een verslag over geschreven dat in bedoelde weekblad werd afgedrukt. Verder blijkt uit allerlei berichtjes uit datzelfde weekblad en in dat zelfde jaar dat de heer Van Verschuer schapen had ingestuurd naar een schapenkeuring en had deelgenomen aan de landbouwtentoonstelling te Haarlem. In dat jaar was A. v. Egmond bedrijfsboer voor de baron op 'Onvermoeid Vooruit' en op 'Rusthof' was dat ene G. Meerboer, maar waar die hofstede lag weet ik niet.

Twee jaar later (1864) schreef Van Verschuer voor genoemd weekblad een artikel over 'broei-voeder' in verband met het vetmesten van vee. In dit jaar had hij ook een overzicht ingestuurd bij de afdeling Haarlemmermeer van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw waarin hij vertelde wat de paardenfokkerij hem de laatste tien jaar had opgeleverd (dus vanaf ±1853). Het weekblad van 1875 vermeldt een overzicht van de behaalde prijzen door baron Van Verschuer met ingezonden vee en paarden ter tentoonstelling van de Hollandsche Maatschappij op 15 september te Zaandam gehouden. Toen in 1879 te Haarlem weer een grote landbouwtentoonstelling gehouden werd zond hij opnieuw allerlei zaken in, waarvan er vele bekroond werden o.a. paarden, een melkgevende schot, een kuiskalf, een ram met 13 melkgevende fokschapen, springrammen e.d.m. maar ook gewassen van eigen grond, zoals tarwe, gerst, haver, mangelwortelen, paardenpeen en zelfs... zelf gemaakte kaas.

Toen besloten werd om in 1884 - dus vorig jaar precies een eeuw geleden - een grote internationale landbouwtentoonstelling te Amsterdam te houden werd in de commissie van advies Baron van Verschuer benoemd. Hij stelde in dat kader een nota op betrekking hebbende op de verbetering van de paardenfokkerij, een onderwerp dat toch blijkbaar nog altijd zijn belangstelling had.

In dat jaar was de baron al 70 jaar geworden.

Het laatste bericht dat zich in mijn archief bevindt stamt uit 1882 en betreft een advertentie die door notaris Dólleman geplaatst was en waarin deze aankondigde dat hij op 1 augustus in 'De Nieuwe Geleerde Man' te Bennebroek allerlei gewassen welke nog te velde stonden op de bouwhoeven 'Onvermoeid Vooruit' en 'Beleid met Vlijt' beide gelegen vlak bij Bennebroek in de Haarlemmermeer vlak over de Ringvaart (aldus de tekst) benevens 1 ha zomerrogge staande op de overplaats der Hofstede De Hartekamp. Hieruit blijkt, dat ook een gedeelte van de overplaats (thans Linnaeushof) voor de landbouw werd gebruikt. Uit de advertentie zou men mogen opmaken dat de boerderij 'Beleid met Vlijt' ook aan baron Van Verschuer toebehoorde, al was zij dan op een kavel gelegen die indertijd niet door Van Verschuer was aangekocht. Op de lijst van burgemeester Amersfoordt uit 1868 vind ik wel een boerderij van die naam in de buurt maar toch op een andere kavel. Best mogelijk dat hij er dus in de loop der jaren land bijgekocht had.

Een volgende keer iets over de landbouw-zaken waarmede de heren van Wickevoort Crommelin zich in de Meer hebben bezig gehouden.

Slob.

Nieuwe leden

Tot en met 1 juli 1985 hebben we een groot aantal nieuwe leden kunnen inschrijven. Onderstaand geven wij u een opgave.

Wij heten ze van harte welkom en spreken de hoop uit dat zij zich snel bij onze vereniging zullen thuisvoelen en wij hopen ze op een van onze bijeenkomsten te mogen begroeten.

Lijst van de ingeschreven NIEUWE LEDEN.

Drs. A.T.J. Krol	Bennebroek
Edw.C. Heukels	"
W. Evers	"
P.G. Spronk	"
C. Vrugt	"
Mevr. M.v.d. Zwet-Ruigrok	"
C.W. Korevaar	Haarlem
Mevr. W. van Neck	"
Mevr. Drs. H.S. Danner	"
J.H.F.M. Heerkens Thijssen	Bentveld
J.K. van Es	Leidschendam
C. Raateland	Zwanenburg
H.H. Barger	J.F. Doets
M. Bisdom	Ir. J.W. Siebenga
Ir. H.Th. Bussemaker	R.E. Dijkman
H. Koopman	G.J.R. de Jong
Mr. J.W. Rutgers	J.G. Brouwer
Ir. W. Wigman	Drs. W. 't Hooft
Mevr. T.v. Schendelen-Nigten	C.F. Erkelens
A. Verdonshot	Mevr. E.J. Klöpping
Mevr. M. Koomen-Otterloo	G. Ottenhof
J. van Schie	H.P.M. Peeperkorn
A. Kulk	I.R. Tamminga
Mevr. M.v. Wasbeek-Brunsting	J.W. Verhoeven
Mevr. J. van Duinen	C.A. v.d. Wiel
G. Verdonshot	F.A. de Zaijfer
L. Zwarter	Dr. J.T. van Stegeren
J. Bloemendaal	T. Koetsier
Mevr. H. Groenendijk-Bloemendaal	Mevr. S.M. Faas
T.E. Mataheru	J.A. Klok
Mevr. A.H.B. v.d. Steur-ten Pas	R.V. Koe
A. v. 't Hof	Prof. Dr. H. Verheul
Drs. H.P. Aardweg	
A.M.Th.J. Vlaming	
Mevr. A.F. Gevers Deynoot-v. Beck	Vollenhoven
Mevr. F. Heijn-B. Tourniaire	
Mevr. B. Heeres-Bennema	
Mevr. A.H. Veldmaat-Wansink	
Mevr. I. Hennink-Kuiten	allen te Heemstede

Gedenkpenning Adriaan Pauw

Het is nog steeds mogelijk om de gedenkpenning van Adriaan Pauw, vervaardigd door de Heemstedse kunstenaar Joost van Vlijmen, te bestellen. De kosten van deze fraai uitgevoerde penning (diameter 6 cm) bedragen f 69,- per stuk. U kunt u opgeven bij een van de bestuursleden Schuitemaker, Krol of Hamming. (telefoonnummers staan op het eerste blad.)

Pauw - kerketocht

Onze najaarsexcursie - hoe kan het ook anders - staat dit jaar eveneens in het teken van Adriaan Paauw.

We gaan namelijk de beide kerken bezoeken die gesticht zijn door de familie Pauw. We hebben het volgende programma gepland:

DATUM: ZATERDAG 28 SEPTEMBER 1985

PLAATS: De Oude Kerk aan het Wilhelminaplein te Heemstede en de Gereformeerde Kerk aan de Binnenweg te Bennebroek.

EXCURSIEINDELING

- 9.45 Verzamelen bij de Oude Kerk.
- 10.00 Rondleiding door de weleerwaarde heer ds. E. Sneller.
- 10.45 Koffiedrinken in de Pauwehof. Het eerste kopje biedt het bestuur graag aan u aan.
- 11.15 Vertrek op eigen gelegenheid naar Bennebroek. Wij doen een beroep op onze leden die per auto komen de voetgangers onder onze leden een lift naar Bennebroek aan te bieden.
- 11.45 Begin van de excursie in de Bennebroekse Pauwkerk o.l.v. de heer M. Verkaik.
- 12.30 Einde van de excursie.

N.B. De genoemde tijden zijn uiteraard bij benadering.

Het bestuur verwacht u graag!

Het Centrumplan van Bennebroek

Tegenover de Bennebroekerlaan ligt een groot, vrijwel onbebouwd stuk land. Voor inwoners van dit voormalige blekersdorp al generaties lang een vertrouwde aanblik, voor nieuwe ingezetenen en passanten, gewend aan dicht bebouwde dorpskommen, een aangename verrassing.

Het gebied, dat wordt begrensd door de Bennebroekerlaan (Z), de Rijksstraatweg (W), het Linnaeushofbos (N) en de Binnenweg (O), heeft altijd een open landelijk karakter gehad. Oorspronkelijk behoorde het tot de meest oostelijk gelegen strandwallen, de oudste duinen die in de 16de eeuw grotendeels werden afgegraven. De vaarten, waarlangs het zand werd afgevoerd, zijn nog aanwezig. De Rohellerzandvaart, die nu Bennebroekervaart heet, stond vroeger in verbinding met de Haarlemmermeer, thans met de Ringvaart. Vanaf de Bennebroekerlaan is duidelijk te zien hoe deze zanderijgrond afsteekt tegen de hoger gelegen, nog altijd bestaande strandwal, het Linnaeushofbos. De evenwijdig aan de kustlijn parallel aan elkaar opgeworpen strandwallen werden afgewisseld door moerassige gebieden met een veenafzetting. Deze ook wel strandvlakten genoemde gronden waren het meest geschikt voor bebouwing en aanleg van wegen. Daar vinden we dan ook de Rijksstraatweg en de Binnenweg, het Huis te Manpad en de Hartekamp. Een ongerept stukje strandvlakte is het rechts van de Binnenweg (richting Heemstede) gelegen Reigersbos.

Op de afgegraven duingrond vestigden zich eerst blekers, later bloembollenkwekers. Voor een genuanceerder beeld van de geschiedenis van dit gebied verwijzen we graag naar Mr. J.W. Groesbeeks boek "Bennebroek, beeld van een dorpsgemeenschap" (Walburgers 1982).

In 1980 stonden de tulpenbedden tegenover het gemeentehuis, eigendom van de kweker W. van Lierop, voor het laatst in bloei. De gemeente Bennebroek kocht de grond aan. Sindsdien houden de gemeente en de politieke partijen zich bezig met de herstructurering van dit centraal in Bennebroek gelegen gebied d.m.v. het zogeheten Centrumplan.

Van meet af aan heeft de behoefte aan een ontmoetingscentrum, gesitueerd tegenover het gemeentehuis, een belangrijke rol in de planning gespeeld. Bennebroek heeft immers geen echte dorpskern. De gedachte gingen zowel uit naar een park met vijver en muziektent als naar een multifunctioneel centrum. Dit laatste idee werd door een werkgroep van D'66 uitgewerkt en de bevolking in april 1981 aangeboden in de vorm van een discussienota "Een hart voor Bennebroek". Het voorstel omvatte o.m. een bibliotheek, een postkantoor, een peuterspeelzaal, een dorpshuis, een binnensportaccommodatie, winkels en uitgebreide woningbouw.

In latere voorstellen van B & W is gelukkig niet veel meer van dit omvangrijke bouwproject terug te vinden. Maar de sporthal, woningbouw en parkeerruimte bleven op het programma en er bleek nu ook behoefte te bestaan aan uitbreiding van het kerkhof naast de N.H.-kerk en uitbreiding van het tennispark. Een jaar geleden kwamen B & W van Bennebroek met een bijgesteld ontwerp-bestemmingsplan benevens drie alternatieve plannen, waarin wensen van raadfracties waren verwerkt.

Centrumplan Bennebroek: de Geitewei.

Op 20 en 21 juni 1984 werden hoorzittingen voor de dorpsbewoners gehouden; twee bestuursleden van de VOHB en architect T.J. Jongh Visscher, waren daarbij o.m. aanwezig. Tijdens deze voorlichtingsavonden bleek de VVD het voorstel van B & W in grote lijnen te steunen: een parkachtige aanleg tegenover het gemeentehuis, een recreatie/sportgebouw op het vroegere terrein De Lijster, een wandelpad van het gemeentehuis naar het Linnaeushofbos, handhaving van het reeds bestaande evenemententerrein tegenover de Bennebroekerdreef en van het fietscrossterrein op de Geitewei; voorts woningbouw, maar alleen op De Dageraad. De andere politieke partijen bleken voornamelijk geporteerd voor een alternatief plan, dat dezelfde elementen bevat in een andere schikking met als belangrijkste afwijking, dat het tennispark verplaatst zou moeten worden naar het land De Lijster om zo ruimte te bieden aan woningbouw. Ook zou de sporthal iets dichterbij het gemeentehuis komen te liggen dan voorzien in het plan van B & W.

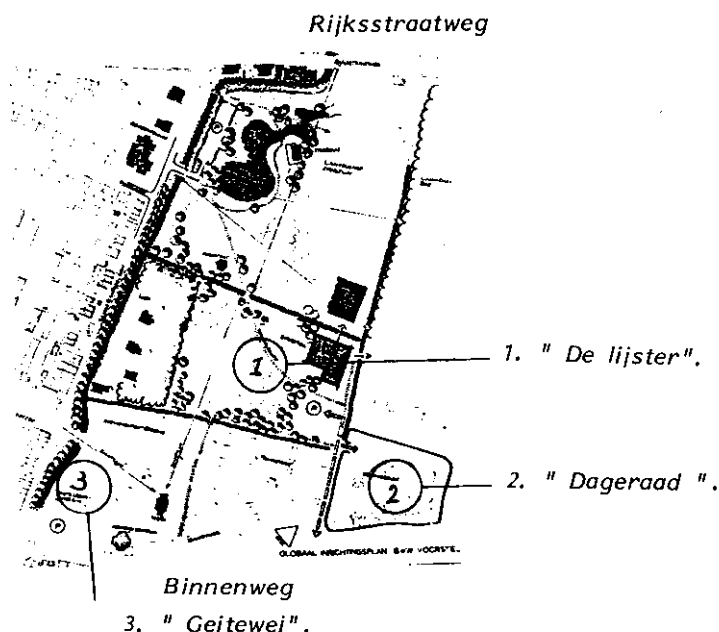
Op 3 juli 1984 zond de VOHB een brief aan B & W van Bennebroek met de volgende aanbevelingen: karakterbehoud van de bestaande situatie, eliminatie van de vijver, verplaatsing van de geplande sporthal naar de overige sportvoorzieningen in het Rottegat, en vooral ook behoud van het landelijke karakter rondom de N.H.-kerk. Het enige effect dat deze brief heeft gehad, is de schrapping van de vijver uit de oorspronkelijke plannen.

Op 23 mei van dit jaar is het alternatieve plan (zonder vijver en met enkele kleine wijzigingen) in beginsel door de Raad aangenomen.

Wat ons vooral zorgen blijft baren, zijn de woningbouw in de onmiddellijke nabijheid van de kerk en de dominerende sporthal. Bij de volgende inspraakronde zal de vereniging op deze ongunstige aspecten blijven hameren. Wij herhalen, dat dit Cenumplan niet zomaar een willekeurig stuk bouwland betreft maar een heel bijzonder stuk Kennemerland, een plek waar de structuur van de strandwal en strandvlakte nog intact is gebleven en bewust of onbewust wordt beleefd. Deze unieke situatie bepaalt in hoge mate de sfeer van het dorp, van het Bennebroekse leefmilieu. Het is van wezenlijk belang dat deze toestand zoveel mogelijk gespaard blijft.

I. van Thiel-Stroman

Chr. Smits

Raadsbesluit 23 mei 1985

Een geboren en getogen Heemstedenaar

De heer F.H. van de Berg is geboren en getogen in Heemstede en heeft deze plaats van een eenvoudig dorp zien uitgroeien tot de welvarende gemeente die ze nu is.

De heer v.d. Berg heeft zijn hele leven als particulier tuinman gewerkt. Hij heeft de tijd meegemaakt dat in oktober het tuinpersoneel tot het voorjaar werd ontslagen en maar moest zien in de tussenliggende tijd te kunnen blijven bestaan. De heer v.d. Berg deed dat door dan als slager werkzaam te zijn.

In zijn tijd verdween het "Bullehofje" en werd vervangen door de kinderbegraafplaats. In zijn jeugd bestond de hertekamp nog niet: dat was gewoon een weiland. Het huidige hertehok is de oude muziektent die destijds bij het Verversingshuis stond. Hij heeft de tennisbanen zien komen op de plaats waar vroeger de boomgaard van de familie Willems lag. Als jongen had hij de gewoonte om de appelboomgaard met een bezoek te vereren en een gestolen appeltje was altijd lekkerder dan een rechtmatig verkregen exemplaar.

Toen waren er veldwachters. Eén van hen was de heer de Wilde. Als men door de veldwachter was opgepakt en opgesloten moest worden dan stelde het gemeentebestuur daar de rijwielstalling van het raadhuis ter beschikking. De Wilde was tevens boswachter en had o.m. tot taak om met het luiden van een tuinbel "zijn" boswachters op te roepen als dat noodzakelijk werd geacht. Als boswachter had men tevens de taak om bij zonsondergang de toegangshekken tot Groenendaal te sluiten en deze bij het opkomen van de zon weer voor het publiek te openen.

De heer v.d. Berg herinnert zich nog de twee FLORA'S gehouden in de jaren 1925 en 1935. Deze bloementoonstellingen werden gehouden op het gebied van de huidige Vrijheidsdreef en het westelijk daarvan gelegen trapveldje. In 1925 kwam Koningin Wilhelmina de Flora openen. Ter gelegenheid van deze opening was o.a. de Molenlaan versierd met de vlaggen van een groot aantal landen.

Veel heeft de heer van de Berg in de loop der jaren zien verdwijnen: de "walvisbank", bestaande uit walvisbeenderen, de Belvédère tegenover het molentje, de schelpengrot en de biljartkoepel bij het Verversingshuis. En niet te vergeten de tram, waarvan het eindpunt op de Camplaan was gevestigd. Maar ook vele dingen heeft hij zien komen: de Dreef, de wijk Leeuwenhoven (als enige wijk in Heemstede waar de woningen op heipalen staan), de wijken rondom het Wilhelminaplein, de Eijkmanlaan en omgeving op het gebied van de voormalige volkstuintjes.

Terugkijkend is de heer v.d. Berg best tevreden over zijn leven.

"De armoede van toen kennen we niet meer."

Th. Dekker

G. Schuitemaker

Notulen van de Algemene Ledenvergadering

gehouden op 12 juni 1985, in de Princehof te Heemstede.

Om tien over acht opende voorzitter Gerard Schuitemaker de vergadering, en verwelkomde de aanwezige leden. Daar er geen ingekomen stukken waren, ging hij in één ruk door met de mededelingen, welke van huishoudelijke aard waren. Tevens gaf hij een beknopt overzicht van de activiteiten van het bestuur en de commissie Karakterbehoud.

Agendapunt 3: De notulen van de jaarvergadering 1984 werden door de secretaris voorgelezen en door de vergadering goedgekeurd.

Agendapunt 4: Het jaarverslag over 1984 (en niet over 1985, zoals abusievelijk was gedrukt), bevond zich als bijlage bij de agenda. Dit verslag gaf geen aanleiding tot vragen of opmerkingen en werd eveneens goedgekeurd.

Agendapunt 5: De kascommissie deed bij monde van de heer Gubbens verslag over het financieel beheer van de penningmeester en verzocht de vergadering onze thesaurier décharge te verlenen. Dit geschiedde.

Agendapunt 6: Inplaats van de heer W. Gubbens, die aan de beurt van aftreden was, werd de heer L.J. Wolthuis bij acclamatie gekozen.

Agendapunt 7: Over de jaarcijfers 1984 en de begroting 1985 werden verschillende vragen gesteld en opmerkingen gemaakt. Over het niet verlenen van subsidie door de gemeente Bennebroek b.v. De penningmeester legde uit, dat men veronderstelde, dat onze vereniging rijk genoeg was. Onze zuinigheid werd zijns inziens gestraft. De heer Vleeskruyer gaf als insider een toelichting op de door zijn gemeente gevolgde procedure. Reeds enig maanden is onze penningmeester bezig om in Bennebroek meer begrip voor onze situatie te krijgen.

N.a.v. het Restauratiefonds merkte Ben van Tongeren op, dat zijns inziens hiervoor een andere opzet gemaakt dient te worden. Hij zou het fonds graag meer gestructureerd willen zien. Dus niet meer het "ad hoc" bedragen ter beschikking stellen. (O.m. de Ceder).

De voorzitter zegde toe, deze taak in het bestuur diepgaand door te nemen.

Agendapunt 8: Wij namen afscheid van twee zeer gewaardeerde bestuursleden. Bij zijn toespraken tot Irene van Thiel en Piet Kapsenberg bleek duidelijk dat onze voorzitter kans zag, niet alleen de gevoelens van hemzelf, doch tevens die van de andere bestuursleden te verwoorden.

Daar er geen tegen-kandidaten waren voorgedragen, werden de door het bestuur voorgestelde kandidaten, t.w. mevrouw R. Suiker-Wolf en de heer K. de Raadt bij acclamatie gekozen tot leden van het bestuur.

Agendapunt 9: De rondvraag is in het algemeen een dankbaar agendapunt voor een vereniging. Deze avond was men er reeds vroeg mee begonnen. Tijdens de bespreking van de jaarcijfers bleek dit duidelijk.

Voor de goede orde en overzichtelijkheid dus nu maar alles bij elkaar. De heer Laimböck heeft vorig jaar het pand op Berkenrode gekocht. Hij wil dit monument geheel opknappen. (ook binnen). Ben van Tongeren vond dat de reparatie van de klokkenstoel op het dak echt iets voor het restauratie-fonds zou zijn. (Duidelijk zichtbaar vanaf de weg. En de heer Laimböck zou een bijdrage van onze vereniging ook op prijs stellen.)

Wij moeten wel beseffen, dat het altijd om een symbolisch bedrag gaat! De heer Bomans vroeg nog aandacht voor Groenendaal. Lies Visser deed mededelingen over de Blekervaart. Hier haakte van Tongeren op in, met de mededeling, dat om het Tegeltablau van Peeperkorn te behouden, de Stichting Historisch Museum Zuid-Kennemerland een brief zou schrijven naar B & W van Heemstede, om ons verzoek te ondersteunen.

Ir. Colenbrander sprak over de pomp in Heemstede (1916). Over grensstenen werd nog gepraat: interessant is, dat een oude steen nog in de tuin van Spaar en Hout staat.

De heer Enters wilde graag wat meer weten over het gebruik van het Hildebrandhuis.

Zover het mogelijk was werden de vragen door de voorzitter beantwoord, opmerkingen werden "meegenomen" om in het bestuur uit te werken. De penningmeester wer geprezen en bedankt.

W.V.

Na de pauze werd een half uur later dan de bedoeling was, begonnen met de films over Bloembollencultuur in verleden en heden door de heer Frans Roozen. Enige historische zwart-wit filmpjes en een prachtige kleurenfilm, voorzien van een zó boeiend commentaar, dat maar weinigen in de gaten hadden, hoe laat het inmiddels was geworden.

We kunnen terug zien op een plezierig en leerzaam verlopen avond en hopen, dat volgend jaar wat meer leden hun drempelvrees zullen overwinnen. Een jaarverslag is heus geen saaie toestand.

W. Verspoor, secretaris

Engelbertus van Heemstede

"Inclytus Hemstedius" (=beroemd Heemstedenaar) als kerkelijk leider in Limburg

De laatste Heer van Heemstede in het mannelijk geslacht van het Middel-eeuws gravengeslacht van Heemstede was ridder Jan, die van 1446 tot 1473 Heemstede bestuurde en zich ook Baanderheer van Benthuizen mocht noemen. Gehuwd met Beatrix van Alkemade is hij, mede tengevolge van de handel en wandel van zijn grootvader en vader, in financiële problemen geraakt. Noodgedwongen doet hij afstand van zijn voor-

vaderlijk bezit, maar hij heeft nog één pijl op zijn boog. Hij weet zijn knappe erfdochter Hadewy te koppelen aan een vermogend Vlaams edelman, ridder Roeland le Fèvre, Raad en Hofmeester van Philips de Schone en Karel V en Tresorier van Vlaanderen. Hadewy krijgt gedaan dat haar echtgenoot Heemstede aankoopt en keert na tien jaar op het erfgoed terug. Eén van hun acht kinderen, Heer Engelbert van Heemstede, ambieerde een kerkelijke carrière en is omstreeks 1510 benoemd tot proost (deken en kapittel) in Maastricht. Als proost stond hij aan het hoofd van de St. Servatiuskerk en genoot hij een aantal bijzondere voorrechten. In de 15e eeuw was dankzij de Sint-Servaasviering het kerkcomplex bij het Vrijthof uitgegroeid tot een grote omvang en rijkdom die eigenlijk tot in onze tijd is gehandhaafd. In zijn hoedanigheid als proost schonk Engelbertus van Heemstede in 1517 aan Willem van Gellick het beneficium ter ere van de Heiligen Dionysius en Menardus, dat in de kerk gelegen was. Op dit altaar stichtte hij bovendien een nieuw beneficium van drie Heilige Missen per week, waarvoor hij 300 gulden gaf. Van keizer Karel V wist Engelbertus bevestiging te verkrijgen van alle privilegiën in St. Servaaskapitten (bij oorkonde van 10 maart 1534 verleend).

Als rentmeester van proost Engelbert trad op Thiery Wykaedt die op 18 mei 1534 verklaarde dat de proosdij op het grondgebied van het keizerrijk buiten de grens der stad Maastricht goederen noch inkomsten bezat. Edoch, Jacques de Roech, deken van Nivelles, en als keizerlijk commissaris belast met de inning van geld der geestelijken vertrouwt de zaak niet helemaal en laat op 24 mei weten dat hij met deze verklaring geen genoegen kan nemen. Engelbertus van Heemstede antwoordt één week later dat de mededeling van zijn rentmeester in tegenwoordigheid van een notaris en getuigen naar waarheid is gedaan en dat zijn proosdij geen goederen in de omgeving heeft die hem belasting schuldig maakt. Wel geeft hij toe een wei te bezitten van drie bunder, in gebruik om zijn paarden te grazen, niet met zekerheid wetende of deze grond gelegen is in het rechtsgebied van zijn proosdij dan wel ressorteert onder de erflanden van de Keizer.

Engelbertus slaagde niet in zijn poging belasting te ontlopen, immers op 9 februari 1535 stuurt Nicolaus Rave, rentmeester van het land van Limburg, een aanslag van niet minder dan 470 gulden en 15 stuivers, wegens "goederen gelegen onder de erflanden van de Keizer"..... Engelbertus van Heemstede maakte een reis naar het Heilig Land. Hij was ook Apostolisch pronotaris (pauselijk notaris). De verzen die hij zou hebben geschreven zijn, voorzover mij bekend, niet bewaard gebleven.

Engelbertus van Heemstede overleed op 6 november 1539 en werd nabij het altaar van de Heilige Servatius in de middenbeuk der kerk begraven onder een grote grafsteen, versierd met veel brons. In het midden daarvan bevindt zich een koperen plaat met een neo-latijnse tekst, in letterlijke vertaling luidend:

"Een vooraanstaand held op beroemde plaats geboren
Is gevallen voor het lot. Die eens vereerd,
Een beroemd Heemstedenaar genoemd werd
Die nu in deze kleine grafterp ligt.

Als energiek soldaat had hij Turkse kusten bezocht.
Gedaan had hij dit slechts uit liefde voor God
Geleerd was hij gewend gedichten te schrijven.

Eeuwig was voor hem de lof en voor altijd de faam
Die gewoon is in aller heilige hallen te vertoeven
Nu heeft hij de eeuwige adem weg van hier.
Brengt, mensen, de goden reine gebeden
Even rein als de ziel zelf de hemel-
gewelven doorvliegt".

Na zijn dood bleef het proostschap van de St. Servaas vacant tot september 1543. Vermeldenswaard is nog dat Heer Engelbert van Heemstede als proost van Maastricht sedert 1526 ook enige tijd curator is geweest van de Nieuwe Kerk in Delft en dat een bastaardzoon, eveneens Engelbert van Heemstede geheten, in de voetsporen van zijn vader is getreden als proost van Wassenberg en kanunnik van St. Jan in Maastricht, voorts priester was van de Zijlhof(Leiderdorp), een stuk grondgebied tot 1542 in het bezit van Roeland le Fèvre van Heemstede.

Hans Krol

De straat waarin wij wonen

Wist u dat:

1. er 321 straatnamen in Heemstede zijn?
2. er zes straatnamen zijn in Heemstede waarvan de oorsprong van de naam teruggaat tot voor 1620?
3. er 32 straten in Heemstede vernoemd zijn naar personen die enige tijd in Heemstede hebben gewoond?

Dit alles en nog veel meer vindt u in het op 1 november a.s. te verschijnen boek: "De straat waarin wij wonen", geschreven door de Heemstedenaar H. Smit en uitgegeven door uitgeverij Kruseman. Het boek is de geïllustreerde geschiedenis en verklaring van de straatnamen in Heemstede. De leden van de VOHB worden uitgenodigd om op vrijdag 1 november om 20.00 uur 's avonds naar de Burgerzaal van het raadhuis te komen waar onder auspiciën van onze vereniging dit boek ten doop zal worden gehouden.

En als u dan ook nog onderstaande bon invult dan krijgt u op de normale verkoopprijs van f. 29,75 een korting van f.9,75!

De avond zal verder worden gevuld met een lezing en/of djavoorstelling die zowel betrekking zal hebben op de straatnamen als op Adriaan Pauw. Want Pauw was immers op 1 november exact 400 jaar geleden jarig? In de pauze van deze avond kunt u kennismaken van een kleine historische tentoonstelling.

BON.

Naam:.....

Adres:.....

Woonplaats:.....

heeft tegen inlevering van deze bon recht op een korting van f.9,75 op de verkoopprijs van het boek "De straat waarin wij wonen".

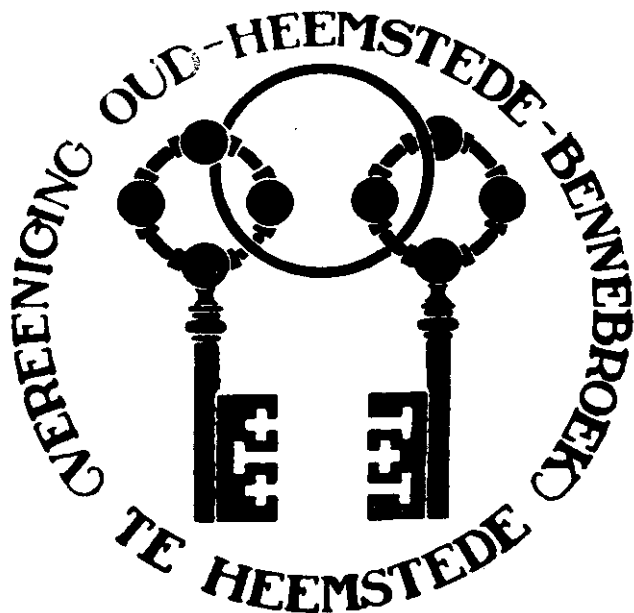
De bon is geldig tot 1 januari 1986 en kan na 1 november op het raadhuis van Heemstede worden ingeleverd.

Belangrijkste Artikelen uit de STATUTEN van
de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek".

- art. 1 De vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek", vereniging tot bevordering der kennis van het verleden, heden en toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, oorspronkelijk opgericht op 12 maart 1947 wordt, te rekenen van 12 maart 1972 af, aangegaan voor de tijd van 29 jaren en alzo eindigende op 11 maart 2001.
- art. 2 De vereniging is gevestigd te Heemstede en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis en de belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, alsmede het behoud van alle zodanige zaken, die van historische, esthetische en/of stedebouwkundige betekenis zijn.
- art. 3 Zij tracht dit doel te bereiken door:
- het uitgeven van geschriften,
 - het bijhouden van documentatie,
 - het geven van adviezen,
 - het houden van lezingen, tentoonstellingen en excursies,
 - alle andere wettige middelen, die zij voor dit doel bevordelijk acht.
-

Belangrijkste Artikelen uit het
H u i s h o u d e l i j k R e g l e m e n t
van de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek"

- art. 1 De werkkring der vereniging omvat het ten uitvoer brengen van al hetgeen in de artikelen 2 en 3 van de statuten is genoemd.
Indien andere instellingen of lichamen identieke werkzaamheden uitvoeren of identieke doelstellingen nastreven zoekt het bestuur met die organen contact en onderhoudt daarmee betrekkingen, ten einde zo mogelijk medewerking, c.q. samenwerking en financiële steun te verkrijgen c.q. te verlenen.
- art. 2 Het bijhouden van documentatie omvat o.m.: het vastleggen van gegevens, foto's, tekeningen, plattegronden; het investariseren van het markante gemeentebesit en het verzorgen van leggers of repertoria van al datgene, wat voor het doel van de vereniging van belang is.
- art. 3 Het opstellen en verstrekken van adviezen, zowel aan overheidsinstellingen als aan particulieren heeft o.m. betrekking op:
- het conserveren van karakteristieke zaken;
 - de vestiging van werkplaatsen, fabrieken, pakhuizen op plaatsen, die naar de visie van de vereniging daartoe n i e t geëigend zijn;
 - het straat aanzien, b.v. de erfafscheiding betreffende en de plaatsing van animatie-elementen en straatmeubilair, zoals: sierbestrating, lantaarns, bloembakken, luifels, reclamezuilen met klok, plattegrond, thermometer en barometer, lichtreclames, uithangtekens, zitbanken, kiosken, speelgelegenheden, terrasjes, koffieshops, muziektent, enz.

Nieuwsbrief 46

November 1985

Verschijnt 4 maal per jaar

Let op: Acceptgirokaart ingesloten

Bestuur:

G. Schuitemaker, Voorzitter
IJssellaan 7,
2105 VA HEEMSTEDE tel. 023-288916

W. Verspoor, Secretaris
Wagnerkade 65,
2102 CT HEEMSTEDE tel. 023-283068

Chr. Smits, Penningmeester
W. de Withlaan 22,
2121 XE BENNEBROEK tel. 02502-8673

H.H. Hamming, Ledenadministratie
Provinciënlaan 100,
2101 SW HEEMSTEDE tel. 023-285034

Th. Dekker, redacteur Nieuwsbrief
Bosboom Toussaintlaan 47,
2103 SL HEEMSTEDE tel. 023-285136

J.L.P.M. Krol,
Joh. Verhulstlaan 26,
2102 XT HEEMSTEDE tel. 023-282977

K. de Raadt
Zandvoortselaan 54
2106 CR HEEMSTEDE tel. 023-280641

mevr. R. Suiker
Fresialaan 26
2106 BS HEEMSTEDE tel. 023-288543

Contributie minimaal f. 15,-
(incl. f. 2,50 Restauratiefonds)

Giro 27.35.06 t.n.v. de Penningmeester
v.d. Ver. Oud-Heemstede-Bennebroek
te Bennebroek.

Redactioneel

De hoofdmoot van deze Nieuwsbrief wordt gevormd door een artikel van Hans Krol over Adriaan Pauw. Niet degene die we in dit jaar met zoveel verve hebben herdacht doch zijn zoon, de eerste heer van Bennebroek als zelfstandige gemeenschap.

Mevrouw van de Mey haalt herinneringen aan de tijd die zij in de omgeving van de Blekersvaart doorbracht. Ook ons nieuwe bestuurslid K. de Raadt is in het verleden gedoken en neemt ons mee op een wandeling in het begin van de 20e eeuw.

Terug naar het heden waar mevr. R. Suiker en ondergetekende verslag doen van de Pauw-kerkentocht. We hebben er een paar foto's bij gezet om de afwezigen te kunnen laten zien wat ze gemist hebben.

In het verslag van de premie-uitreiking is ten onrechte de indruk gewekt als zouden alleen de heren Bruch en de Boer als auteurs van deze uitgave zijn opgetreden. Ook de heren van Ravesteyn, Groesbeek en Krol hebben hun zeer gewaardeerde bijdrage geleverd. Het leek ons goed om dit -wellicht ten overvloede- nog even te memoreren.

De feestdagen staan weer voor de deur. Wij wensen onze leden graag toe dat zij deze in een prettige sfeer zullen doorbrengen. Misschien dat u deze prettige sfeer kunt verhogen door de recentelijk verschenen uitgaven van de VOHB (nog) eens door te lezen of ze als geschenk aan uw "vrienden en magen" aan te bieden.

Th. Dekker.

Acceptgirokaart

Ingesloten vindt u de acceptgirokaart voor het nieuwe verenigingsjaar. Dank zij uw steun kunnen wij op beperkte schaal helpen bij het behoud van waardevolle historische monumenten. Mogen wij ook voor het komende jaar weer op uw medewerking rekenen?

NB: Wij zijn ook heel blij als u uw bemiddeling bij de aanmelding van een nieuw lid zou willen geven

De straat waarin wij wonen

Met medewerking van de VOHB vond op 1 november j.l. de presentatie plaats van het boek "De straat waarin wij wonen", geschreven door onze plaatsgenoot, de heer H. Smit. De Burgerzaal van het raadhuis was geheel gevuld met belangstellenden, waaronder de commissaris van de Koningin, de heer drs. R. de Wit, de burgemeester van Heemstede, jhr. mr. O.R., van den Bosch, alle wethouders benevens een groot aantal raadsleden.

Aangezien in de plaatselijke pers recentelijk uitgebreid aandacht aan de avond is geschonken krijgt u van ons geen verslag van deze boeiende bijeenkomst. Wel willen wij graag onze dank uitspreken voor de lovende woorden die zowel de heer van den Bosch als de heer de Wit aan het adres van onze vereniging richtten. Het is prettig te weten dat, ondanks soms optredende verschillen van mening, ons werk tot op de hoogte bestuurlijke niveau's wordt gewaardeerd.

Wij willen onze leden, wellicht ten overvloede, nog wijzen op de waardebon in onze vorige Nieuwsbrief. Tegen inlevering van deze bon krijgt u het bijzonder interessante boek voor de prijs van f. 20,-. U kunt hiervoor tot 1 januari a.s. terecht op het raadhuis van Heemstede. Niet-leden kunnen het boek tot 1 januari tegen de voorintekenprijs van f. 20,- verkrijgen bij de boekhandels Blokker en de Boekelier. Na 1 januari moet iedereen de normale winkelprijs van f. 29,75 betalen.

Herinneringen aan de Blekersvaart

In het Haarlems Dagblad van 21 juli 1984 las ik een stukje over oud Heemstede, en ik als oud-Heemstedse was het volkomen eens met mevrouw Coby Riemersma over het behoud van de natuur.

Ik ben namelijk op de Blekersvaartweg geboren en wel op nr. 25. Momenteel ben ik woonachtig in IJmuiden.

Wij woonden naast Mietje en Mijntje, twee melkvrouwen. Zelf hadden we een groot erf, vroeger zeiden we de werft. Daar stond nog een huisje en daar woonden buurvrouw Leentje en buurvrouw Thijsje, twee heel gezellige mensjes.

Wij hadden daar een gezamenlijke plee en een waterpomp met heerlijk fris water. Nadat de twee oudjes overleden waren kwam Toosje Put er wonen, die was precies contra, vies en vuil met haar 13 katten. Enfin, wij woonden daar heerlijk, vlak over de brug, met als opschrift: "Nieuwe tijden, nieuwe dingen!".

Vlak voor ons huis hadden we een lantaarn staan die 's avonds werd aangestoken, een gaslantaarn.

Mijn ouders hebben daar 47 jaar gewoond, met tien kinderen. Zij vonden het heel erg dat het huis verkocht werd en wij moesten naar een andere woning uitzien. Ik geloof dat wij door bemiddeling van de familie Peperkorn een huis op het Resnovaplein (Vijfherenstraat) kregen. Onze kinderjaren waren gelukkig, al waren wij arm. Alle dagen gingen wij via de Blekersvaart de Kerklaan op, waar onze school stond. Wat was dat een prachtige laan met al die mooie dikke beukebomen en menig plasje heb ik daar gepleegd, omreden je op school bijna nooit mocht.

Ook de Koediefslaan was fraai, waar wij altijd, evenals op de Kerklaan, beukenootjes gingen rapen.

Ik heb op de wasserij gewerkt bij de familie Rhee en familie Van Houten en daar prettig gewerkt.

Het huis van Visser ben ik altijd voorbij gegaan als ik naar school ging en daar zat meestal een zogeheten blekersknecht of wasknecht waar ik dan een hand van kreeg, en die hand was dan helemaal doorweekt van het soep. Heel vroeger, dat zal wel omstreeks 1800 geweest zijn - dat vertelde tenminste mijn vader - moesten die wasknechten zondags in het washok zitten om te wachten of er soms een boodschap kwam voor de baas. Zij kregen dan als beloning een borrel.

Leve de liefdadigheid uit die tijd!

Ofschoon ik nooit achter het huis van Visser ben geweest vind ik het verschrikkelijk dat dat natuurschoon moet verdwijnen. Ook het plan om de vaart te dempen, gewoon middadig. Volgens mevrouw Riemersma wisten de meeste mensen die op het raadhuis werkzaam waren niet eens waar de vaart lag!

In maart, toen die strenge winter van 1928-'29 bijna afgelopen was, heb ik daar nog jongens zien schaatsen, wat anders nooit kon vanwege de afwatering van de blekerijen.

Op de Blekersvaart stond bij elke wasserij een vuilnisbak waar de asladen werden geleegd en daar zaten nog veel goede kolen in die wij dan opraapten om in omze kachel te stoken, maar de "dames" die bij de notrepomp woonden op de Raadhuisstraat waren ons al voor geweest en gingen dan met zakken vol op hun rug naar huis. Wij waren daar niet zo gehaaid in. Ik heb nog een schoolvriendin in Heemstede wonen en daar ben ik nog wel eens, want mijn hart gaat uit naar Heemstede, ook al ben ik daar in 1936 vandaan gegaan. Veel herken ik niet meer door de veranderingen.

In de grote vakantie gingen we alle dagen naar Groenendaal, een heerlijk bos. We namen dan boterhammen mee. We kregen dan 15 cent met z'n drieën om te snoepen, uiteraard alleen op zondag. Wat is het raadhuis ook lelijk geworden met dat aangebouwde stuk, maar ja, misschien kan dat niet anders. Ook de Van Merlenlaan was een genot om te wandelen, maar meestal gingen we vanaf Groenendaal, achter de Raadhuisstraat, het vaart kantje op lopen, achter de boerderij van Van der Weijden. Ook liepen we wel naar Zandvoort. Een enkele keer als een tante meeging wandelden we naar Aerdenhout en stapten daar op de tram. Het oude rijmpje van: "Van der Horst had een worst enz." hebben we talloze malen opgezegd en maakten daar dan van alles bij. De foto van Koekeneel zijn we kwijt, maar gelukkig is zij vereeuwigd in het boekje: "Kent U ze nog . . . de Heemstedenaren. Als een eerbetoon aan mevrouw Coby Riemersma, die zoveel voor het behoud van de Blekersvaart gedaan heeft, schreef ik deze jeugdhervindingen op.

Mevrouw P.G. v.d. Mey-Kramer.

De Pauw - kerkentocht

Toehoorders

PAUW-KERKTOCHT

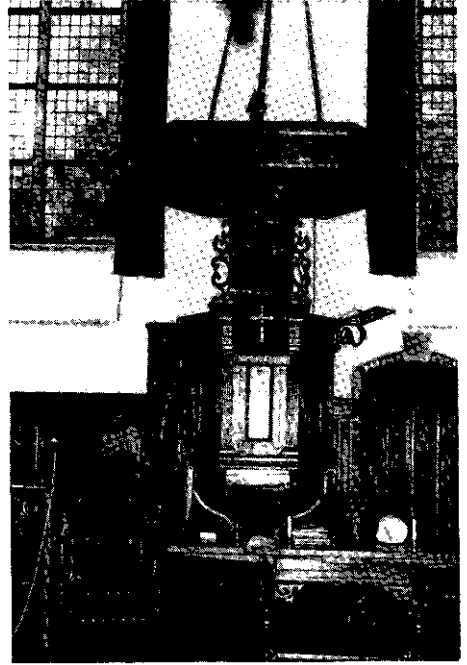
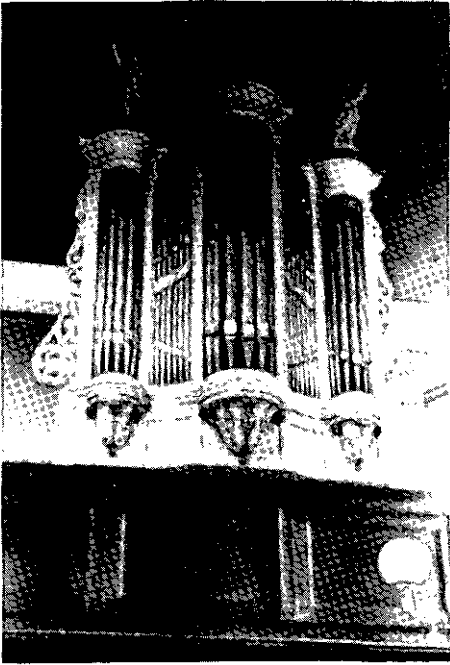
Het had geen mooier weer kunnen zijn voor onze najaars-excursie op zaterdag 28 september j.l. De zon omspeelde de prachtige Oude Kerk op het Wilhelminaplein, toen Ds. Sneller daar om half 10 een papier op de kerkdeur pinde (net als destijds de stellingen door Luther), om te laten weten, dat we via de zijdeur naar binnen konden.

Om 10 uur werden de 40 aanwezigen welkom geheten door onze voorzitter.

Ds. Sneller zou een minuut stilte in acht willen nemen (zéér welkom, omdat hij erg verkouden was) om de slag bij Warns te gedenken, die in 1345 op 26 sept. werd uitgevochten.

Ds. Sneller, snipverkouden

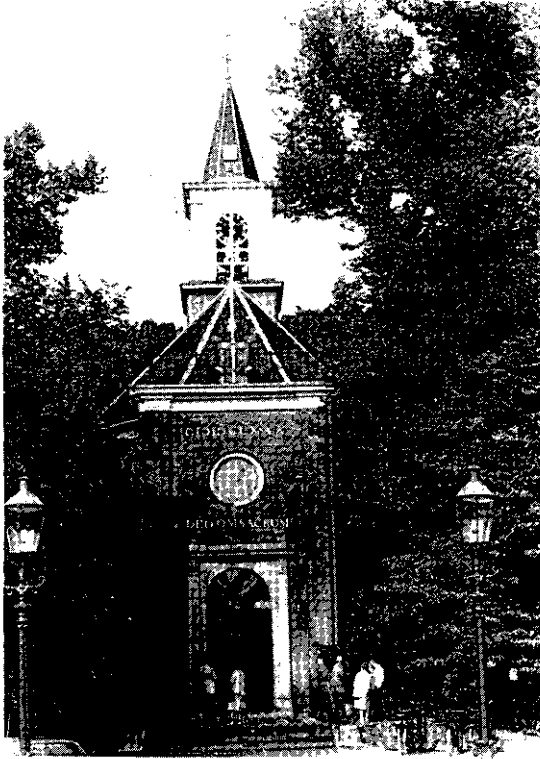

*Orgel en Preekstoel
Oude Kerk.*

Ds. Sneller wist ons te boeien met de vele historische zaken, in de kerk aanwezig, die herinneren aan Adriaan Pauw, zoals het koor op het oosten met monument uit 1656. De preekstoel is uit de 17e eeuw. In 1652 is er een deel uitgebouwd. De klokken, gewijd aan de 3 koningen, zijn bijna 500 jaar oud. Maarten de Bruine, bijgenaamd Bruno, was de eerste predikant in Heemstede. Het orgel moet vervangen worden.

Nog vele interessante bijzonderheden werden verteld. Maar de tijd geeft aan, dat er een einde moet komen. Dit geschiedt door de voorzitter, die Ds. Sneller hartelijk dankt en deze dank uit in de vorm van een boekenbon.

De opmerking betreffende het orgel neemt hij mee in z'n achterhoofd. In de Pauwenhof staat de koffie klaar, waarvan een dankbaar gebruik wordt gemaakt. Daarna stappen we in auto of op de fiets naar Bennebroek.

*Hervormde Kerk
te Bennebroek.*

We kijken wat rond bij de kerk, waar een urnenmuur in aanbouw is en zien om het graf van ds. Talma waarop dezelfde beelden als op de Bronsteeweg staan.

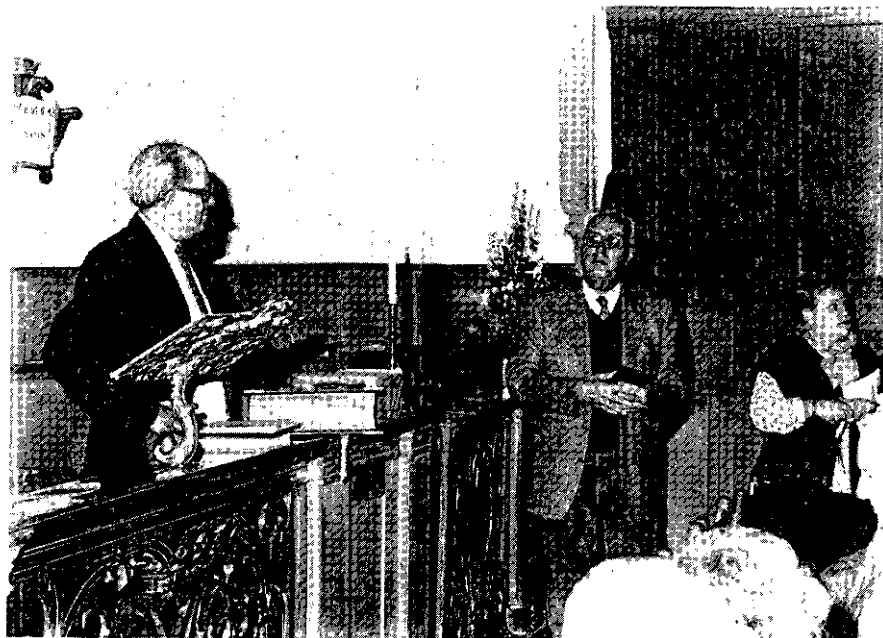
De voorzitter geeft gaarne het woord aan de heer Verkaik, die, staande achter de lezenaar van de voorlezer, veel wist te vertellen. Deze kerk is gebouwd door A. Pauw jr., die Bennebroek van zijn vader kreeg in 1634.

Hij woonde op het Huis te Bennebroek. Na veel ruzie startte de bouw van de kerk in 1679. Op de voorgevel is te lezen: 1680 - Aan God de allerhoogste gewijd:

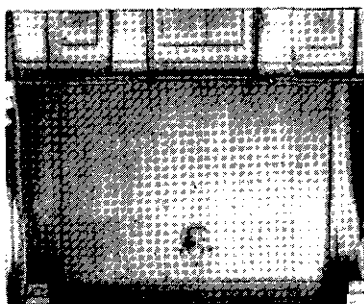
De preekstoel in de Bennebroekse Kerk.

Veel herinnert aan de familie Pauw; zoals de pauw op de toren, de pronkende pauw op het orgel. De eerste predikant kwam hier in 1659. Toen werd er "gekerkt" in een villa op de hoek Schoollaan/Meerweg. De huidige kerk is gebouwd als protestantse kerk, hetgeen men kan zien aan de kansel, die in het midden staat. Het spiegelmonogram op het koperen doophek en de lezenaar met wapen, familiebank in wit eikenhout met wapen herinneren aan de familie Pauw.

Het doophek, de lezenaar, de inleider, de voorzitter

De heer Verkaik heeft nog veel meer verteld, maar daarvoor wijzen we u graag op een boekje, dat ter gelegenheid van 300 jaar Hervormde Kerk van Bennebroek is uitgegeven en dat voor de prijs van f. 10,- nog te koop is. Nadat de aanwezigen nog wat rondgekeken hadden, dankte onze voorzitter om 12.45 uur de heer Verkaik. Zo'n fijne morgen is waard, dat hij door méér leden wordt meegemaakt.

Herebanken

Vader

Adriaan

Zoon

*Tekst: R. Suiker-Wolff
Foto's: Th. Dekker.*

Adriaan Pauw

Bij gelegenheid van de 400ste geboortedag van Adriaan Pauw op 1 november j.l. zijn enkele authentieke archiefstukken geschonken aan onze vereniging.

Vooreerst een gedrukte acte met Pauwenvignet uit 1650 waarin ridder Adriaan Pauw, Heer van Heemstede, een perceel land uit de "wilder-nisse" in pacht geeft aan de heer Jacobs, ingevuld en ondertekend door de rentmeester en schout Hendrik de Goyer. Op de achterzijde heeft diens opvolger Bartholomeus van Hove de jaarlijkse betalingen geregistreerd. Uit 1662 dateert een acte, ondertekend door Heer Gerard Pauw, oudste zoon van de raadpensionaris, en met een opgedrukt zegel van het heerlijkheidswapen in rode lak. Ten slotte een notarieel extract uit 1717 toen Gerard Pauw, geboren Hoeufft, Heemstede bestuurde.

Deze ontvangen archivalia komen uit het familiebezit van de heer J. Plomp te Heemstede en kunnen op verzoek worden ingezien bij de Heemstedse bibliotheek, bekeerden van ons verenigingsarchief.

ADRIAAN PAUW (1622-1697); PRESIDENT VAN HET HOF VAN HOLLAND EN EERSTE AMBACHTSHEER VAN EEN ZELFSTANDIG BENNEBROEK (1).

Deze foto stelt voor Adriaan Pauw jr. met zijn vrouw Cornelia Anna Pauw en hun dochters Clara Cornelia, geboren in 1646, en Anna Christina, geboren in 1649.

In de zomer van 1669 maakte Constantijn Huygens in een koets bespannen met twee paarden en in gezelschap van twee bedienden, een hond, een luit en wat boeken een reis door Holland en Utrecht om na 2 weken terug te keren op zijn fraaie buiten "Hofwijk" in de omgeving van 's-Gravenhage. Zijn indrukken heeft hij vastgelegd in het gedicht "Uytwandeling" dat in totaal 119 versregels bevat. In dit verband zijn vooral de regels 31-34 interessant:

*"Korts vond ick Bennebroek sijn 'hoven en sijn' versche
Bleickerijen, Sijn 'eicken' Wilderniss en groene Galeryen,
En Vaer en Grootvaer en Grootevaer kinds kind,
Van velen om veel deughds, en ander veel, bemint".*

Met betrekking tot Bennebroek stelt Huygens drie onderwerpen aan de orde: 1) de fraaie natuur, 2) de buitenplaatsen en voorts de lijnwaad- en garenblekerijen, waarvan er in het midden van de 17e eeuw in Heemstede en Bennebroek tezamen zeker 12 gevestigd waren, naast talrijke kleeblekerijen, 3) het geslacht Pauw. In 1669 was

Adriaan Pauw jr. ambachtsheer van Bennebroek. Met "Grootevaer" wordt Reinier Pauw bedoeld, die behalve grootkoopman o.a. acht keer gekozen was tot burgemeester van Amsterdam. De "vaer" is uiteraard Adriaan Pauw, de raadpensionaris, sedert eind 1620 Heer van Heemstede, tevens Bennebroek omvattende, en in 1653 overleden.

Adriaan Pauw (jr.) was het jongste kind van raadpensionaris Adriaan Pauw (1585-1653). In 1606 was A. Pauw (sr.) gehuwd met Anna Seys, die 1½ jaar later kwam te overlijden en uit welk huwelijk één zoon, Nicolaas, was geboren. In 1610 huwt weduwnaar Pauw met Anna van Ruitenburgh, uit welke verbintenis 1 dochter en 5 zonen volgen.

Op 24 maart 1622 is Adriaan jr. gedoopt in de Oude Kerk te Amsterdam. Zijn vader was toenmaals pensionaris van Amsterdam en had intussen de ambachtsheerlijkheid Heemstede voor f 36.000,- aangekocht.

De jonge Adriaan krijgt onderwijs van een tutor of privé-leraar, sedert 1627 in Den Haag waar zijn vader zich met zijn gezin gevestigd heeft in een monumentaal pand aan de Herengracht, na diens benoeming bij de Rekenkamer. Op 14-jarige leeftijd laat Adriaan zich aan de Leidse Academie inschrijven, eerst in de filosofie (kennelijk bedoeld als algemene vorming) en vervolgens in de rechten. Na voltooiing van zijn studie wordt hij in 1641, dus op 19-jarige leeftijd, welhaast zeker op voorspraak van zijn invloedrijke pa, benoemd tot rentmeester-generaal van de Espargnes van Holland en West-Friesland.

In 1652, ten tijde van het 2e raadpensionarisschap van zijn vader, vindt de verkiezing plaats als raad ordinaris ofwel raadsheer in het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland en in het Leenhof van Holland en West-Friesland.

Het Hof, hoogste rechtscollege in dit gewest, was evenals de Rekenkamer gelegen nabij Binnen- en Buitenhof. Als president van het Hof van Holland was de heer Dedel in 1665 overleden en werd deze functie tijdelijk waargenomen door de heer van Maasdam, de oudste raadsheer. Nadat laatstgenoemde baljuw in Rijnland was geworden achtte deze het niet goed mogelijk twee zware ambten te vervullen. Na enig gekonkel is toch met eenparigheid van stemmen de inmiddels ervaren rechter Adriaan Pauw op 18 juli 1670 gekozen tot voorzitter; sedertdien in officiële requesten ook vaak aangeduid als "President Bennebroeck".

Adriaan was, o.a. één der rechters van Cornelis de Witt, die op (valse) beschuldiging van een zekere Tichelaar werd gearresteerd omdat hij een aanslag op prins Willem III zou hebben beraamd. (Zoals bekend werd Cornelis de Witt ondanks vrijpraak met diens broer, de raadpensionaris, in de Gevangenpoort door het gepeupel vermoord). Eerder was de Heer van Bennebroek één van de acht rechters bij het destijds spraakmakende proces rond de

Franse ritmeester Buat, die in het Staatse leger diende en in 1666 ter dood werd gebracht wegens landverraad. Ondanks zijn familierelatie met Buat was Pauw's oordeel: "doodstraf en verbeurdverklaring van goederen" en viel het vonnis met in totaal 5 tegen 3 stemmen uit ten nadele van Buat.

Geschiedschrijver Jan Wagenaar verhaalt dat in een zeker geval, waarbij de stad Amsterdam zich beriep op een privilege, de geïmmeren tot hoog opliepen dat president Pauw dringend moest worden geraadpleegd, die "al enige tijd onpasselijk geweest zijnde, in zijn nachtgewaad ter vergadering verscheen".

Behalve nog als Hoofdingeland van Delfland, sedert 3 december 1670, heeft Adriaan Pauw verder geen openbare ambten bekleed en is op 75-jarige leeftijd in 's-Gravenhage overleden en op 18 januari van dat jaar te Bennebroek in de grafkelder van de door hem gestichte kerk ter aarde besteld.

Adriaan Pauw was een vermogend man. Op 26-jarige leeftijd erfde hij van zijn overleden moeder een bedrag van maar liefst f 80.000,- (meer dan 1 miljoen gerekend naar de huidige waarde) en in 1653 volgde het kindsdeel van zijn overleden vader. In het gevolg van zijn internationaal georiënteerde vader maakte hij een enkele maal deel uit van diplomatieke reizen en bij één van die gelegenheden is hij door de Franse koning begiftigd met de Orde van St. Michaël - datum van verlening kon nog niet achterhaald worden - en mocht zich om die reden ridder noemen.

Op 1 mei 1644 is Adriaan in het huwelijk getreden met zijn nicht, de toen 18-jarige Cornelia, een dochter van oom Reinier Pauw, Heer van Ter Horst, Rijnenburg en Teylingerbosch. Cornelia moet volgens tijdgenoten beeldschoon geweest zijn en is in een lofdicht bezongen door de in de 17e eeuw befaamde dichter Jan Vos, naar aanleiding van een geschilderd portret door Geeraarts:

"Uw beeldt is schoon gemaalt, dit stuk vertoont de blyken;
Nochtans gelykt het niet: want hier is nauwlyks schyn.

Vraagt gy hoe 't weezen moet zoo 't u in all's zal lyken?

Uw aanzicht schoon van glans, moet noch veel schoonder zyn.

Noch heeft de kunst gelyk dat zy u niet kan maalen.

Wie 't zonlicht schildren wil die staaroot door de stralen".

Als huwelijksgeschenk stond zijn vader de jonge Adriaan het leen Schakenbos onder Voorschoten af. Oudtijds lag hier een bos met gave eikenbomen, 47 morgen groot. Onder prins Maurits was veel jong wild in het bos gezet en een geliefd jachtgebied geweest zijn. Plannen tot rooing waren slechts ten dele afgewend. In 1672 werd bij de inval der Fransen in ons land een aantal bomen gekapt, gebruikt om de toegang tot Den Haag te verhinderen. Aan de gewoonte van Hagenaars om hier op Tweede Pinksterdag tenten op te slaan, waarbij met kruiwagens eetwaren en vooral drank werden aangevoerd, alsmede lustig gevreeën is eerst in 1729 door een beschikking van het Hof van Holland een eind gemaakt.

Overigens kwam de jaarlijkse rente van het afgehouwen bos sinds 1653 toe aan de oudste in leven zijnde zoon van de overleden raad-pensionaris, Gerard, Heer van Heemstede.

Toen de oudste zoon Nicolaas in 1630 met veel pracht en praal trouwde in de Kerk van Heemstede met de 16-jarige Anna van Lockhorst werd na de plechtigheid nog drie dagen feest gevierd op het Kasteel. Als huwelijksgeschenk kreeg hij het deel vanouds Bennebroek geheten van de Heerlijkheid Heemstede. Nicolaas, die een zwakke gezondheid had, ging echter in Beverwijk wonen en na de ontbin-ding van zijn huwelijk acht jaar later gaf hij Bennebroek onderhands door aan zijn jongste halfbroer Adriaan.

Echter, eerst na het overlijden van de raadpensionaris wordt Bennebroek, gescheiden van Heemstede, officieel als zelfstandige ge-meente erkend door de Staten van Holland, beleend aan Adriaan Pauw jr. (acte van 28 mei 1653). De acte waarin de grenzen werden vast-gelegd, sedertdien niet of nauwelijks gewijzigd, dateert van 31 mei. Adriaan Pauw bewoonde in Den Haag een groot herenhuis, op zijn verzoek gebouwd, aan de Herengracht, nabij de Fluwelen Burgwal. Deze gracht werd in de tweede helft van de 17e eeuw in de volksmond soms "Pauwegraff" genoemd naar de eigenaar, ridder Adriaan Pauw, terwijl de woning algemeen bekend stond als "Het Huis van de Heer van Bennebroek".

In zijn Heerlijkheid nam hij vooral des zomers zijn intrek in een huis op de hoek van de Schoollaan en de Meerweg aan het dorpsplein, de latere pastorie waar meer dan 20 predikanten hebben gewoond en in 1961 helaas afgebroken. Het was, zoals mr. Groesbeek terecht heeft opgemerkt, met de Hervormde Kerk en het in 1971 afgebroken "Huis te Bennebroek" één van de weinige historische gebouwen die Bennebroek nog rijk was. Begin 1657 kocht Adriaan de hofstede "Duinwijk", later veelal bekend als het "Huis te Bennebroek", bestaan-de uit "huysinghe, stallinge, wagenhuys, schuyren ende aenclieven, met boomgaerden, plantagiën, weylant enz.". Toen de eigenaar Jan L. Hooft het huis voor 9.000 gulden verkocht drukte er op het pand nog een hypotheek van 1.875 carolingische gulden. Dit was bewust verzwegen, maar vijf jaar later werd alsnog door het Hof van Holland - met Adriaan Pauw als mede-rechter - vonnis gewezen, dat deze schuld door Hooft moest worden vereffend, door betaling aan Cornelis van Sijpesteijn te Hillegom. Uit het huwelijk van Adriaan en Cornelia Pauw sproten zes kinderen, 5 dochters en 1 zoon, welke laat-ste vóór zijn vader onghed is overleden.

Door de gevierde portret- en genreschilder Johan Mijtens is de familie, dat wil zeggen met twee dochters, onder wie Anna Christina, in 1654 vereeuwigd. Zoals in die tijd gebruikelijk in een romantische setting: de familieleden gehuld in prachtige gewaden, op de achter-grond een arcadisch landschap en boven de beide echtgenoten twee engeltjes. Thans bevindt het doek zich in familiebezit Pauw van Wieldrecht. Van Adriaan Pauw bestaat voorts een fraai gegraveerd por-tret (groot folio), waarop hij is afgebeeld in de rechterstoga met grote

pruik en omhangen met de orde van St. Michaël. Achter hem een beeld van Themis (godin van recht en orde), in het verschiet het Buitenhof. Van boven zijn spreuk: "Amor meus crucifixus". Hij houdt een wetboek in de hand en naast hem op een tafel ligt de voorzitter-hamer die hij zo vaak als President van het Hof van Holland hanteerde. Van onderen zijn geslachtswapen: 1e en 4e kwartier het wapen van Pauw, 2e en 3e kwartier het wapen van Bennebroek, verder twee hartschildjes: boven de Franse lelie en onder de Engelse roos - beide eretekenen aan zijn vader met recht van vererving verleend. Deze zeldzame gravure - het gemeentehuis van Bennebroek bezit een exemplaar - wordt toegeschreven aan de Haarlemse kunstenaar Romeyn de Hooghe.

Adriaan Pauw jr. was evenals zijn vader een liefhebber van kunst en boeken. Bij gelegenheid van zijn huwelijk op 18 mei 1644 maakte P.S. Kagman een bruiloftsdicht, in een album amicorum aanwezig bij de Koninklijke Bibliotheek.

Verschillende publikaties zijn aan Pauw opgedragen, o.a. van de geleerde predikant Willem Saldenus het boek "De libris varioque eorum usu et abusu" (Amsterdam, 1688) en van Jacobus Gronovius in 1689 een uitgave van "Cebes' Tafereel". Verder droeg P. Schenk hem een folio-kaart op van Guinea, Jaloffe en Sierra Leone.

Constantijn Huygens jr., die in 1649 de buitengewone missie van Adriaan Pauw sr. naar Engeland vergezelde, noemt de Heer van Bennebroek meermalen in zijn "Journalen". In de populaire historische roman "Elisabeth Musch" (1850) van Jacob van Lennep is raadshoofd "mr. Adriaan Pauw, heer van Bennebroek" één van de hoofdfiguren die met mr. Honert het door het Hof van Holland uitgesproken doodvonnis overbrengt aan de eerder genoemde Franse ritmeester Buat.

Adriaan Pauw bezat sedert 1686 het graf in de Grote of St. Jacobskerk te 's-Gravenhage, oorspronkelijk toebehorend aan zijn schoonvader. Bij zijn overlijden zijn al zijn goederen (bij testament van 3 maart 1681 gepasseerd ten overstaan van notaris Jan Populeus te Leiden) nagelaten aan zijn enig overlevende dochter Anna Christina (1649-1719), sedertdien Vrouwe van Bennebroek. Deze jonkvrouw was in 1671 gehuwd op "Duinwijk" met baron Nikolaas Schier de Vermandois. Onder de genodigden bevond zich de toenmaals bekende kanselredenaar en dichter Joannes Vollenhove, die een gelegenheidsvers schreef, waarin als een vriendelijk gebaar tegenover het bruidspaar en vader Adriaan o.a. de volgende regels neerschreef:

"Nu naar Bennebroek getogen.
Met een blyde bruilofswys.
Want ons Hollandsch paradys,
's-Gravenhaag behaagt elx ogen
Nu zo trots niet, noch zo schoon.
Nu spant Bennebroek de kroon".

De dochter van vornoemd echtpaar Adriana Constantina bestuurde Bennebroek van 1719 tot haar kinderloos overlijden in 1735. De Heerlijkheid, inclusief "Duinwijk", kwam terug aan de fidei-commissionaire erven van haar grootvader die deze gemeente publiek hebben doen veilen, waarna ene Willem de Bruin uit Haarlem als hoogstbiedende voor f 50.400,- Heer werd. 23 jaar later verkoopt deze Bennebroek door voor f 55.000,- aan Johannes Nutges. Freule Arnoldine Leonie Willink, in 1950 overleden, was de laatste nazaat uit dat geslacht en laatste "Ambachtsvrouw van Bennebroek".

BETEKENIS VOOR BENNEBROEK

Zijn taak als eerste ambachtsheer van het zelfstandige Bennebroek heeft Adriaan Pauw jr. met inzet en toewijding vervuld. Van de bijna 45 jaar dat hij Bennebroek bestuurde zijn als stoffelijk bewijs talrijke archiefacten bewaard gebleven betrekking hebbende op infra-structurele openbare werken, verpachtigen van land en blekerijen e.d. Hij stelde een college van schout en schepenen in en stichtte een eigen kerkgebouw en lagere school.

De schout (tevens secretaris) en 5 schepenen vormden het dagelijkse bestuur, dat in feite het in grote lijnen door Pauw uitgestippelde beleid uitvoerde. Dit college was tevens vierschaar voor lagere rechtspraak. Hun salariëring geschiedde uit het innen van boeten, accijnsen etc. Daarentegen werden - indirect - predikant, schoolmeester (tevens koster en voorzanger) wél uit door Pauw gefourneerd geld (en collecties) betaald. Omdat het kerkgebouw eerst na 1680 gereedkwam werden kerkdiensten voordien gehouden in de eerste woning van Pauw, die intussen "Duinwijk" had betrokken. Voor het maken van een kerktorentje op het predikhuis werd f 98,- uitgetrokken, de aankoop van een klok kostte f 20,-, meubilair f 190,- en het vergulden van de pauw (in plaats van haan) op het torentje f 3,--.

Als architect voor het kerkje, nu rijksmonument, vroeg Pauw de grote bouwmeester Pieter Post, die zeker niet verwacht zal hebben dat de ambachtsheer de eerste twee ontwerpen zou afkeuren. Zoals bekend staat op het fraai gesmede doophek in de kerk het monogram van Adriaan en op het orgel prijkt een pronkende pauw, als een eerbetoon aan de stichter in de 18e eeuw aangebracht.

Ook na 1653 werden nog talrijke overeenkomsten gesloten met zijn oudere broer Gerard, Heer van Heemstede, zoals bijvoorbeeld over de verdeling van de helft der hun door de baljuw van Kennerland uitgekeerde boeten naar aanleiding van delicten begaan door ingezetenen van Heemstede in Bennebroek en omgekeerd.

Tot 1666 waren er regelmatig geschillen rond de weliswaar wederzijds overeengekomen beslissing waarbij, om de kerkelijke scheiding van Heemstede en Bennebroek te vergemakkelijken, de helft van de gelden gecollecteerd in de kerk te Bennebroek aan de diakenen van Heemstede diende te worden uitgekeerd.

In 1657 werd de Leidsevaart gegraven als vaartverbinding tussen Haarlem en Leiden langs Heemstede en Bennebroek. Aan beide zijden van de Rootheller Santvaert, thans Bennebroekervaart, werden lijn- waad- en kleeblekerijen, eerst door Adriaan Pauw sr., later zijn zoon geëxploiteerd. Eén daarvan werd verpacht aan Pieter van Hulle, wellicht de belangrijkste bleker uit de 17e eeuw die zijn tijd ver vooruit was en ondanks tegenwerking onverdroten pleitte voor bedrijfsorganisatorische verbeteringen ten behoeve van de gehele bedrijfstak. Adriaan Pauw stond ook aan de wieg van de befaamde herberg "De Oude Geleerde Man", gelegen aan de "Groote Heere- wech". De eerste eigenaar Hendrik Bakker, timmerman van beroep leende van f 500,- van Pauw voor de bouw van "Het huys ter Leer", maar ging al spoedig failliet met een schuld aan de aannemer van f 1.200,-. Het plaatselijk bestuur van Bennebroek vergaderde overigens in de herberg de "Swarte Hond", die ook het Rechthuis genoemd werd. Het inwonertal nam onder Pauw gestadig toe en behalve blekerijen verschenen geleidelijk buitenplaatsen. Van de 17e (en 18e) eeuwse buitens is, in tegenstelling tot Heemstede, geen enkele bewaard gebleven en ook de blekerijen zijn succes- sievelijk verdwenen. De Kerk bleef, weliswaar met een ander torentje, gelukkig intact, maar het Huis te Bennebroek is in 1971 afgebroken om plaats te maken voor het gelijknamige verzorgingscomplex. De schaarse overblijfselen van het landgoed der Heren van Bennebroek zijn de tot woningen verbouwde stallen en de tuinhuiswoning aan de Binnenweg. Aan deze straat (nr. 12a) en de Reek (nr. 22) zijn slechts nog wat 17e eeuwse restanten in de vorm van oude balk- lagen en metselwerk een niet meer dan flauwe herinnering aan die bloeiperiode. Van de in 1663 gestichte herberg "De Grave Tromp" is de 19e eeuwse gedaante overeind gebleven, thans in gebruik als woonhuis (Binnenweg nr. 14).

Adriaan Pauw jr. was intellectueel minder begaafd, maar ook minder controversieel dan zijn vader. Méér dan zijn vader, die zich vooral op Heemstede richtte (slot, kerk etc.) en daar een nieuwe buurt stichtte (de Heeren Zandvaart), heeft de zoon bijgedragen tot de ontwikkeling van Bennebroek, over welke gemeente een romanti- sche geest in de 18e eeuw schreef: "Een der vermaaklijkste ge- deelten van het grijze Kennemerland dat met 't naburig Heemstede den voorrang van landlijk schoon betwist.". Hij was een man van innerlijke beschaving, soms zeer kritisch maar evenzeer verzoenend ingesteld en gold als een beschermer van kunsten en wetenschappen. De heer M. Verkaik heeft in zijn boekje over de Hervormde Kerk het vermoeden uitgesproken dat de grote grafsteen in de grafkelder van Adriaan Pauw in de woelige jaren omstreeks 1795 is omgekeerd, zodat eventuele aanduidingen als een heraldisch wapens thans niet te zien zijn en heeft daarom ge- pleit voor lichte van deze steen. Omdat al zoveel reminiscenties aan Adriaan Pauw in Bennebroek door de tijd zijn uitgewist verdient deze wens zoveel mogelijk ondersteuning. Ten slotte: het recente

vernoemen van een vereniging (bridgeclub) naar Adriaan Pauw is een teken dat de huidige bewoners de feitelijke grondlegger van het zelfstandige Bennebroek niet vergeten zijn.

Hans Krol

(1) Verkorte versie van een artikel met opgave van bronnen, aanwezig in het Verenigingsarchief (Bibliotheek-Heemstede).

Heemstede en Bennebroek, altijd een wandeling waard

In 1984 werd door de Streek -VVV Zuid-Kennemerland/Werkgroep Toer-in Noord-Holland een fiets/autoroute door Heemstede uitgegeven.

Het is niet de eerste keer - en hopelijk ook niet de laatste - dat Heemstede en Bennebroek het doel van een touristisch dagje uit zijn. In 1909, dus vijftien jaar voor het verschijnen van de bovenvermelde fiets/autoroute, werd reeds door het Informatie-bureau voor Vreemdelingen te Haarlem een wandelroute door Heemstede naar Bennebroek uitgestippeld.

We zullen deze wandeltocht, zoals die toen kon worden afgelegd, letterlijk volgen.

Het vertrekpunt is de Hertenkamp in de Haarlemmerhout.

Van af de *Hertenkamp* en de *Haarlemmerhout* volgt men de rails der stoomtram. Ook kan men dadelijk rechts afgaan langs de *Wilhelmina-laan* of schuin door de Hout naar de Wagenweg.

In beide gevallen komt men te Bennebroek aan, daar deze wandeling als het ware te vergelijken is met een ovaal.

Wij volgen de stoomtram.

Rechts gaan wij voorbij de prachtige *Spanjaardslaan* en links de vroegere buitenplaats *Zuiderhout*, thans villapark, daarna het buiten *Leeuwen Hoofd*.

Iets verder rechts een landweg, het *Emauspad*, voerende naar de Wagenweg.

Onze weg vervolgens gaan wij links voorbij *Bronstee*, rechts *Interlaken*, aan beide zijden bollenvelden en komen vervolgens aan de tol waar weer een weg rechts, de *Koediefslaan*, die loopt naar de Wagenweg.

Verder komen we voorbij *Land- en Spaarnezicht* en de villa *'t Clooster*, aldus genoemd naar de vroegere buitenplaats op de grond van het oudtijds hier gestaan hebben Bernardiner klooster *Hemelpoort*.

In het dorp rechts de *Kerklaan* of *Heerenzandvaart*, eveneens lopende naar de Wagenweg, en evenwijdig aan de straatweg tussen de *Koedief-* en de *Kerklaan* de *Bleekerszandvaart*, welke haar naam ontleent aan de vele blekerijen. De van *Merlenlaan* eveneens naar de Wagenweg loopende is zeer schoon door hare boschrijke (voornamelijk laag hout) omgeving. In de kom van het liefelijk gelegen dorp Heemstede staat de kerk.

Deze kerk is *geheel* van gebakken steen en heeft aan de oosten de noordzijde absiden, wier plan een halven achthoek vertoont. Uit de nok rijst een houten, met lood bekleeden toren, waarin twee klokken.

Inmiddels is deze kerk wel bezienswaardig; behalve de eikenhouten predikstoel, koorhek en opschriften op de balken, prijkt dit gebouw met het marmeren grafmonument ter herinnering aan *Adriaan Pauw*, Heer van Heemstede en zijne vrouw *Anna van Ruitenburg*.

De overblijfselen van het kasteel te Heemstede zijn gering, doch getuigen nog van de voormaligen luister van dit huis, dat in 1810 grotendeels gesloopt werd. Het voornaamste dat is overgebleven is de fraaie brug over de slotgracht, eenig muurwerk van den ingang en een deel der nevengebouwen met beeldhouwwerk en opschriften.

Links de weg naar de Haarlemmermeerpolder en naar het stoomgemaal de *Cruquius*. (Renbaan en sportterrein "Het Oude Slot").

Het liefelijk gelegen *Meer en Bosch* is ingericht tot verpleging van lijdens aan vallende ziekte.

Onze weg vervolgende (langs de rails der stoomtram), heeft men links verschillende prachtige vergezichten over de rivier het Spaarne. Wij komen rechts voorbij de buitenplaatsen van *Jhr. van Merlen* en *Meer en Berg*, en bij de buurt de *Glip* voorbij het buitenverblijf *Gliphoeve*.

Het aardig tussen het groen gelegen kerkje van Bennebroek is van gebakken steen. Haar plattegrond heeft den vorm van een achthoek. In den oostelijken gevel leest men;

CICICLXXX DEO M. SACRVM.

Op de kerk staat een torentje, welks windwijzer een pauw vertoont.

Bij de brug den weg rechts te volgen langs de nieuwe *Geleerde man* tot aan de straatweg (de oude *Geleerde man*). Hier bevinden we ons op een kruispunt. De weg links leidt naar Hillegom, Lisse, Sassenheim enz. (de stoomtram volgen), rechts naar Haarlem en rechtuit naar Vogelenzang. Deze weg volgende komen we aan de Leidsche Trekvaart, het station der H. IJ. S. M., Vogelenzang en de prachtige, breede *Bekslaan*. Rechts den weg naar Haarlem inslaande komen we o.m. langs *Het Huis te Bennebroek*, de vroegere buitenplaats van wijlen *Baron Van Verschuer*, de *Hartenkamp*, *Dennenheuvel* en het Huis te *Manpad*.

Aan de Manpadslaan staat het gedenkteken van de aldaar in 1304 geleverden slag tussen *Witte van Haemstede* met Haarlem's inwoners en de Vlamingen en ter gedachtenis van het Spaansche beleg van Haarlem in 1572/73. Deze laan loopt naar de *Leidsche Trekvaart*, *Leiduin* en *Woestduin* (Renbaan) en naar de straatweg, rechts naar Overveen en links naar Vogelenzang. De Heerenweg volgende verschillende buitenplaatsen, rechts de R.K. kerk van Heemstede waarachter de R.K. stichting *St. Bavo* ter verpleging van oude mannen en vrouwen en het R.K. *St. Antoniusgesticht*, een meisjesschool, *Oud-Berkenroede*, *Bosch en Vaart* enz. Bij het begin van de Haarlemmerhout *Eindhovenout* (Het huis met de beelden) en het nieuwe aangelegde stadsdeelte.

Den weg afwandelende komen we op het Houtplein, terwijl we

rechts afgaande weer bij de Hertenkamp aankomen.

Sinds 1909 is er veel veranderd, de stoomtram reed voor het laatst in 1932, de buitenplaatsen en bollenvelden zijn vervangen door woonwijken, terwijl ook de annexatie in 1927 het beeld van Heemstede ingrijpend heeft gewijzigd.

Desondanks valt er mede dankzij de inzet van onze vereniging nog veel te zien en te genieten in Heemstede en Bennebroek.

- mede dankzij de inzet van onze vereniging -

Wellicht dat bovenstaande wandeltocht uit 1909 inspireert om Heemstede en Bennebroek eens te bezien door de ogen van een vreemdeling.

K. de Raadt.

Geef met de feestdagen een

„Heemsteeds” geschenk:

„Heemstede en Bennebroek nu”

„Adriaan Pauw”

„De straat waarin wij wonen”

Alle drie te koop bij het
raadhuis van Heemstede.

Belangrijkste Artikelen uit de STATUTEN van
de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek".

- art. 1 De vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek", vereniging tot bevordering der kennis van het verleden, heden en toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, oorspronkelijk opgericht op 12 maart 1947 wordt, te rekenen van 12 maart 1972 af, aangegaan voor de tijd van 29 jaren en alzo eindigende op 11 maart 2001.
- art. 2 De vereniging is gevestigd te Heemstede en stelt zich ten doel de bevordering van de kennis en de belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst van Heemstede en Bennebroek en omgeving, alsmede het behoud van alle zodanige zaken, die van historische, esthetische en/of stedebouwkundige betekenis zijn.
- art. 3 Zij tracht dit doel te bereiken door:
- a. het uitgeven van geschriften,
 - b. het bijhouden van documentatie,
 - c. het geven van adviezen,
 - d. het houden van lezingen, tentoonstellingen en excursies,
 - e. alle andere wettige middelen, die zij voor dit doel bevordelijk acht.

Belangrijkste Artikelen uit het

H u i s h o u d e l i j k R e g l e m e n t

van de Vereniging "Oud Heemstede - Bennebroek"

- art. 1 De werkring der vereniging omvat het ten uitvoer brengen van al hetgeen in de artikelen 2 en 3 van de statuten is genoemd. Indien andere instellingen of lichamen identieke werkzaamheden uitvoeren of identieke doelstellingen nastreven zoekt het bestuur met die organen contact en onderhoudt daarmee betrekkingen, ten einde zo mogelijk medewerking, c.q. samenwerking en financiële steun te verkrijgen c.q. te verlenen.
- art. 2 Het bijhouden van documentatie omvat o.m.: het vastleggen van gegevens, foto's, tekeningen, plattegronden; het investariseren van het markante gemeentebezit en het verzorgen van leggers of repertoria van al datgene, wat voor het doel van de vereniging van belang is.
- art. 3 Het opstellen en verstrekken van adviezen, zowel aan overheidsinstellingen als aan particulieren heeft o.m. betrekking op:
- a. het conserveren van karakteristieke zaken;
 - b. de vestiging van werkplaatsen, fabrieken, pakhuizen op plaatsen, die naar de visie van de vereniging daartoe niet geëigend zijn;
 - c. het straat aanzien, b.v. de erfafscheiding betreffende en de plaatsing van animatie-elementen en straatmeubilair, zoals: sierbestrating, lantaarns, bloembakken, luifels, reclamezuilen met klok, plattegrond, thermometer en barometer, lichtreclames, uithangtekens, zitbanken, kiosken, speelgelegenheden, terrasjes, koffieshops, muziektent, enz.